Убивця лежав поруч (збірка)

Олег Чорногуз

Іронічні твори

Як я пишу

Світлій пам'яті Остапа Вишні.

(Не гумореска)

Мене останнім часом листами буквально закидали. Зміст тих листів зводиться до одного-єдиного питання: "Як Ви пишете?" Зрозуміло, що на всі ті листи я фізично не маю змоги відповісти.

Потрібно коли-небудь щось і для душі пописувати. Та й дефіцитного паперу багато йде. Марки і конверти хоч і паперові, але чомусь менш дефіцитні. Словом, складна це проблема. Одним листом її не розв'яжеш, І, написавши оце речення, я подумав: а чи не можна її розв'язати однією відповіддю? Я не кричу: "Еврика", бо це, по-перше, не моє, по-друге, це старе як світ, а по-третє – я взагалі не прихильник когось цитувати. Мене це постійно ображає. Я, буває, від тих цитат, як від напруги, аж розпікаюсь. У мене складається (про себе) таке враження, що я на щось власне, оригінальне зовсім не здатний. І я вирішив заповнити цю прогалину ось цією, хай скромною, але своєю працею.

Отже, як я пишу. Головне у цій справі не папір, не ручка і не друкарська машинка, як вас запевняють деякі автори. Навіть не натхнення. При наявності таланту можна знайти те, друге і третє. Але третє – не обов'язкове. Он Петрарка ні разу не зустрічався з Лаурою, а як писав! Лаура, як відомо, належала товаришу Лауро (прізвища цієї сім'ї ні одне джерело, куди я намагався зануритися, не дає). Може, саме в цьому весь секрет натхнення. Подумайте. Не обов'язково вам для натхнення зустрічатися з чужими жінками. Достатньо (бажано навесні) відчинити широко вікно, лягти грудьми на підвіконня і, підперши бороду рукою, не спускати очей з вітчизняних Лаур. Описуйте їхній стан (але по-своєму), їхні очі, якщо вони й не такого кольору в неї, як вам для рими треба – це абсолютно не має значення. Поезія – не міліцейський протокол, і колір тих очей ніхто перевіряти не буде. Описуйте їхні брови (тільки не вказуйте, що вони їх підфарбовували французькою тушшю – це читачкам не дуже в поезії подобається) і, звичайно, уста – цей найголовніший орган спілкування між жінкою й чоловіком. Я писав би ще й далі. Скажімо, про наявність Лауриного одягу, який у неї розмір кофточки і з якого пошита матеріалу, але поети про це майже ніколи не пишуть, і це дещо ображає модниць і тих, хто хоче хоча б частково бути схожою на Лауру. На товариша Лауро ніхто не хоче бути чомусь схожим. А між іншим, Лаура – його дружина, а не Петрарки.

Якщо вже вам хочеться дуже показати одяг, то напишіть, що вона була у прозорій

кофтині, яка бралась ніжною габою[1] (що таке габа і як вона пишеться, з великої чи малої літери, – не знаю. А у словники, коли даєш комусь відповідь, нема часу заглядати).

Далі описуєте ніжки, які мають бути обов'язково, як пам'ятники у класиків, бронзовими, а коси – золотими.

Але досить. Далі я не пишу, щоб не дописатися. Та й поетам треба дещо залишити. Хай інколи і самі думають.

Словом, талант – це міра. Але для написання, повторюю, це не головне. Головне – це примусити себе сісти на стілець і підсунути його ближче до столу. Якщо ви цього не зробите, ви ніколи нічого не напишете.

Я це вже навчився робити, хоча така процедура дається мені з великим трудом. А скажіть, кого в наш час примусиш працювати? У час телевізорів, кінотеатрів, магнітофонів. У театри ходимо рідше, ніж до родичів. Дожились.

"Як пишете Ви і чим? – запитують у листах. – І коли?"

Почну з останнього. Тоді, коли приходить натхнення і ніжно мене обіймає за плечі. Але в мене суто індивідуальний підхід, і мене дуже прошу не наслідувати, щоб я не розчинився в морі своїх поклонників і поклонниць.

Пишу ручкою. Власне, не ручкою, а пером: гусячим, чорногузячим, журавлиним. Яким лише доведеться. Пищу й олівцем. Його я здебільшого вішаю біля ліжка, там кладу записник і поруч нього жінку, та й лягаю спати. Як тільки приходить натхнення, негайно прокидаюсь і, щоб не чекати до ранку, реалізовую його.

Тепер, коли наша техніка зробила такий великий крок уперед, наше письменницьке діло значно поліпшилося: у крамницях продають авторучки з підсвіткою. Варто нам лише її увімкнути у хвилини натхнення – і разом з інтимним м'яким світлом, як габа, любовні рядки течуть один за одним, і ніби те перо освітлює не лампочка, а сама любов до лірики. Прекрасна штука, скажу я вам! Жаль, що тепер це уже пройдений етап, і замість цих ручок почали випускати диктофони. Це не те. Удень ще можна йому щось диктувати. Але й то за умови, що нема поруч людей і товаришів з міліції. Вночі – небезпечно. Може прокинутися жінка. А від жінок – ви по собі знаєте, якщо одружені, – всього можна чекати. А коли та ж сама жінка накинеться на вас спросоння? Гадаю, краще не ризикувати, незважаючи на те, що мистецтво передбачає деякі жертви у своїх законах.

Залишилася друкарська машинка. На машинці я майже ніколи не друкую. Думка (у мене) швидше біжить, ніж каретка друкарської машинки. Поки шукатимеш літеру – забудеш фразу. Потім почнеш її вишуковувати у найнедоступніших глибинах своєї душі – не знайдеш. А якщо вона через певний час і вигулькне на поверхню, то уже здається не такою. Вологою. А відомо ж, що найкраще – це втрачене, як непіймана риба – найбільша.

Це істина.

Пишіть пером, до чого закликав ще Адам. Може, у нього на той час пера й не було. Але хто мені тепер доведе, що я не правий? Принаймні за останні десятиліття я

жодного Адамового сучасника не зустрічав.

Звичайно, є виняток, пишуть друкарською машинкою, якщо так можна сказати. Я не пишу. Я теж виняток. Так про себе я сам думаю. Як ви думаєте – мені не байдуже. Якщо так, як я, то тисну вашу прекрасну й благородну руку. Ви – мій брат по перу. Ніколи не думайте, що мозок утомлюється. Утомлюється тіло. Коли працюєте, то мозок ще більше працює. Тоді він мені особисто нагадує добре навантажений автомобіль, якого якийсь дурень спустив з гори, забувши відремонтувати гальма.

Тренуйте мозок. Тренуйте його, як м'язи. Чим більше навантаження, тим краще. Для вас, для вашого письма і для вашого мозку. Але знову ж таки – не забувайте про міру. Міра повинна бути в усьому. Нічого безмірного у цьому світі, крім Всесвіту, нема. Запам'ятайте це.

Що читати? Майже все підряд і чим побільше. Читайте географічні довідники, довідники зі штучного запліднення, реферати з медицини, біології, зоології. З науки і техніки. Рекомендаційні листи і поради пожежників та сторожів. Як вирощувати домашні квіти й кімнатні вишні, розбити на городі сад, якого нема, і консервувати овочі й фрукти. Читати, як зберегти шкіру, позбутися зморщок (якщо це кому вдалося і він може поділитися досвідом). Читайте, як стати гарною, якщо ви навіть мужчина. Все це вам при написанні твору знадобиться. Скільки б ви не читали, вам все одно здається мало. Ваші знання виявляться такими убогими, що вам інколи (скажімо, під час написання роману) хотілося б підключити кілька різнопрофільних інститутів, центральних академічних бібліотек і всю редакцію енциклопедії. На чолі з академіком.

Ви пишете і, виявляється, не знаєте географії (незважаючи на п'ятірку в школі), зовсім не знали історії, хоча закінчили саме цей факультет, і я вже не кажу про мову, яку ви, виявляється, теж не знаєте, починаючи зі своєї рідної. І це при наявності золотої медалі за школу і червоного диплома за університет, який мені особисто чомусь забули вручити. Ви біжите в бібліотеку, звертаєтесь до спеціалістів, і, незважаючи на консультації й поради, критики умудряються все одно вас десь за рогом підстерегти і шпарнути по вас кількома дошкульними випадами...

Словом, читайте якомога більше. Читайте в трамваях, читайте в метро, читайте у скверіках і парках. На берегах річок, ставків, каналів (сьогодні входять у моду), озер, морів і океанів. Якщо вам така нагода випаде.

Якщо шкода молотком по голові стукнути телевізор – цю блискучу знахідку XX століття, з допомогою якої найталановитішого письменника можна перетворити у стопроцентного мастака в галузі графоманії, то просто вимкніть його. Хай жінка дивиться, якщо це їй так подобається.

Все читайте. Але оскільки все прочитати неможливо, то читайтете, що можна. Читайте Арістотеля, Демокріта, Спінозу, Діогена, Канта. Читайте Гегеля, читайте Фейєрбаха, читайте Сковороду, Монтеня, Монтеск'є, Жан-Жака Руссо і Дмитра Бочука. Якщо він уже видав свою першу брошуру "Про сім'ю і школу", то теж читайте. Не соромтесь у цьому признатися ні собі, ні своїм родичам. Хай сміються. Сміється той, хто не сміється на кутні зуби.

Але не читайте ніколи книжок, брошур, рефератів (навіть своїх) за кордоном. Там не читайте. Там, їдучи в трамваї, поїзді, автобусі, автомашині чи коли летітимете випадково у вертольоті чи літаку, спостерігайте і записуйте краєвиди, спостерігайте і оглядайте міста, села, пам'ятники старовини (окрім жінок, якщо ви не медик).

Вивчайте звичаї тих людей, традиції того народу, гостем в якого ви будете. Розпитуйте, не соромтесь і записуйте. Не соромтесь украсти одне-друге меню в ресторані, навіть якщо воно у сап'яновій палітурці. Палітурку – залиште, а меню – візьміть. Вони не збідніють, а ви збагатитесь. На напої, на обіди. Власне, на їхні назви. Все це вам пригодиться під час написання того чи іншого твору. Навіть поетичного.

Переписуйте гасла (не обов'язково потім з ними ходити по Хрещатику чи вигукувати їх на стадіоні), переписуйте зміст реклам, назви вулиць і навіть гробниць, якщо там похована людина, ім'я якої ви знаєте ще з шкільної парти. Не соромтесь брати буклети, листівки, довідники. Навіть якщо вам їх безкоштовно дають. Завернувши за ріг, не викидайте їх в урну. Під час написання пожалкуєте. Відчуєте, як вам стане боляче, коли раптом потрібно було б узяти хоч одне звідти слово, яке ви тоді вичитали, а тепер забули. За кордон назад за ним же не поїдеш. Обійдеться дуже дорого, а давали ж безкоштовно.

Що ви повинні знати? Але досконало. Класиків. Не всіх, а чоловік шість-вісім. Не більше десяти. Але уже так, як своїх десять пальців на руках. До ніг опускатися не обов'язково. Більше десяти вам не потрібно. Повірте мені.

Знати і вивчати. Читати й перечитувати. Закривати й знову відкривати. Кожний раз і все творче життя. Відкривайте, як нову планету. Відкривайте тих, чиї книжки в школі свого часу не відкривали і все думали, що, може, пронесе. А тепер вам так цього не вистачає. Тепер несподівано для себе ви відкрили, що Гоголь вам найближчий духом, серцем, розумом і, звичайно, зовнішністю, якщо у Гоголя була така зовнішність, як сьогодні у вас. За вашим.. Словом, ви – це народжена копія Гоголя, тільки трохи в інших штанях і кепочці. І якщо вас від Гоголя щось відрізняє, так то тільки штани і не той розмір голови. Але яке це має значення? Штани різні, а ціна ж однакова. Власне, трохи навпаки, штани різні, а зарплата одна й та ж. Але то вже інша сфера. Ми ж про Класиків.

Вивчайте Шевченка, Тараса Григоровича. Шевченко – як коштовний камінь. Куди не повернеш, до кожного засвітиться. І до білого, і до чорного, до жовтого й до червоношкірого. І до кожного з них з любов'ю, з порадою.

Засвітиться різнобарвно й ніжно, іскрометно і дотепно Антон Павлович Чехов. Хоча у нього треба вивчати не все. Дещо можна тільки прочитати – і досить. Бо Чехов теж не відразу став Чеховим.

Він спочатку був Чехонте. А тоді зрозумів, що лаконічність хоч і відбивається на гонорарі, але в ім'я безсмертя можна грішми інколи й пожертвувати. Вивчайте Чехова. Занурюйтесь у нього аж з головою. Не бійтесь, не захлинетесь. Там води нема. Повітря чисте, прозоре, п'янке, Тепер уже такого повітря нема. Автомашинами забруднене.

Вивчайте Некрасова, Лєрмонтова – оригінальні поети. І обов'язково Толстого, Льва

Миколайовича. Обов'язково. Серед усіх Толстих – Лев Миколайович найтовстіший. Обхопіть його з любов'ю, обхопіть – і він вам відповість взаємністю. Решта Толстих, вважайте, – позакласне читання. Але це моя особиста думка. Прошу на всіх літературних перехрестях на мене не посилатися. Вивчайте одного-двох імпортних. Скажімо, Діккенса Чарльза і Бальзака Оноре. Хай за "де" вибачить...

І, звичайно, вивчіть оце, що я написав. Воно хоч невеличке, але я настійно раджу, щоб ви його знали напам'ять, як вірш. Вивчіть і задумайтесь. Чи маю я так право писати? Не знаю. Не впевнений. Може, й ні. Але якщо це так, то не задавайте, будь ласка, мені таких складних питань: "Як ви пишете?" Як можу, так і пишу.

Я вам уже коротко відповів. Можете з моєї відповіді посміятися. Але хотілося б, щоб задумались. Єдине, про що я вас попрошу, мої молодші колеги, не сприймайте мою відповідь як гумор. Я буду з вами відвертий до кінця: це моя перша і дуже серйозна наукова праця. Оригінальна вона тим, що за такий розмір – ні кандидатських, ні докторських не присвоюють. А жаль. Якби після кожного мого речення поставити по чужій цитаті, то цей скромний труд міг би розбухнути ще й до огого якої дисертації.

Одне слово, я раджу вченим придивитися до цієї штуки, і якщо справа тільки за цитатами, то повірте – мене не треба довго вмовляти, я готовий. Але не нижче як на доктора. Академіка запропонуєте, опущу очі і погоджусь. Члена-кореспондента запропонуєте – для годиться поламаюсь. Мовляв, кореспондентом я вже був. Затримка за малим, але піду й на це. Але якщо тільки кандидатом...

Я краще розповім про свою останню зустріч з академіком. Я йому розповів підряд кілька цікавих історій на одну й ту ж тему. Подавав варіації. Він мене слухав так, що я подумав – вивихне щелепу. Я йому таких речей нарозповідав, що він про них ніколи й не чув. Інтелігентом прожив усе життя. Аж соромно йому було спочатку признатися. Коли я закінчив, він мене обійняв, заплакав і хотів навіть поцілувати. Але я з першого разу з незнайомими типами не цілуюсь. Він тільки губи облизав, а потім аж засяяв:

– Колего! Ви мене потрясли! Я вперше про таке чую. Ви не академік, а ціла Академія наук...

Але я на Академію не претендую. Це вище моєї скромності. Мені досить і академіка. Оскільки він мене так ніжно обіймав і обзивав при людях академіком (до того ж при знайомих людях, котрі, певне, дивувались, чому я й словом не заперечую), тому я погоджуюсь на це звання, але за однієї умови: Почесним академіком Київського державного університету. Цей університет мені особливо дорогий. Гадаю, я йому – також. Якщо вірити моїм колишнім викладачам (а не вірити їм у мене немає жодних підстав), то я їм обійшовся в 15 тисяч карбованців – не менше. А якщо врахувати й гроші тієї установи, яка відпускала мене двічі на рік упродовж шести довжелезних літ на сесії (я заочно навчався. Хай був хоча б один Почесний академік-заочник), то вийде і всі 25. Можу додати ще тисяч п'ять. Мені не жалко. Не з своєї ж кишені.

Словом, даю письмову згоду на Почесного і, щоб якось компенсувати ті витрати (жити збираюсь довго), то офіційно обіцяю, що в бухгалтерській відомості на зарплату не розписуватимусь. З найнижчим поклоном до всіх Вас,

Олег Чорногуз.
P.S. *Ви запитаєте: а до чого тут академік?*
Відповідаю: а я так пишу.

●

Портрет ідеалу

Сан Санич любить рахунок

І скільки тобі говорить: "Не бери в магазині м'яса". Не слухаєш,

Ти ж сама розумієш, що в крамниці не поторгуєшся. Або знову оці квіточки. Ну для чого вони тобі? Яка з них користь? Пахнуть. Можна без пахощів обійтись – зайва розкіш. А якщо вони тобі так подобаються – купи штучних. Пречудесні. Пам'ятаю, у моєї матері двадцять років стояв такий букетик і завжди мав гарний вигляд. Головне – пилок отак легенько мокренькою ганчірочкою витерти – і все гаразд, і ніколи не в'яне. Краса! А ти? Кожного разу – свіжі квіти. А це свіжа копійка. Ох, як ти не цінуєш так важко зароблені гроші. Копійки, кажеш? Ну й що? Копійка, по-твоєму, не гроші? Копійка до копійки, а там ще копійка, дивись і карбованець. Недарма кажуть: "Копійка карбованця береже".

Ось сьогодні, що ти взяла? Давай підрахуємо: лаврове листячко – 3 копійки, а можна було взяти на 2. М'ясо по 1 карбованцю 10 копійок? Ну й дурепа. На базарі свинину вчора по 90 копійок продавали. Що, яка? Гарна, жирна, А ти цілих 20 копійок переплатила. А морква для чого? Цілий пучок? Для чого цілий пучок? Обов'язково залишиться. Не можна було пів пучка взяти? На півкопійки? А на півкопійки кропу? Яка ж ти все-таки неощадлива. І скільки, цікаво, ти витратила? Три карбованці і 40 копійок. Але ж учора ми пообідали за два тридцять, і непогано. Правда, борщ підігрівали і залишилось два шматочки м'яса, але було смачно. Навіть дуже! Отже, у тебе залишилось 1 карбованець 60 копійок. Квіти? Карбованець 58 копійок. Що, склянка газованої води і порція морозива? Ну, знаєш, ти зовсім себе не жалієш. Знову будеш скаржитись на різь у шлунку. Де це бачено, напитись газованої води, а потім наїстись морозива. Ні, ти як дитина. Скільки я тобі говорив – не роби цього. Не слухаєш. Ти хочеш остаточно розладнати свій шлунок. А чому ти мені даєш карбованця і 30 копійок? Газети? Які газети? Про Гагаріна, Титова? Що? Купила, щоб обгорнути м'ясо? Боже! Для чого купувати газети, коли у мене їх на роботі хоч відбавляй. Скажи – принесу. Ні, ти таки безгосподарна. Ну, гаразд, гаразд, не сердься. Нічого плакати. Добре. Правильно. Минулого разу в тебе болів шлунок не від морозива і газводи, а від риби й молока. Згадав, розумію. Даруй, даруй, але зрозумій, що як чоловік я повинен тобі щось сказати? Так чи ні? Чи я не маю права? Гаразд. Все. Ось тобі ще 2 карбованці і 70 копійок – це на завтра. Захочеш води, можеш купити, тільки морозива, дивись, не бери. Що-небудь одне. Хто ж, як не я, дивитиметься за тобою.

Сан Санич пішов на підвищення

Пробачте, як вас величають? Тамарою. Це при Петрі Яковичу. А мене звати Сан Саничем, і при мені ви будете Тамара… Як Вас по батькові? Григорівна? Отак, з сьогоднішнього дня будете Тамара Григорівна. Тут не школа і не дитячі ясла, а солідне підприємство, і щоб оцього самого "Тома", "Томочка", "Томуньчик" я не чув. Зрозуміли? От і чудово. А то уявляєте собі: приїжджає хтось із центру, а у нас тут це саме, хихоньки, хахоньки. Негарно. Дуже навіть негарно. Що люди подумають. І це в той час, коли ми прийняли рішення про трудову дисципліну на профспілкових зборах. Це чудово, що ви все розумієте, але я, як ваш керівник, змушений вас попередити. Ви ще зовсім молода, приваблива, і все може бути. Після закінчення робочого дня, не в межах підприємства, будь ласка… Я вам там не керівник, А тут… Прошу любити і поважати. Зрозуміли? Це чудово. І ще одне: коси. Ось ці коси на голові вашій. Ви мені пробачте, але все ж скажіть, будь ласка: вони у вас куплені в перукарні чи свої? Свої! Гарні коси, але їх тепер майже ніхто не носить. Придивляйтесь. Головне, не забувайте, на якому підприємстві і з ким ви працюєте. Секретар-друкарка – це в наш час, ну, як би вам сказати, права рука відповідального керівника. Я, наприклад, пам'ятаю – у мого знайомого Якова Петровича була друкарка, так, повірите, вона більше за самого Якова Петровича знала. Так! Саме так! Не посміхайтесь. Більше навіть – вчила його, як викручуватись перед керівництвом, з чого починати ділові розмови і коли. Аякже! В неї був "стаж". Вона була нібито й не вища за нього, а так, скажімо, як додаткова голова. Так ви мене зрозуміли: додаткова голова. От і добре, Тамаро Григорівно! А щодо кіс подумайте.

Сан Санич – сам на сам

Мда-а. Значить, стіл. А це крісло. Тверденьке, не бійсь. І головне, якесь воно не солідне і не вселяє відвідувачеві поваги до моєї особи, не підкреслює мого авторитету. Крісло поставимо, безперечно, шкіряне. А телефонів… два… Всього два? І всі одного кольору?! А чи не краще поставити три: два чорненьких, а посередині – біленький. Зрозуміло, що три. Ну, з телефонами, скажімо, покінчено. А як з письмовим приладдям? Хіба це приладдя?! Та в мене до цього краще було! Ні, це не для керівника. Замінити, негайно ж замінити. В усьому повинен бути порядок. Так, а де ж трюмо поставити? В цьому кутку? Ні. Ось тут напроти. Шафу пересунемо в цей куток, а трюмо отут. Буде все видно. Кожного разу від дурного виразу обличчя стримуватиму себе.

Так. А що це? Ага! Мало не забув – печатка. Печатка. Що ж перше ставити: печатку, а потім підпис чи раніше підпис, а потім печатку? Дивно, як я міг забути? Як же це робив Петро Якович? Дивно, як тільки я так міг. Раніше печатка. Безперечно, раніше печатка, а потім підпис. Ні, раніше підпис, а після печатка. А втім, чорт його знає, що раніше. Кого ж запитати? Тамару Григорівну? Незручно. Гаразд. Що-небудь придумаємо. Що ж придумать? Ага-а! І як я тільки зразу не здогадався. Правильно, видамо інструкцію для всіх заввідділами під назвою: "Як користуватись печаткою і

власним підписом".

А хто ж напише? Тамара Григорівна. Зрозуміло, що Тамара Григорівна. А де тут дзвіночок? Нема. Як нема? Це щоразу підніматись? Цікаво. Тамаро Григорівно, а куди подівся звідси дзвіночок? Не було? Як так не було? Непорядок. З завтрашнього дня щоб був. І ще одне: надрукуйте, будь ласка, інструкцію в 200 примірниках про те, що раніше ставити на документах: власноручний підпис чи печатку?

Я і сам знаю, Тамаро Григорівно, що раніше підпис, але все-таки надрукуйте. І більше таких слів у кабінеті не вживайте. Все-таки не гаразд. Така дівчина й такі вирази: "Навіть ослові зрозуміло, що раніше".

Так, а що ж ще? Ага, підпис. Це, мабуть, нелегко. Доведеться розписуватись по-новому. Цей підпис нікуди не годиться. Як же краще? Розмашисто чи вузько? Розмашисто. Ось так. Ні, отак буде красивіше. А цей кінчик, здається, зайвий. Ану, без нього. Трошки краще, але не те. Викинути цю паличку. Непогано, але дуже короткий підпис. Так мій Васько розписується. А що це за підпис? Єрунда. Добре. З підписом заняття продовжимо завтра. Вже й так півдня на це убив. А як бути з телефонами? Основне, і трохи не забув. Як же краще відповідати? Алло! Ні. Це нібито запитуєш. Правильніше, напевне: "Так. Я вас слухаю". Це теж не те – тон начальника районної філії зв'язку. А якщо: "Коптилкін вас слухає!" Це нібито краще, але довгувато. Треба коротше. "Коптилкін біля телефону". Гарно? Погано: "Коптилкін біля телефону". Бр-р-р! Як Слон біля ніг Моськи. А може, просто без "телефону" і "вас". "Коптилкін слухає". Можна і так. Це загальна відповідь. А як відповідати області? Теж так? Не той відтінок у голосі. Як же придумати? Оце заковика. Коли б швидше поставили оцей, як його, відеотелефон, щоб було видно, чиє обличчя і його вираз, особливо очі й посмішка. Ох! Як це важливо у нашій роботі.

Сан Санич керує

Так. Що ж, товариші, працюємо ми разом, так би мовити, не перший день. А де зміни? Де прогрес? От ви, Кундирьов, начальник заготівельного цеху. Що у вас там робиться? Не вмієте економити, розбазарюєте. Місячний план на 130 процентів виконали. Хіба це показники? Ви в газеті читали – люди по 240 процентів дають, а у вас – 130?! Це багато? Мало. Дуже мало, товариші. А вся біда в тому, що товариш Кундирьов, як і Довгоненко, зупинились на досягнутому. А взяти товариша Гусакова. Ви тут? Пробачте, як вас? Ніяк не розберу, що написано. Як вона друкує? Семен Оскарович, здається. Так ось, Оскар Семенович! Пробачте, Семен Оскарович! У вашому цеху поганенько з трудовою дисципліною – замість того, щоб ділом займатись, ви базіканням займаєтесь, а час іде, робота стоїть. Не вмієте цінувати дорогоцінного часу. Інші цехи вже борються за звання комуністичних. А у вас? Ні одного ударника компраці немає. А чому немає? А я вам скажу... Є? Хто? Ударники є? Одну хвилиночку, а у кого ж нема? У вас, Скоробогатов? Доберусь і до вас. У вас, значить, є. Це приємно. Приємно чути. Але зрозумійте, товариші, спочатку ліс возять, а тоді кору обтесують. А ви чого посміхаєтесь, Гордієнко? У вас що, все як слід? Не так вже q гладенько, як вам

здається. Вам плакати треба, а ви смієтесь. Так, так, плакати. Політико-масову роботу занедбали, план щомісячно не виконується, а ви посміхаєтесь. На 170 процентів виконуєте, кажете? Все одно мало. Люди на 240 дають. Бач, заспокоївся. А нас, товариші, партія вчить не заспокоюватись... Шукати. Думати. Дерзати.

Тепер щодо раціоналізаторів. Не вбивайте, товариші, ініціативи. Дайте простір думкам! Менше запирайтесь у своїх кабінетах, побільше з людьми, в гущі народних мас. Ближче до них. Не бійтесь, сміливіше, товариші. Від цього тільки користь.

Що ви сказали, молодий чоловіче? Цех стоїть. Ви кому вказуєте? Ви що, не навчились зі старшими розмовляти? Так ви знаєте, хто я? Так, правильно, начальник контори. Ви, молодий чоловіче, не помилились, але я для вас батько, а ви мені вказуєте, що цех стоїть. Так, я начальників цехів міг би зібрати в себе в кабінеті – це правильно. А яке вам, власне кажучи, до цього діло? План. Нічого, натиснете, так, по-нашому, з вогником, ентузіазмом, все буде в порядку. Не можу ж я перекричать шум верстатів. Так ось, товариші, вам наглядний факт недисциплінованості. І це у вас, товаришу Гордієнко, і вам смішно. Соромно, соромно за вас. Я не знаходжу слів. Як так тільки можна. Цікаво, куди дивиться профорганізація, куди дивиться начальник цеху? До речі, після наради ви, товаришу Гордієнко, зайдете до мене.

Запитання будуть? Будь ласка. Щодо пропозиції Кузьменка? Розглянемо, розглянемо. Не хвилюйтеся, розглянемо, порадимось з керівництвом, все честь честю. Подумаємо. Два місяці, кажете, думаємо? Ну й що? І ще, може, місяців зо три думати будемо. А ви як думали? Все це робиться для нас, для нашої загальної справи. Ось і все. Тамаро Григорівно! Оголосіть третьому цехові, хай закінчують роботу, там проведемо нараду. Більше години не заберу. Можна розійтись, товариші. Начальники цехів, залишіться.

Сан Санич приймає

Хто? Тихомиров. Мене нема. Був і вийшов. Хто там ще за списком? Прокопенко – гнать у дві шиї, Сологуб – у три шиї, Петрова – в чотири, Семенка – галопом. Сьомушкіна – алюр і пилюка стовпом, Петруньов... Петруньов. Дев'ятий раз на прийомі? Нічого, прийде і десятий.

Хто там поза списком сьогодні? Скільки? П'ять чоловік. У капелюхах є? Нема. А по солідності, так би мовити, на вигляд? Один. Як прізвище? Білкун. Стоп, який Білкун? Знайоме прізвище. Чув. Невже він? Зрозуміло, що він. З "Перця". Так чого ж ви стоїте, Тамаро Григорівно? Та ви знаєте, хто це такий? Та це той, що колеться. Їжак. Просіть. Негайно ж просіть і ввічливіше, а то ви вмієте... знаєте, і забути про відтінок свого голосу.

А-а! Миколо Васильовичу. Так сказать, сучасний Гоголь. О, як нам потрібні в наш час ще Гоголі й Щедріни. Чехов, як і ви, наскільки я пам'ятаю, був теж за професією лікар і теж великий реаліст. Як це у нього там: хе-хе-хе, Хамелеон. Здорово він, хе-хе-хе, оцих Лошадкіних, Кобилкіних розмалював. Люблю, чистосердечно признатись, гумор, сатиру. Здорово люблю і горджусь гумористами. Кажуть, у наш час нема

гумористів. Не може бути. Ніколи не повірю.

Без компліментів скажу – ви справжній гуморист. Розумію, розумію. "Скромність прикрашає людину". Але не можу, знаєте, не висловитись. Знаю, знаю, не перебивайте. Все знаю, дорогий Миколо Васильовичу. Така вже натура: люблю різать правду в очі, незважаючи на авторитети. От ви, скажімо, дивлюсь на вас: звичайний ніби собі хлопець з Поділля, а гуморист. Здорово ви, скажу вам, бюрократів чехвостите, умієте гумором колотись. Не гуморок, а ніж у серце. Як це у вас там? Ага. "Полювання на поліпів". Сильна річ вийшла. Справжньою картеччю по неробах і дармоїдах чесонули. Прямо-таки як шилом в око... Що? Пробачте, Не за того приймаю? Не розумію. Не гуморист? А хто ж ви? В журналі "Перець" хіба не ви ото фейлетони пишете? Однофамілець? А чого ж ви мовчали? Чого ви сіли? Я вас запитую. Коли говорив? Не чув. Так це ж знаєте, як називається... У мене людей стільки на прийом, з кожним потрібно поговорити, а ви у мене дорогоцінний час забираєте. Це ж нахабство, це грабування серед білого дня. Не кричіть, не зчиняйте галасу. Це ви мені вказуєте? Хай, кажете, все одно. Але хто ви такий? Хто... Білкун? Знаю. Звідки? З... міністерства? Чого ж ви стоїте? Сідайте, будь ласка. Ви знаєте, я страшенно не люблю воду пити з сифонів. Краще з карафки. От тільки трошки душнувато стане, так я й з графинчика смокчу. Останнім часом особливо на водичку потягло. Правда, на живіт впливає. Але що вдієш, другий алкоголь. Без водички, як без повітря. Спробуйте і ви. З газком. Дякувати потім будете. На здоров'ячко, на здоров'ячко! Правда, легше, наче по жилах розпливлась. От бачите... Отже, з міністерства? Напевне, скарга? Не можу просто дивитись на оцих наклепників, душа до них не лежить. Пишуть і пишуть. Ну хоча б щось підтверджувалось, а то нічогісінько!. А Микола Білкун, виходить, не ваш родич? Жаль, видно, всі Білкуни талановиті. От і ви в міністерстві. Такі, пробачте, молоді і в міністерстві. Золота молодь, скажу вам, росте тепер. Скромна. От і ви.. Чому вам зразу не відрекомендуватись? Ні, скромничаєте. Ну, за що пробачаєтесь? Розумію, цілком розумію. У нас теж не все так гладенько, як воно здається. Є й свої недоліки. Але виправимо. Обов'язково виправимо. Ви подивитесь, підкажете, поговорите з людьми. На довго, так би мовити, до нас? Що? Ви... Ким? Моїм заступником. Я заступником був лише в 52 роки, а вам, пробачте, ледь за двадцять перетягнуло, і ви на таку посаду. Ні. Я проти. Не дозволю. Завтра сам особисто в Київ поїду, ні, не поїздом, реактивним полечу...

Сан Санич – охоронець порядку

НІ. Я вам відверто скажу: порядок – це мир тиші і спокою. Без порядку – життя не життя. Ось, приміром, я. У мене кругом в усьому порядок. Це погано? Добре. Порядок мене ніколи не підводив, якщо не брати до уваги одного випадку. Це було в молодості. Я запропонував, будучи п'яним, одній вийти за мене заміж. І женився, бо дурень. А все тому, що я люблю порядок. Отже, дотримуй свого слова. А потім дав собі слово – розвестись. І розвівся, бо люблю порядок.

Або взять, наприклад, учорашній день. Поспішаючи, підходжу до зупинки трамвая,

дивлюсь, а люди товчуться. Я й кажу:

– Громадяни, не влаштовуйте ярмарку. В усьому повинен бути порядок! Правильно я кажу? Правильно. Тоді, будь ласка, всі в чергу. Хто тут бабусі – першими ставайте, сивобороді дідусі за ними, після дідів – жінки, потім дівчата, а тоді решта.

Думаєте, послухали? Не послухали. І це добре? Погано. А поки я чергу встановлював – трамвай поїхав. Хіба це порядок? Безпорядок. Довелося в місто пішки йти.

Або візьміть таке діло: продають, скажімо, мадаполам чи шевйот. Одним словом, щось дефіцитне. Приходжу в крамницю, дивлюсь – страх. Люди стоять, як кому заманеться. Анархія. Попереду, ось не гріх, що забожусь, хлопчик від землі один вершок, за ним отакий довготелесий вергелес-жираф, слідуючий дідусь, потім бабуся, далі знову дідусь, далі знову бабуся, а посередині, як на зло, один – страус, інший – пінгвін, а по боках – низенький і високий, один гладкий, а другий худий. Дивлюсь – і, повірте, очі ріже ця строкатість. Ніякої тобі симетрії. Я й пропоную довгошийому, поки розвантажать машину з товарами, мовляв, ти ставай першим, трохи нижчий – другим і так далі і так далі – по ранжиру. А вони:

– А це по якій-такій причині він повинен першим стояти? Хто такі порядки придумав?

– Я, громадянине, придумав. Не хвилюйтесь, усім вистачить! Свідомість! У першу чергу свідомість!

– А ви, – питається, – хто такий?

– Спокійно, товариші, спокійно. Охороняйте порядок, – заспокоюю. Думаєте, заспокоїлись? Звиняйте, дідька лисого заспокоїлись. Хтось назвав мене ще й недоумкуватим. Так, так. Не посміхайтесь. Саме недоумкуватим, і вивели мене з крамниці. А це порядок? Безпорядок.

А візьміть громадське харчування. Ви знаєте, скільки уваги цьому приділяє партія і уряд? А вони що роблять – одурюють громадськість, і це на третьому місяці другого року п'ятирічки, От якось днями зумисне зайшов до їдальні, замовив шашлик. Правду кажучи, ніколи не їв, взяв просто так, для інтересу. І що ви думаєте – в ньому отаканна дерев'яна тріска – сантиметрів 20--25. Ви уявляєте, що було 6, коли я її ненароком проковтнув би?! І це її я витяг з цього самого шашлика, Це, по-вашому, порядок? Безпорядок. А мені ще замовляють зуби: "Дорогий товаришу. Це ж шашлик – національна кавказька страва, і без такої палички аж ніяк не можна, В зразкових їдальнях навіть залізні шпички встромляють". Ви чули? Це вона мені каже. А я вам кажу – брехня. Це те саме окозамилювання. Кавказька страва!.. Та хай вона навіть буде собі турецька. Хіба в цьому справа? Хто дає право, питається, в місцях громадського харчування в шашлики всувати патики завдовжки 20-25 сантиметрів? Тоді краще їх вистругувати по 50 сантиметрів, щоб видно було. А то дивись, ще й проковтнути можна, І після цього набираються нахабства заявляти, що це порядок. Це безпорядок, товариші, і з цим теж боротись потрібно.

Сан Санич – на пенсії

Скажи, де це бачено, щоб жити в одному дворі з сусідами без паркана і на двір курчат отак випускати? Не знаєш, що зробити. Все життя зі мною прожила і ще не навчилась? Он посивіла вже… І від чого ти сивієш? Наріж мотузочків і кожному перев'язуй ніжки, а тоді випускай. Розв'язуються? Так і кажи. Одну хвилиночку. А де ж вона? Я ж табличку вчора писав: "Закінчив розмову по телефону, положи трубку на апарат". Де ж вона? Не "хто" вона, а "що" вона. Скільки тебе вчити. Баночка червоної туші. На етажерці ж поставив. Ага, ось вона, за табличкою "Кожному предметові – своє місце".

Так от, візьми оцю туш, збери курчат і пофарбуй їм голівки. Тоді не переплутаєш своїх із чужими. І ще одне – я тебе просив купити мені загальний зошит для скарг і відповідей на них. Чому ти не купила? Забула? Переглянь календарик. Ось біля нього табличка "Не забудь відірвати листок". Відірвала, а там наперед все написано. От іди сюди. Ні, ти йди. Поглянь. 17 червня – "Налити в бочку води, розсохлася". 20 червня – "Заштопай сірі шкарпетки і пополощи піжаму". 21 червня – "Чи не забула протерти пилюку?" Бачила? А ось "Купи зошит для скарг і відповідей". Потім приходять оці твої племіннички. Вони читали "Перш ніж переступити поріг – витри ноги". Що, витерли? Глянь, ніби на острові Робінзона, сліди позалишали, Танцювали тут, чи що? А 17 травня в моїй кімнаті до 3 годин 48 хвилин світилась настільна лампа. Для кого ж я писав: "Не забудь вимкнути світло".

Тепер, хто крутив радіолу? Адже ясно написано, вже не чорними, не фіолетовими, а червоними літерами: "Не допускайте до телевізора, радіоли дітей, які не вміють ними користуватися!" Не діти крутили? Ти? Все одно. Мені 6 сказала, сам би включив. А то ще раз лампочка перегорить.

Великий німецький філософ Іммануїл Кант був настільки точним, що в одні й ті ж хвилини відпочивав і прокидався. По його ранковій прогулянці о 7-ій годині ранку перевіряли годинник на міській ратуші. А ти о котрій годині подала мені склянку молока? О 17 годині і 37 хвилин, а слід? Будь ласка: "Пам'ятай! Підвечірок рівно о 17 год. 30 хв.".

А Ганні Семенівні так і скажи: "Не вмієш користуватись утюгом – не бери". Прийшла, бачила ж: "Закінчив прасувати – вимкни штепсель". А вона – вимкнула? Чорта з два. Так і залишила, а спіраль перегоріла в двох місцях.

Потім з газом. Це вже для тебе спеціально написав: "Не копайся сама в газових плитках – звертайся в бюро газремонту!" А ти хіба звертаєш на гасла увагу? І це в наш час. Коли гасла – це все. Говорив і ще раз скажу, що б не робила, завжди читай лозунги. Без них ні на крок: "Перевір, понюхай, чим це пахне". А ти в кухню заходиш і не нюхаєш. Тепер скажи – для чого тобі електрочайник? Треба? Добре. Але раз вже є, то виконуй усе, як написано: "Чайник без потреби не підігрівати". Та ні, кипить, буває, цілий день. Скільки не вчи тебе, читай гасла, а до тебе як до стінки. А ці на будинкові повішу – для сусідів – самі ж не догадаються:

"Громадяни! Додержуйтесь у житловому будинку елементарних правил пожежної

безпеки. Не користуйтесь несправними печами. Цим ви попередите виникнення пожежі".

У нас печей, кажеш, нема? Є газові плитки, Хай насторожує людей і примушує задумуватись, бо "Справа охорони соціалістичної власності і особистого майна громадян від пожеж – священний обов'язок усіх трудящих нашої Вітчизни".

"Очищайте димарі від сажі". Єрунда, димарів немає? У нас такі сусіди, що проведуть. На всякий випадок не завадить і це гасло – залізнична ж колія поруч: "Машиніст! Закрий піддувало!" Як це для чого? Сам знаю, що електрички ходять. А що коли комусь захочеться паротяга пустить?..

Подай-но мені ще ось той. Ні, он той, що в куточку. Я його на брамі приб'ю: "Обережно! У дворі злий чорт". Як який чорт? Кімнатний. Аїди Борисівни. На її пуделя всі "чорт" кажуть. Шарик? Це для неї Шарик, а для нас чорт. "Державні інтереси завжди вище власних". Хай усі знають, бо я не егоїст – я ідеал, і мене за це поважають.

●

Іронічні оповіді за чашкою кави

Янічка

О. Т. Йосипку присвячую.

– О чудовий, милий відбиток дамської ручки, сер! – вигукнув Олександр Тимофійович, коли я переступив поріг ранчо. – Я вас вітаю. У вашому віці, дорогий мій, одержувати такі міцні ляпаси... Це щось та означає. Ради таких ляпасів ще варто жити у такому віці. Чи ви іншої думки?

– Не може бути! – зашарівся я. – Олександре Тимофійовичу, носовичок і люстерко, – мовив я таким голосом, ніби збирався сказати – рукавичку і шпагу. Олександр Тимофійович, обійнявши мене за плечі, подав рушника і підвів до шафи, на внутрішньому боці якої висіло величезне дзеркало. Я глянув на своє відображення і обімлів.

– Неймовірне й невірогідне, – повернувся я до товариства. – Ви знаєте, скільки минуло часу, як я одержав ляпаса...

Товариші взялися за животи.

– Він зараз скаже, що не менше двох десятків років.

– Ну, не двох десятків, а принаймні двох років...

– Товариші, – підняв артистично руки вгору я і цим самим змусив їх замовкнути. – Цьому ляпасові рівно дві години.

– О, вітаємо! Те салютант! Але від кого?

– Скажіть, кому належить ця мила і чарівна ручка?

– Я б ще додав – міцна, – підсумував Олег Данилович.

– Відповім, але не розчаровуйтесь, – усівшись на своє місце, мовив я. – І перед цим

чашку кави по-сідалковськи[2]. Інакше ви з мене нічого не витиснете, як з оцього кавового мусу, що висипається з кавоварки.

Олександр Тимофійович налив мені кави з термоса і виставив усе, що годилося до кави: молоко – згущене, сухе і звичайне й кілька листкових, випечених на замовлення язичків. Я зробив перший ковток і, широко розкривши рота, ще добру хвилину демонстрував, що кава чудова, а мій відкритий рот – кращий комплімент тому, хто сьогодні готував цей божественний напій для нашої "масонської ложі".

– М-да-а! – протягнув я звук, що не фіксується в жодному словникові, і затулив рота.

– Сер, – звернувся до мене Полощук, який полюбляє це англійське слово, – але наша ложа, як і наші вуха, – велика увага.

– Ми всі увага, розчаровуєте нас.

– Скажіть, якщо в цієї дами така ж маленька ніжка, як ручка, то на правах старого холостяка можете сказати, що я з нею одружуюсь, не глянувши навіть на обличчя, – зіскочив зі свого місця підігрітий доброю порцією кави Олександр Тимофійович.

– Дама й справді має маленьку ніжку, Олександре Тимофійовичу, але я боюся здатися вам банальним, коли скажу, що вона вам не підійде: вона любить жити на широку ногу.

– І тому вибрала вас?!

– Як вибрала, коли відштовхнула, – уточнив Віктор Дмитрович.

– Прошу пардону, але я починаю свою розповідь. Ця загадкова дама, слід від руки якої ви досі бачите на моїй правій щоці, – моя дружина!

– Ого-о-о! Браво-о! Бравіссімо-о! – дружно зааплодували вони, цим самим ніби підтверджуючи, що я запізнився як мінімум на дві чашки кави.

– Цікаво, за що вам піднесла такий сюрприз ваша мадам? – знову подав голос Полощук.

– Це загалом давня і дуже повчальна історія, товариші!

– Я думаю, – посміхнувся Борис Іванович. – Після двадцяти п'яти років подружнього життя і раптом ляпас такої сили – без цікавої і, я б сказав, пікантної історії тут не обійшлося.

– Повинен вас удруге розчарувати, але історія ця хоч повчальна, але не настільки пікантна, як вам здається. На моє глибоке переконання, – розпочав я свою оповідь, – ходити в гості з власною дружиною так само шкідливо, як ходити в курилку тільки тому, що її часто відвідує твій приятель, котрий палить...

Одне слово, якось запросив мене мій шкільний друг Н., з яким ми не бачилися років десять. Запросив і похвалився, що хоча він і списував у мене задачки, але тепер став таким цабе, що мені й не снилося.

Але тим часом не зазнався і зберіг пам'ять дружби і скромність.

Я, звичайно, перш за все поцікавився, що ж він за цабе. Він мене інтригував, як я зараз вас. "Прийдеш – скажу, Записуй адресу – ідо мене".

Я йому пообіцяв: "Годин через три-чотири буду".

"Через чотири години? – перелякано перепитав він. – Збожеволіти можна. Чому так довго?"

"Бачиш, любий мій, – відповів я йому, – коли моя дружина була заміжня перший рік, їй для того, щоб вийти з дому, потрібно було десять хвилин. Тепер, після двадцяти п'яти років, – чотири години. Перші десять років у неї був рік за два. Як на війні. Тепер – рік за чотири, як на каторзі..."

"Гаразд, – посміхнувся він. – Ми вас чекаємо".

Не буду описувати, як він нас зустрів. Чим пригощав. Скажу одне: добре. Але на одній деталі зупинюсь.

Після нас прийшла з роботи його дружина. Не можна сказати, що красуня. Та й у такому віці лише окремі жінки залишають на собі відбитки минулої вроди. Звичайна, як на мене, жінка, але надзвичайно мила, гостинна й щира душею людина. Власне, те, що нам, чоловікам, так подобається і що ми так мало цінуємо у наших жінках.

Петро Андрійович, назвемо так мого друга умовно, зірвався з місця, як тільки почув, що в замкову шпарину вставлено ключ. Він відчинив двері. Запитав для чогось: "Це ти, моя люба?!" Ніжно поцілував жінку, взяв м'яко її за руку вище ліктя і, елегантно підвівши до нашого столика, сказав: "Знайомтесь. Моя Янічка". Ми подали руки. Янічка мило усміхнулася, попросила пробачення, швиденько переодяглася, трішечки освіжилася й сіла з нами за стіл. Десь через півгодини у нас з дружиною склалося враження, що ми з Янічкою знайомі якщо не з старшої групи ясельного віку, то принаймні з шкільної парти.

Янічка була чудова співрозмовниця, любила жарти, уміла й сама жартувати, і головне – ні в чому не показувала ні зверхності, ні переваги. Це була проста, скромна, мила жінка, і головне – не ханжа. Ми залишали цей дім вперше, жалкуючи, що так мало там гостювали, й у нас постійно жила думка, як би ще раз їх провідати.

Власне, не в мене, а в моєї дружини. Бо до цих слів, які зараз наведу, я теж вважав, що до Петра Андрійовича треба частіше ходити.

"Треба, – мовила моя дружина. – Хай би ти, мурло, хоч повчився, як з рідною жінкою поводитися. Дивись, прийшла з роботи, не встигла переступити поріг, а він до неї. Вихопив з рук господарську сумку, чмокнув у щічку, запитав: "Як ти себе почуваєш? Чи ніхто тебе не образив сьогодні на роботі?" І це ж дружина, вважай, міністра".

Я проковтнув гірку пілюлю і змовчав. А вона вела далі: "А ти тільки хвалишся, що він у тебе задачки списував. Так він же тепер людина. В нього у генах ця інтелігентність міністерська закладена. А ти мужик мужиком. Коли ти мене хоч раз поцілував при зустрічі, узяв сумку в руки, як я ледве не падала з ніг? Мовчиш! Нема чого сказати. А візьми її ім'я. Як він її ніжно називає – Янічка. А вона ж просто Ніна".

І тут моя дружина розповіла ще раз мені те, що розповів він нам.

Навчалися вони в одному і тому ж інституті, на одному курсі, в одній групі й навіть за однією партою разом сиділи. Він колись на першому курсі кишеньковим ножиком вирізав: "Я + Ніна = Любов".

Потім хтось зрізав "любов", залишилося "Яніна". З тою часу він і казав на неї "моя Яніна". А коли одружився – "Яніночка", а потім взагалі скоротив ім'я і тепер інакше її не зве, як "Янічка".

Я прикусив язика, взяв горнятко з кавою, але вона виявилася холодною.

– А що ж далі? – майже загорлало товариство.

– Далі? – перепитав я. – Далі буде, як Олександр Тимофійович наллє мені ще одну чашку кави. Але за умови, що вона буде не настільки гаряча, щоб облазив мій язик, і не настільки холодна, щоб я не міг у цьому товаристві зігрітися.

Олександр Тимофійович задовольнив моє прохання, і я продовжував:

– Минуло, мабуть, років два від того пам'ятного візиту. Я все менше провідував свого шкільного друга, хоча моя дружина все частіше пропонувала мені сходити в гості до Янічки. Власне, тепер Янічкою я називав уже свого друга, а вона – його дружину. Але завжди, коли йшлося про сім'ю Петра Андрійовича, ми казали просто: "Може, підемо до Янічки?"

Ми ходили. У них нічого не змінилося. Жили вони так само дружно. Вранці, проводжаючи на роботу Янічку, він її так само цілував, бажав їй щасливої дороги, відкриваючи дверці своєї службової автомашини. Бажав так, що водій, як мені одного разу здалося, не стримався – про себе засміявся, а Петро Андрійович прощався з Янічкою, ніби проводжав її за кордон не менше, як на півроку. Хоч наперед знав, що через сім робочих годин Янічка буде дома.

Інколи, коли сиділи в нього дома, він їй телефонував на роботу. Питав, чи вона пила сьогодні кефір, чи гуляла в обідню перерву на свіжому повітрі і чи не дуже перевтомилася. Якщо їй щось боліло і вона про це йому казала, він категорично забороняв їй далі працювати й наказував негайно йти додому, а то й загрожував, що зараз сам до неї приїде.

Моїй дружині здавалося, що після цих відвідин і я трохи покращав. Я справді інколи брав у дружини важку господарську сумку, підвозив її на роботу, але от поцілувати вранці, коли вона йшла на роботу, ну ніяк не міг. З якогось дурного принципу. І взагалі, не хотів мавпувати, хоч моя мені все натякала, підкреслюючи, що інститути культури інтелігентності не дають. Я вже готовий був її цілувати, але все чекав слушного моменту, святкового, чи що.

І от одного разу ми виїхали на курорт. Я вже й не пригадую сьогодні, де ми були. Чи то в Ялті, чи Коктебелі. Але якось прибігає моя дружина й каже: "Ану, вгадай, кого сьогодні біля готелю я зустріла? Ніколи не вгадаєш!" – "Кого?" – перепитую. "Янічку!" – щасливо усміхаючись, відповідає вона. "Янічку? – перепитав я, ніби першого разу не почув. – Її чи його? Чи обох разом?" – "Його, – каже. – Бачила в готелі".

Дзвоню я в готель, цікавлюся. "Так, – відповідає черговий адміністратор. – У сто третьому номері зупинився. Телефон номер такий". Я телефоную йому. "О-о-о! – чую, радісно гукає. – Ти що, тут? Ану, негайно до мене! Одна нога там, друга – тут. Чекаю. У мене шампанське, коньяк і все таке інше".

Словам "І все таке інше" я не надав ніякого значення. Беру дружину – і до Янічки.

Стукаємо в номер, він відчиняє. Кричить, як студент! "Кого я бачу! Заході, родной! – переходить на грузинський акцент. – Піть будєм, гулять будєм!"

Я заходжу, дружина за мною поріг переступає. "Здрастуйте, Петре Андрійовичу!" – вітається. Дивлюсь, а він раптом весь зблід. Зупинився на порозі і навіть на вітання не відповів. А тут раптом із люксу вибігають двоє миловидних дівчаток і до Янічки. "Ану, Петре Андрійовичу, показуйте свого шкільного друга". Моя обімліла. Я, між іншим, теж. "Чому ж, – кажу йому, – ти не попередив, що ти не сам! Ми думали, ти з Янічкою. А в тебе, я бачу, тут робоча обстановка. Дівчата, мабуть, стенографістки твої, секретарки?" – "Секретарка і кур'єрша. – підхоплює мій натяк Петро Андрійович. – Робота у нас тут екстренна... План... Горимо... Ї завтра треба все це здати... написати... передрукувати..."

"Від руки, – кажу йому, – то не те. А от якщо дівчатка. Та ще й професіоналки, то тоді... Все гаразд". – "Буде все в нормі, – заспокоює він мене. – Вони у мене обидві друкують. Пройшли курси..."

"Ну, вибач, – кажу. – Ми на вечерю запізнюємось. Нагулювали апетит. А тут, думаємо, давай забіжимо. Подивимось, як Яніч... Вибач, як тут Петро Андрійович поживає.." От бісова кава, – раптом зупиняю свою розповідь. – Знову охолола. Олександре Тимофійовичу, я не настільки зіпсований, як Олег Данилович, щоб пити холодну каву.

– Не підігрію, – відповів Олександр Тимофійович. – Поки не розкажеш, що ж було далі.

– Далі? Більше ми не ходили до Янічки. Моя дружина сказала: я бачити не хочу. Ненавиджу. Всі ви, чоловіки, однакові. Особливо коли в керівники якось виб'єтесь, секретарок заводите, автомашини державні, відрядження. Що вона під останнім словом розуміла, я й досі не знаю. А це ж, товариші, вчора, ви ж знаєте, затвердили мене начальником комунального господарства... Теж автомашина, секретарка. Поганенька, правда, але міняти не збираюся, щоб з перших днів анонімки не посипалися. Прибіг додому, щиро поділився з дружиною... Сьогодні зранку мій шофер відвіз її на роботу. А увечері вона прийшла... Як завжди, з сумкою... Натомлена... Подзвонила. Каже: "Ти хоча б якогось гачка прибив до дверей, товаришу начальник. Сумку ні на що вішати. Поки знайдеш ті ключі". – "Люба моя, – відповідаю щасливий, – буде тобі і гачок, і сумка, дай її, до речі, сюди, і дозволь, я тебе поцілую..." Так мені радісно було на душі... Я до неї з щирим серцем... Вона віддала мені сумку, а тоді як розвернеться і...

Далі треба щось розповідати?

Друзі посхиляли голови...

– Єдине, що скажу: коли нанесла цей удар, мене тільки одвірок підтримав. І ще, крім іскор ув очах, я запам'ятав: "Я тобі не Янічка!"

Що вона цим хотіла сказати – досі зрозуміти не можу. Та й взагалі, товариші, жінки – це таки інший світ. Їх так просто не зрозумієш.

Алконавти

– Ви знаєте, що я цю дачу навмисне купив у цьому забутому людьми і Богом місці, – розливаючи каву при багатті, розпочав свою розповідь Сергій Іванович. – Два роки все було спокійно. Як до мене хто й навідувався, то лиш дика кішка з двома кошенятами й тільки тоді, коли її полювання було безуспішне.

Сергій Іванович присів на пеньок. Ми глянули крізь віття саду на води Славутича, що ніс на своїх могутніх плечах дніпровський лайнер, на чотирьох палубах якого у пізніх вечірніх сутінках туристи вибивали фокстрот і в такт музиці щось малорозбірливе приспівували. Пароплав проходив повз нас, залишаючи в наших душах спогади про минулі дні незвіданої романтики і сум, незбагненний сум за днями юності, які ми не так використали, як слід було.

Коли звуки музики, повільно затихаючи, зовсім зникли і нам одиноко підморгував тільки залишений на цілу ніч самотній бакен, Сергій Іванович вів далі.

– А з цієї весни занадилися несподівано до мене гості. Почали вони з саджанців: абрикосів, персиків, інжиру. Потім взялися за яблуні, сливи, груші й троянди. Все це вони акуратно викопували і, як тільки я привозив нові, робили те ж саме.

Ні сторожа, ні сусідів тут, як ви бачите, поблизу немає та й ніколи не було. У цій невеличкій хатині над Дніпром колись жив дідусь-рибалка, а тепер живу я.

Сергій Тванович на хвилинку замовк, ніби прислухався до шуму у вітах саду, а тоді не поспішаючи продовжив:

– Що я вже не придумував: і залишав запис магнітофонний з вигуком: "А ви, злодюги, знову тут? Ось я зараз вам!" Магнітофон працював справно. Здебільшого лякав тільки мене та моїх домівчан, а молоденькі дерева й далі зникали з мого молодого саду.

Потім мої непрохані гості перейшли на рибальство: забрали спінінги, надувного човна, підсак, блешні, садки, жилку. Деревцята з останньої партії залишили.

В останні саджанці, забув вам сказати, у вершечки гілочок я по–

встромляв голки. Це дереву не шкодило, зате я їх завжди міг розшукати, якби мені довелося вдатись до тих пошуків. Принаймні коли я зайшов до дільничного і сказав йому, що мене обкрадають, він у відповідь тільки посміхнувся.

– Товаришу, я на вісім сіл один. У мене пропали, – так і сказав – "у мене", – магнітофони, автомашини, радіоприймачі, транзистори, гроші, а ви прийшли з якимись саджанцями... Це у вас ще благородні злодії. Люди, можна сказати. Садівники.

Соромно мені стало. Може, й справді садівники? Не садити ж їх за те, що вони сад вирощують. А тут уже переключилися садівники на мої рибальські снасті. Потім перейшли на господарський реманент: сапи, сокири, лопати, пилки, молоти і навіть цвяхи.

Хоч плач, хоч ставай Шерлоком Холмсом. Ось Олег Данилович, – обернувся Сергій Іванович до одного з наших приятелів, – не дасть збрехати. Саме з ним були ми двічі в ролі сільських детективів. Взяли кілька пляшок, хліба, консервів і, звичайно, каву в

термосах, щоб спати не хотілося. Та ще пригодницьких книг і шахи. Просиділи ми на горищі першу добу спокійно. Ніхто нас не турбував. Та й ми не налякали нікого. А наступної ночі – нерви не витримали. Ми не могли більше трьох годин висидіти без світла. Засвітили ліхтарі, допили коньяк і почали співати. Кому ще кави? – перервав свою розповідь Сергій Іванович.

Ми заперечливо похитали головами.

– Тоді я докажу, оскільки вам ще спати не хочеться.

Найцікавіше попереду. Я помітив одну закономірність: крадії навідуються до мене щовівторка. У п'ятницю ввечері, одразу після роботи, я тут, у понеділок вранці виїжджаю додому, а в середу вранці знову прибуваю сюди і застаю розчинені вікна й двері: гості вже були.

Наступного вівторка я поклав собі залишитися на дачі. Власне, в понеділок виїхав звідти, а заночував цього разу у селі, в одного доброго знайомого. У вівторок зранку вийшов у засідку. Взяв рушницю, Джульбарса і вдав, що полюю на куріпок, які, треба сказати, тут водяться, хоча й не в такій великій кількості, як, скажімо, стоноги чи мокриці.

Десь пополудні мене на сон потягло. Коли це дивлюсь, а гості вже давно у мене на дачі господарюють, виносять фарбу, дві нові сокири, пилку, дошки.. Я аж очі заплющив: невже не дрімаю? Потім ущипнув себе за носа, протер очі. Ні, все так, як я вам роз повідаю.

Загнав два патрони в рушницю – і до гостей.

– Доброго дня! – кажу, вигулькнувши з-за куща. – Боже помагай!

Вони аж сторопіли. Троє середнього віку дядьків з добре пом'ятими пиками, неголені. Поки вони лупали очима, не знаючи, що відповісти, мене наче якийсь бісок за язика смикнув:

– А хто з вас хазяїн дачі?

– Хазяїн? – перезирнулися вони.

– Ну да, – повторюю, – хазяїн. Ви ж, мабуть, тут щось по ремонту. Чи як?

Один з них, що не вельми заріс і, очевидно, був ватажком, глипнув на мене, на мою рушницю і раптом сказав:

– Звичайно, по ремонту. Аякже. Ось збираємось вікна, двері пофарбувати. Бачите, – каже мені, – як стара фарба полущилась. А хазяїн завтра буде. Так що не ждіть. У нас тут роботи… Після того, як пофарбуємо, думаємо ще й дрова попиляти, – показує мені на пилку й сокиру.

– Мабуть, і рубати будете?

– Про що мова, – подав голос і другий. – Порубаємо, поскладаємо. Щоб хазяїн був задоволений. Ми такі!

– Ну, гаразд, – примирливо сказав я. – Ви працюйте, а я тим часом трохи відпочину, бо так намотався по кручах, що ніг під собою не чую.

Бачу, вони перезирнулися, але нічого не сказали. Один бере банку фарби, розкриває, другий приносить набір щіточок. Дивлюсь, яку виберуть.

Вибрав найменшу – відчуваю, довірити пофарбувати веранду їм можна.

Сиджу віддалік, рушниця на колінах, Джульбарс поруч, висолопивши язика, розумно поглядає то на мене, то на них, ніби весь час запитує: "Ну, коли ти мені дозволиш цим ханигам штани полатати?" Я його погладжую і все кажу: "Ще не час, Джульбарсе. Трохи потерпи".

– Це ж ви, – питаю, – спочатку веранду фарбуватимете? А тоді вже душову, погріб, туалет, кухню?

– Аякже! – каже той, хто, видно, у них за старшого.

– То це невеликий у вас фронт роботи. До обіду, мабуть, і впораєтесь.

– Нічого собі – невеликий, – подав голос і третій.

– А я й забув, – відповідаю. – Мені ж Сергій Іванович казав. Ви ще альтанку маєте голубим пофарбувати, зеленим – місточки через рівчаки і червоним та синім – клумби в автомобільних шинах. Та дах на сарайчику. Ну, як все це закінчите до обіду, тоді… А втім, хіба це для трьох козарлюг, таких, як ви, робота? А взагалі, – веду далі, – в мене, товариші, є пропозиція. Я сам – дизайнер. Чули про таку професію?

Бачу, на це слово двоє тільки перезирнулись, а третій і голови не підвів, ніби цим хотів сказати: "Тоді, братці, нам швах".

– Отож, – кажу, – в мене пропозиція. Щоб робота посувалась злагоджено й чітко, я беру на себе загальне керівництво. І до діла, товариші. От ти, – показав я на пропащого чоловіка, що на слово "дизайнер" навіть голови не підвів, – залазь на альтанку. Ти, – кажу вожакові, – на сарай. А от ти, – мовив я до третього, – берись за веранду. Салатною давай, тільки ж акуратно. Напартачиш – переробляти примушу. Тепер уся відповідальність лягає на мене. Приїде завтра Сергій Іванович, гляне, а ви тут намазюкали абияк… З кого спитає? З мене. Скаже: "Ти тут був і не міг ладу дати?"

– Ви як хазяїн, – нарешті промовив один, чи то питаючи, чи то стверджуючи. Я зрозумів: провокує.

– Друг хазяїна – це ще гірш, ніж хазяїн, – відповідаю йому. – Отож давай на альтанку і не просторікуй. Уже й так часу чимало згайнували. А ви, бачу, ще й за холодну воду не брались. Тільки й того, що реманент та фарбу повиносили.,

Мовчать, тільки сопуть. Ну, аби довго не розповідати, скажу: до обіду я з них зігнав сім потім.

– Усе, хазяїне, – ледве тримаючись на ногах, заскиглив наймолодший.

– Який я тобі хазяїн, – удав, що ображаюсь. – Он бери банку коричневої і давай освіжай гаража. А ти, як тебе звать?

– А воно вам до чого?

– Ну тоді, Синя Неголена Борода, ти давай на дах.

– Як можна, то дайте мені води… Сонце ж пече… Тут розплавитись недовго.

– Не перебільшуй! – кричу. – Бач, я сиджу, і нічого. Альтанка – це тобі не доменна піч. Може, є якісь незручності, то за драбину тримайся. І дивись мені – даху не провали.

Так минув цілісінький день. Послав одного до магазину по хліб. Думаю, втече –

чорт з ним. Той уже добряче попрацював. Решту ці зроблять. Та й з двома менше мороки, Хоча того попередив:

– Дивись, щоб одна нога там, а друга тут. А то зараз доведеться двом пиляти дрова, а третьому рубати і в піраміди складати. Отож дивись, щоб на тебе твої товариші не ображались...

Через півгодини повернувся.

Потім я примусив вибрати з погреба торішню картоплю, викопати ями на сміття і різні там відходи, а тоді один з них не витримав і сказав:

– Ми вже догадуємося, що ви хазяїн. Як можете, відпустіть. Що недоробили – завтра доробимо, але більше наших сил нема прикидатися...

– Як це "прикидатися"? – не зрозумів я їх.

– Ну, що ми робітники, а ви не господар дачі... Ми, – каже один, – все зрозуміли. Собаку вашого впізнали...

– Гаразд, – кажу. – Я господар. Хто ж ви такі?

– Не знущайтеся з нас, – один з них присів на землю. – Ви ж знаєте.

– Не знаю, – кажу.

– Ну, як вам сказати... Гості ми... Розумієте, гості... – аж захлинатися один почав. – Як можете, дайте щось випити. А ні – то відведіть до дільничного. Той хоч води дасть...

– Ми більше не будемо...

– Ну, гаразд, хлопці, – кажу. – Поясніть ви мені свій профіль роботи. Спочатку саджанці поцупили, потім за рибальські снасті взялися, а тепер на господарський реманент перейшли.

– Це залежало не від нас, – нарешті обізвався старший. – Від покупця. Казали нам: ви б оце саджанців, хлопці, дістали. Ми й діставали. Потім рибалки замовили спінінги.. Тепер усі фарбують, порядок у дворах наводять. Ми й за фарбу взялися...

– А хто ж ви за професією?

Коли той, що по хліб бігав, кричить:

– Алконавти ми, алконавти!

– Алконавти. По-вашому – алкаші. Відпустіть! Більше ні красти, ні пити не будемо. Слово честі...

Я їх відпустив. Звичайно, мало вірилось, що вони пити й красти перестануть. За один раз їх не перевиховаєш. Але другого випадку мені не трапилося. Принаймні "гостей" у мене з того часу не було.

Невже й "алконавтів" праця людьми робить?

"А от японці!"

Ми сидимо на березі річки. Я цьвохкаю своїм арсенальським спінінгом і намилуватися не можу.

– Ну й арсенальці! Ну й молодці! Ви гляньте лише, Який спінінг... Не спінінг – диво двадцятого віку.

– Із стальної шпаги? – запитує мій приятель Віктор Миколайович.

– Та де там із шпаги, із рапіри дамаської! – Останнє слово я додаю вже від себе.

Віктор Миколайович якийсь час мовчки слухає мене. Потім бере в руки спінінг, примруживши, довго роздивляється, а тоді й каже:

– Це спінінг? Батіг це, а не спінінг. Ним тільки жаб добре лякати та повітря розріджувати. А от японці...

Тут я не витримую і вибухаю:

– Що японці? Що японці? Що ти мені постійно тими японцями очі колеш? Ну, що вони – космос завоювали? На Місяць вимпел викинули? Чи, може, по трубах газ і нафту в Європу женуть?.. Ну, що? Чого ти мовчиш?

Він і справді мовчки витягує із задньої кишені штанів щось невеличке, блискуче і чорне.

– Оця штука, – каже він, – важить вісімдесят грамів з котушкою. Вона з пластмаси. А пластмаса міцніша дамаської сталі. А тепер, – веде далі він, – я роблю з неї спінінг, – витягує з тієї маленької пузато-лискучої ручки, неначе ілюзіоніст на сцені, з півдесятка добрих вудлищ. Одне тонше іншого.

– Отут, – пояснює, – чотири метри і сімдесят п'ять сантиметрів, і я оцією вудкою на ймення спінінг можу жбурнути вашу укохану блешню на всі чотириста п'ятдесят метрів. Тільки у нас такими рулонами жилку не продають. Навіть у Чернігові! А ти кажеш – японці...

По тому він сідає на свій улюблений пеньок і демонструє мені свою японсько-індивідуальну майстерність. Риба все одно не йде. Як у нього, так і в мене, незважаючи ні на диво двадцятого віку, ні на японський спінінг.

– Бо тут риби просто нема. На дні цієї річки самі банки і склянки. Тут вилов – тільки з битого скла, – кажу йому.

– А от японці, – перебиває він мене, – у нас же закуповують бите скло! Звичайне скло з колишніх пляшок з-під лимонаду, вина і горілки. Допомагають нам розв'язати, так би мовити, крупну побутову проблему: "Куди подіти звичайну порожню пляшку?" Японці ж їх просто б'ють, товчуть, перемелюють. Щоб більше того скла в один ящик вмістилося і щоб менше тих пляшок валялося у нас на балконі. А тоді ми їх запаковуємо в дерев'яні спецящики, вони пакують все те на океанські вантажні лайнери, виходять у море, а там розпаковують ті ящики і все бите скло висипають на дно океану.

– А ящики?

– А з наших дерев'яних ящиків вони роблять люксусові меблі, І продають за валюту! І, між іншим, ми купуємо також. А ти мені кажеш – диво двадцятого віку.

– А от я знав, – кажу, – одного екскаваторника. Так він якось копав котлован...

– Знаю, – перебив Віктор Миколайович мене. – Про це газети писали. Викопав два відра царських золотих монет. А от японці, – він знову всівся на свого улюбленого конька, – випускають такий екскаватор, що один мій знайомий поставив собі за мету поламати його. Дуже вже він справно працював. Так працював, що нашій простій робочій людині не давав ні хвилини ні на ремонт, ні на перекур, ні на відпочинок, Так

отой мій знайомий одного разу не витримав і почав тим японським ковшем, як слонячим хоботом, мателяти. Мателяв день, мателяв місяць, мателяв рік і так нічого й не вимателяв. Не ламається, і все. Не витримав, плюнув і попросився у відпустку. У рахунок оздоровчої профвідпустки. У зв'язку з сімейними обставинами. А там зустрівся з таким, як сам. Тобто ще з одним екскаваторником. А той теж, виявляється, на отих японських цуке працює. Так той цуке нашому цуке і каже: "Ти не знаєш, що з тим цуке робити? Не знаєш, як перехитрити того японця?" – "Дуже просто. Не дай йому їсти..." Той аж за голову взявся. "Ти диви, – каже, – а й справді просто. А мені і в голову не приходило". – "А ти думав, що ми дурніші японців? – перепитує уже той. – Я своєму цуке двічі не долив масла. Перший раз у кущі вилив, а другий раз віддав своїм "Жигулям". Так японський цуке буквально на другий день харчати почав. А через три дні тільки двічі скреготнув від злості і замовк. А ти кажеш..."

– А я нічого не кажу, – відповів я. – Але я глибоко переконаний: якщо ми захочемо, то теж дещо можемо.

– Ну, наприклад, поламати екскаватор, – вставив шпильку Віктор Миколайович.

– Чому? От у мене є сусіда. Винахідник. Чого він тільки не вигадував. Але нічого не пройшло. Ходив-бродив по інстанціях, і все марно. Так він теж розсердився і придумав робота.

– Робота? – перепитав Віктор Миколайович. – А от японці...

– Та почекай ти зі своїми японцями. Мій сусіда вигадав такого робота, що вашим японцям і не снилось. Оце сидить той робот вдома біля вікна... Сусіда живе на першому поверсі. А ви, приміром, йдете і йому у вікно недокурка кидаєте, так той робот вас тільки хап за комір (рука одна довга-довга), а другою рукою (коротшою) недопалок ваш до рота кладе. Тоді акуратно пережовує, а потім як плюне. Вже куди вам той тютюн попаде: на лисину чи межи очі – і відпускає. Якщо ж після цього матюка загнете, так і в нього одразу реле реакції спрацьовує. Він вас удруге як ухопить і дулю у натуральну величину під самісінький ніс як тицьне і при цьому додає: "Оце бачив?" А ви кажете – японції Наші як захочуть, то й тих японців переплюнуть. У мене був ще один знайомий. Дуже вже любив підручники читати, Таке у нього, по-сучасному кажучи, хобі. Знаєте, воно завжди так: коли у школі тебе примушують щось вивчати – не вивчаєш. Тепер ніхто не примушує, так він вивчає і все мені торочить. Усе перечитав, а тільки запам'ятав: неосяжне, неозоре, і все невичерпне: запаси вугілля невичерпні, запаси газу невичерпні... Словом, куди не кинь оком – у нас все невичерпне. Так от поїхав мій знайомий на БАМ – на будівництво віку. Глянув, а там невичерпні запаси дерев. Кедри, сосни, ялиці. Словом, тайга – темний ліс. Почали, зрозуміло, валити той ліс. Ліс валять, а кора, ясна річ, залишається. Тож твої геніальні японці знаєш що придумали?

– Не знаю, – перший раз чесно признався Віктор Миколайович. – Захотіли тайгу підмести? Чи як?

– А от так! Візьмемо, кажуть, віники свої японські і всю вашу тайгу від кори до останнього поплавка підметем, ще й вам гроші за це заплатимо. Для чого вона, мовляв, гнитиме у вас? Бач, видно, за своє здоров'я турбуються. Свіже їм повітря давай.

– Яке там повітря! Їм кора потрібна була. Вони з неї транзистори випускають, – догадався Віктор Миколайович. Догадливий чоловік. – І нам за валюту оті ящики дерев'яні продають.

– А ми не можемо? – перепитав я.

– Не можемо.

– А чому? Ну, чому?

Віктор Миколайович цього разу надовго замовк. Доконав, очевидно, я його тією корою. Думав він, думав, а тоді й каже:

– Бо ми не мружимось. От якби ми, перед тим як щось робити, примружувались, то й задумувалися б. Тоді, може, і в нас щось виходило б. А так ми дуже уже на все широкими очима дивимось. Широке все у нас, неосяжне... І головне – невичерпне! А шкільні ж підручники таки чомусь та вчать...

– Та вчать, – погодився я.

– А от японці! – почав було Віктор Миколайович.

Та я не дослухав. Не витримав його асоціативного мислення. Цьвохнув останній раз арсенальським спінінгом із сталевої рапіри і пішов геть. Я все-таки до річки прийшов. Відпочивати, а не рибальські фантазії вислуховувати.

Кошик з цибулею

– Ось ви кажете, доля, – почав Олександр Тимофійович. – Доля може і з кошика усміхнутися. В образі, скажімо, пучка зеленої цибулі.

– Всяк буває, – як завжди, дещо скептично заперечив чи то потвердив Борис Іванович.

– Ви не вірите? – здається, образився Олександр Тимофійович.

– Чому? – примирливо мовив я за свого приятеля. – Життя, бува, викине такого коника, що найбільший фантаст не вигадає.

– У такому випадку, слухайте, – присів зручніше на пеньок Олександр Тимофійович. – У кого з нас відгулів не буває. Так трапилося й зі мною. Взяв я серед тижня відгул за суботу. Добряче потрудився дома. І в акурат зібрався трохи подихати свіжим озоном.

Виходжу, а двома поверхами нижче, дивлюсь, стоїть сільська жінка, поруч – кошик. З кошика кінським хвостом стирчить пучок зеленої цибулі. Це зараз, у часи електротеплиць, нічого дивного, але тоді... потягло мене, може, по причині авітамінозу, на зелень. Однак не повідаєш же отак з бухти-барахти незнайомій жінці своїх біологічних потреб. Пробіг мимо, на озон біжу, невдовзі і з озону. Сюди-туди роздивляюся – немає молодиці, як вітром здуло, лиш кошик остався, манить до себе своїми цибулячими зеленими хвостами. Підіймаюся вище, дивлюся – і очам своїм не вірю: тут не було, а тут є, стоїть молодичка в кутку, біля дверей мого сусіди, і ніби прислухається, що там у нього за дверима робиться.

Олександр Тимофійович зітхнув, глянув на нас, нібито питав: "А чи не тягне вас, шановні, на сон од моєї розповіді?" Але не спитав, трохи загадково проводив далі:

– Коли я пробіг повз ту жінку десь уже вчетверте, мені раптом стало її жаль. "Це ж

стоїть, думаю, може, з самого ранку. І ніхто її навіть не запросить відпочити, чайком пригостити, добре слово сказати", Уявив собі іншу картину – сільську. Приїхав я в село. А родичів моїх немає удома. Чи довелося б мені стовбичити стільки перед її воротьми? Ні і ще раз ні – обов'язково запросили б до хати. А що ж я? Обапіл[3] безсердечний? Не витримав. Підходжу до молодички і кажу: "Може, зайшли б? У ногах лиш сила, а правди нема". – "Спасибі, – каже. – Ви добрий чоловік. Я й справді, коли направду, довгенько уже стою. Оце ви перший запросили". А на язиці мені ніби чорт викручує фразу: "Не цибуля зелена – запросив би я тебе". Дле – повірте, фраза фразою, а думати я так не думаю. А жінка, ніби чарівниця яка, ніби читає невимовлені вголос слова, подякувала і відмовилась. А мені начебто внутрішній голос підказує: "Ти що, не знаєш жінок? Вони говорять одне, а на думці інше. Бери кошика і до кімнати". Прислухався я до голосу, взяв кошика, вона за мною. Зайшли в квартиру, вона стала біля порога і далі ні кроку:

– Боюсь, – каже, – вам бруду нанести в кімнату.

– Та який там бруд! Заходьте, роздягайтесь. Давайте кухвайку вашу на вішалку.

Примусив я її таки роздягнутися. Хустку допоміг зняти. А з-під неї – кілька чорних шовкових птахів випурхнуло. Такі в неї коси гарні. Та й скупані, мабуть, у любистку. Чув я щось про це, але щоб такі коси... Ніколи не бачив... Аж страшно стало. Що тепер, гадаю, дружині скажу? Хто мені ця жінка? Краснощока, як джонатан[4]. Очі –ніби перестиглі горіхи, лице кругле, гарне, як свіже налите яблучко... Про коси, що мене полонили, я вже мовчу.

Дивлюсь я на незнайомку, а сам уже не знаю, куди очі подіти. Відчуваю, що краще б я її не запрошував. Дружина ось-ось має з роботи прийти. Одна справа в кухвайці жінка і в хустині навхрест пов'язаній, а інша – ось ця писана сільська красуня, якій можна було дати й тридцять п'ять років, і двадцять три...

Вона, немов відчула мою тривогу, каже:

– Піду я. Ніяк мені у вашій хаті сидіти.

– Куди ж ви підете? Сусіди мого, мабуть, ще нема? Якщо я не помиляюсь, він сантехніком у нашому жеку працює.

– Не помиляєтесь, – відповідає. – То мій чоловік. Все збирається мене в місто забрати. Ти, каже, Катю, попрацюй поки що в селі. Мамина хата – як дача. І теплиця... Свіжі помідори, огірочки, і цибулька ось... Вгощайтеся... Свіженька, щойно з грядки, – і хвать за зелений хвіст.

А мене начебто хто окропом ошпарив.

– Та що ви?! Я цибулі зроду не люблю. Та сьогодні ще й цілуватися з ким доведеться, – перейшов я на жарт.

– Пригостите і ту, з ким цілуватиметесь.

Тим часом я ту цибулю до кошика, вона з кошика... Почали ненароком борюкатися. Я незчувся, як узяв її за руки.. Потім ненароком і до щоки холодної доторкнувся, але такої гарячої, що аж зашпори в груди зайшли. Дивлюсь, і вона якось не так дихає. Не так, як досі.

– Не треба, – благає.

– Що "не треба"?!

– Відмовляти мені. Це мій гостинець вам. За ваше добре серце.

Я відійшов і покірно присів збоку. Дивлюся на неї й очам своїм не вірю. Не вірю, і все.

– Гарна ви дуже жінка, – кажу. – Як вас чоловік не боїться залишати одну в селі?

– А йому, – відповідає, – аби цибуля справно родила. Любить він дуже цибулю… Та я, мабуть, піду. А то, бачу, вже й лишнє балакаю… А воно негоже…

– Ви посидьте, – знов торкнувся я її рук.

– Ні, – підвелася вона. – Я відчуваю, він дома. Не хоче відчиняти. Мабуть, зачинився з якоюсь… Він у цей час завжди дома. Йому тільки ось зараз на роботу…

– Не вигадуйте, – мовив я. – Хіба таке може бути?

– А в наш час усе може бути. Аби скучав та любив, то не примушував би цибулю вирощувати…

Ми мовчки опустились на перший поверх.

– А у вас що, ключів від квартири немає?

– Є. Але… двері зачинені зсередини.

І раптом двері – двері, під якими вона простояла добрих півдня, тихо рипнули, і звідти випурхнула пташечка. Я так і остовпів. Здається, більше, ніж вона. Направду, набагато більше. Моя незнайомка з криком кинулась до дверей, як на амбразуру. А я мовчав. Потім погналася за тією, що вийшла з квартири сантехніка, тоді повернулась назад… Засоромилась.

– Ти чого кричиш? – виглянув червонопикий, підпилий сантехнік. – Ага.. Ти й закусочку принесла, – смикнув він за хвіст цибулину. Дружина мовчки дивилась на нього. Дивилась, а він блазнював, викручувався і зовсім так, як усі чоловіки, нескладно брехав.

– Прокладка їй була потрібна… Кран у неї, розумієш, протікає. Та й просила труби продути… Забились…

– Труби, кажеш? – перепитала вона. Потім як розвернеться, як уліпить… Сантехніка тільки черевики блиснули.

Жіночка повернулась до мене:

– О ви ще тут?

– Не хвилюйтесь, – мовив я тихо.

– А я й не хвилююсь. Я давно догадувалась. І давно була готова… Але все вбивала собі в голову – цього не може бути. Може, й справді заради цибулі тримає мене в селі? А вам, бачу, ще важче, ніж мені… Вам зовсім погано… Серце? – запитала вона.

– Серце!

– Не беріть так близько до серця. В добрих людей серце найперше виходить з ладу. Бо воно в них є. Міцні серця тільки в тих, у кого їх немає…

Олександр Тимофійович замовк. Мовчали і ми.

– А що ж далі? Оце і все? – розчаровано запитав Борис Іванович.

– Далі? Хіба ви не знаєте?

Я заперечливо похитав головою.

А далі – жінка з села сказала:

– То в мого була ваша?

– Колишня моя, – уточнив я, ковтаючи валідол.

– Я так і подумала, – вона взяла мене на руки, занесла до квартири і вклала в ліжко. – Заспокойтесь. Усе пройде.

Кілька днів вона відпоювала мене валер'яною. І ще іншими різними травами. Моя колишня не поверталася. Де ночувала – у подруг, а може, і в нового свого друга? – не цікавився. Енного вечора по тій пригоді я глянув ніжно й багатозначно на мою рятувальницю і сказав:

– Будьте моєю дружиною, Катю.

– А чого ж, я жінка проста. Сільська. Роботяща. Народжу вам синів, – відповіла просто.

– Так, – вихопилося в Бориса Івановича, – Катерина Іванівна…

– Так… Моя Катерина Іванівна.

– А як же цибуля? – поцікавився я.

– Вирощуємо удвох. – усміхнувся Олександр Тимофійович. – На дачі. Уявіть собі, гарна родить. У всьому селі немає такої… А все від любові, – закінчив він і глянув на небо. По голубому небу, як і того вечора, тихо плив золотий місяць і загадково усміхався у свій загадковий золотий вус, підморгуючи ще загадковішим золотим зорям.

Морський порядок

– Оскільки Олега Даниловича сьогодні між нас нема, я розповім вам про той день, коли я з ним уперше познайомився, – підносячи до губ паруючу склянку з кавою і не поспішаючи, розпочав Борис Іванович.

Ми відкинулися на пеньки, вдаючи, що так уважно слухаємо, що навіть не помічаємо чайок над садом.

– Поверталися ми того дня з риболовлі, – розповідав Борис Іванович. – Їхали моєю автомашиною. Олег Данилович, завжди говіркий, цього разу не розповів мені жодної історії, на які так багата йото пам'ять.

– Що з вами? – питаю його.

– Знаєте, сьогодні на роботі не був.

– Але сьогодні ж неділя!

– Все одно. У мене правило…

– Ну, якщо правило, то командуйте. Я до ваших послуг.

– На Поділ, – скомандував Олег Данилович. – На рятувальну станцію.

Коли я повернув машину у заданому напрямку, Олег Данилович неначе ожив. Очі його світилися радістю, на устах цвіла посмішка, і рот, звичайно, уже не закривався:

– Ви, мабуть, сміятиметеся, але я без роботи не можу. Дружина моя – і та каже: "Ти хоча б у вихідний побув з нами. Хай та твоя робота провалиться! А я ж, коли на об'єкті

хоч п'ять-десять хвилин ие побуду, повірите, думаю, що той день викреслений із мого життя. Мабуть, тому в мене кругом порядок. Я б сказав, морський.

Ми під'їхали до дебаркадера. Був сонячний день. На пірсі загоряли жінки, діти, чергові по дебаркадеру сиділи зі спінінгами й прислухалися до маленьких дзвіночків на їхніх кінцях. Я вийшов з машини і, за виробленою звичкою, зачинив дверцята. Олег Данилович на мить зупинився, спочатку глянув на мене, потім на автомобільні ключі в моїх руках, і обличчя його набрало якогось кислого вигляду.

– Ви мене ображаєте, Борисе Тваповичу, – якось по-школярськи мовив він. – Відколи я тут господар, у нас ніколи нічого не пропадало. За п'ять років корка від пляшки ніхто не взяв. У нас тут порядок. Можна сказати, морський.

– Вибачте, – зніяковів і я. – Звичка. Дружина до цього привчила. Завжди кричить: "Чому ти ніколи машини не замикаєш?!" Наступного разу...

– Гаразд, гаразд, – змилостивився Олег Данилович. – На перший раз вам пробачаю. А зараз я хочу вам показати наш монітор... Ви поглянете, який тут порядок. Я б сказав – морський.

Ми піднялися по трапу на старий, ще довоєнний монітор[5], що чимало попоходив, як сказав Олег Данилович, під час війни по Дніпру.

– До речі, за корабель, – показав він мені на стілець у кубрику. – Досить цікава історія. Наша, можна сказати, дніпровська бувальщина. Був у нас на кораблі старпом. Веселий чолов'яга такий. І ось якось до нього приходить молода, досить-таки вродлива дружина одного з наших механіків і каже: "Слухайте, товаришу старпом, ну скільки за ту шлюпку з мого чоловіка можна гроші вираховувати?"

– Які гроші? – питає він у неї здивовано.

– Та за ту шлюпку, що він колись затопив, а за неї ще й досі по двадцять карбованців щомісяця від зарплати відраховують. Що вона та шлюпка, золота була, чи що?

– Так, це неподобство, – строго мовив старпом. – Я з вашим чоловіком сьогодні поговорю. А заодно і зв'яжусь з нашою бухгалтерією.

Жіночка пішла, старпом запросив до себе механіка і каже: "Слухай, у тебе совість є?" – "А що таке?" – той у свою чергу поцікавився. "Що ж ти, голубе сизий, залишаєш від кожної зарплати собі по двадцять карбованців і списуєш на шлюпку? Я он від своєї дружини по червінцю ховаю, і то кажу, що це за потоплений корабель".

Словом, він мені розповів ще кілька бувальщин, все як слід показав і ще раз підкреслив, який у них довкруг порядок, а після випитої склянки чаю ми попрямували до автомашини.

Я зібрався було її відчинити, але помітив, що це вже хтось зробив без мене.

– Цього не може бути, – почервонів Олег Данилович. – У нас тут морський порядок.

– Може, сторонні, – заспокоїв його я.

– Стороннім вхід заборонений. Тут тільки наші... А наші нічого не візьмуть... Не взяли ж нічого? Мабуть, обшивку автомашини вивчали або дивилися на чохли,

– Нічого... А втім, у мене тут був спінінг...

– Спінінг! – кліпав очима Олег Данилович. – Анатолію Івановичу! – гукнув він до чергового по монітору. – Хтось спінінг брав?

– Який спінінг? – здивувався черговий.

– Та ось у товариша з автомашини спінінг витягли.

– У нас на дебаркадері?

– Теж дивуюся...

– Та цього не може бути, – здивувався черговий. – У нас же морський порядок.

– Теж так кажу, – мовив Олег Данилович. – У нас порядок. Ви не хвилюйтесь, спінінг знайдеться. Може, хтось випадково взяв. Завтра принесе... Мабуть, якийсь оригінальний у вас спінінг. З шаблі, рапіри, шпаги?

– Та ні, – відповів я. – Звичайний ленінградський спінінг. Учора в магазині купив.

– Мабуть, по знайомству. Інакше б ним ніхто не зацікавився. Признайтесь, з-під прилавка брали?

– Та ні. Вони продаються вільно. Стоять майже в кожному магазині. Це не дефіцит.

– І все ж ви не хвилюйтесь. Вважайте, ваш спінінг лежить там, де й лежав.

– Та я не хвилююсь. Бог з ним, із тим спінінгом, – мовив я.

– Як це Бог з ним? І чому це ви не хвилюєтесь, коли я бачу, що ви хвилюєтесь. А я вам повинен сказати, що в нас нічого не пропадає. У нас порядок.

Я приїхав додому. Синок вибіг мені назустріч і запитав:

– Батьку, а де мій подарунок на день народження?

– Подарунок я тобі завтра куплю. Сьогодні ж вихідний день, і я забув, що рибальські магазини теж зачинені.

– Але ти ж учора казав, що спінінг уже купив.

– Так, – ледь стримався я, щоб не почервоніти. – Я його купив учора. Такий, як ти просив: ленінградський, з яскраво-блакитною ручкою... Але сьогодні мене запросили в гості.. Один морський вовк, і виявилося, що в нього теж день народження. Я подарував йому твій спінінг. Ти уже вибач. Ти ж свій, а він.. Завтра я тобі куплю точнісінько такого ж...

Борис Іванович поставив чашку і надкусив рогалика.

– А що ж далі? – майже водночас гукнули ми. – І все?

– Ні, не все. Наступного дня, перед обідом, і справді зателефонував мені Олег Данилович.

– Все в порядку, – бадьоро мовив він. – Я так і думав. Спінінг на місці. Це звичайний ленінградський. Чохольник зелений, тасьмочки сиві – правильно?

– Все правильно, – підтвердив я.

– Тоді чекайте мене з хвилини на хвилину. Я вам зараз його привезу.

Не пройшло й півгодини, як Олег Данилович завітав до мене.

Урочисто вручив спінінг і сказав: "У нас порядок. Можна сказати, морський. За п'ять років, відколи я це господарство очолюю, корка від пляшки шампанського не пропало".

Він міцно потис мені руку, побажав чомусь ні пуху ні пера і щез.

Я глянув на спінінг і зайшов у кімнату до сина.

– А ось і твій спінінг, – посміхнувся я.

– Спасибі, батьку, – зрадів він, беручи в руки подарунок.

– Рости здоровий, – мовив я і вже вийшов було геть, коли раптом почув стривожений голос сина:

– Батьку!

Я обернувся на оклик. Син стояв розгублений і кліпав очима. В одній руці він тримав спінінг, у другій – чохол від нього.

– Що таке?

– Глянь, – показав він на спінінг. – Він же оранжевий. А ти ж мені казав, що купив голубий...

Я прикусив язика і не сказав ні слова. Просто мені пригадалися слова Олега Даниловича: "У нас порядок. Я б сказав – морський".

Що морський, то морський, подумалося мені. Добре, що я там на ніч не залишив автомашину. Машина – це вам не спінінг, не золота шлюпка і навіть не довоєнний монітор. Тут десяткою не обійдешся.

●

Не тільки гумор

Стара Діва і Дон-Жуан

Вона була засушена, мов гербарій. І пряма, як двері. Обличчя скидалось на жовтий протигаз, який дещо потемнів у коморі. Постава її нагадувала дошку для прання. Знизу догори вона була вся в зморшках: лице, одяг, взуття і, звичайно, панчохи, Останні, щоправда, поперемінно: по парних числах права панчоха, по непарних – ліва. Так ми безпомилково могли визначити, яке приблизно того чи іншого дня число. Якщо вже не знали точно, яке саме, то достеменно знали, парне воно чи навпаки.

У нас в установі ніхто не знав, як її звати. Якщо не брати до уваги касира і, можливо, ще кадровика. Ми її звали просто – Стара Діва.

З кожним роком вона не тільки згасала, але (що найстрашніше) розпалювався її характер. І чим ближче доходило до того рубежу, який ми називаємо небезпечним, тим нестерпнішим ставало наше життя. Її боялись навіть ті, хто за рангом по службі не мав би боятися. За інших я вже не кажу.

– Хоча б її хтось забрав від нас, – подумки мріяли ми.

– Або ощасливив дитинкою, – виніс припущення (чи пропозицію) голова профкому. – Може б, і характер її пом'якшав. Просила б квартиру, доглядала б за нащадком...

Але, судячи з усього, їй це не загрожувало. Та в один прекрасний день до нас у контору влаштувався на роботу старий Дон-Жуан (так ми його прозвали), щоб не сказати старий ловелас. Коли розв'язували кросворди, він постійно доводив нам, що

кожна жінка – красуня. По-своєму. І що це тільки треба вміти бачити. Та, мовляв, таке щастя не кожному дано. Ми показали йому Стару Діву.

– Кожна жінка, – підняв він вказівний палець, – це запушений сад, якому вкрай потрібен чудовий садівник...

– От вам і карти в руки, – мовив, посміхаючись, я. – Спробуйте в душі нашої Старої Діви щось розбудити. Я вже не кажу, щоб вона квітувала. А ще хотів би помітити хоча б бруньку зав'язі.

– І що тоді? – запитав Дон-Жуан.

– Путівка в той санаторій, де для вас роботи непочатий край, – посміхнувся дещо безсоромний наш голова профкому.

– Тільки в круїз і тільки навколо Європи...

– Гаразд, – легко погодився голова профкому, вважаючи, що він нічим не ризикує.

– У такому випадку, – вів далі доморощений Дон-Жуан, – від профкому вимагається лише її номер телефону і домашня адреса... Якщо телефону нема, то...

На щастя, у неї було те і друге. І першим, і другим ми його негайно забезпечили.

– Коли чекати дива? – дещо нахабнувато поцікавився я, не приховуючи ні від кого ні іронії, ні єхидства.

– Це станеться не раніше, ніж ви виб'єте мені путівку в круїз... – мовив Дон-Жуан і, вклонившись, сказав: – Маю честь.

Наступного дня Дон-Жуан (чомусь саме у мене, а не в голови профкому) поцікавився, чи я одружений. Я, звичайно, заперечливо похитав головою. Вважав, що це для мого щастя неабияка розкіш.

– Це чудово, – так багатозначно промовив він, що я подумав, чи не збирається він свій експеримент зі Старою Дівою проводити на мені.

– Тільки під дулом пістолета дванадцятого калібру, – раптом

вигукнув я.

– Що під дулом пістолета? – перепитав він.

– Одружите мене з цією плоскодонкою. Якщо це вам коли-небудь удасться...

– А я й не збираюсь, – спокійно відповів він. – У мене й на думці такого не було.

Я полегшено зітхнув.

– Я вас тільки хотів попрохати, – говорив старий Дон-Жуан. – Як старого парубка чи холостяка... Що вам більше імпонує?

Мені не імпонувало ні те, ні друге, і він це зрозумів, не чекаючи відповіді.

– У такому разі, в мене до вас кілька запитань. Перше з них: чому ви не одружені?

– Не зустрів у цьому світі жінки-ідеалу!

– Тоді напишіть, якщо ваша ласка, якою, по-вашому, має бути дружина-ідеал?!

– Це мені зробити легше, ніж заповнити анкету перед виїздом у круїз, скажімо, Середземним морем... Але на цьому протигазі...

– Я вже про це чув. У даному випадку я думаю не про вашу егоїстичну душу. А про душу цілого колективу і душу цієї небоги, – відповів він. Мовчки подав мені аркуш паперу й авторучку. Я виклав цілу платформу щодо погляду на дружину-ідеал.

Зокрема, торкнувся таких негативних рис жінки, які відштовхують від себе чоловіків, не давши можливості до себе й наблизитися. А саме: почуття постійної правоти, невірність, надмірна самовпевненість, нещирість, носіння штанів при досить-таки гарній фігурі і стрункіх ногах, чоловічих картузів, краваток, при наявності обов'язкової цигарки в зубах і цвиркання через нижню губу, крізь прокурені зуби. Все це мене мало приваблювало в майбутніх подругах життя, тож усе це виклав начистоту, не забувши вказати, щоб дружина в майбутньому була життєрадісна й глухоніма. Лягаючи в ліжко, не кидала фразу: "А де гроші?"

Він покірно й мовчки взяв аркуш того паперу. Щиро подякував і вийшов.

Минув тиждень, другий, четвертий. Все йшло у нас, як і досі. Наша Стара Діва зробилась ще злішою. Тепер панчохи на обох ногах почали братися брижами, і ми зовсім втратили числову орієнтацію.

Але раптом – несподівано, як казав наш старий Дон-Жуан, у перший тиждень другого місяця ми помітили новеньку особу в нашій старій установі. Це була, здасться, фарбована блондинка, яка здалеку скидалась на фею. Її поставі могла позаздрити рання Лоллобриджида і пізня Софі Лорен.

– Невже Стара Діва звільнилась?! – зробила припущення моя сусідка, дивлячись у сусідній відділ через чотири скляних перегородки. Щоб відповісти на це питання, ми послали до сусідів розвідника.

– Товариші! – примчав наш посильний. – В образі блондинки – не хто інший, як наша Стара Діва. У неї, здасться, розпочався період Ренесансу.

За цим відродженням ми спостерігали день за днем і все більше дивувалися.

– У неї хтось є, – сказала наша співробітниця, яка знала про всіх завжди більше, ніж вони самі про себе.

Через день вона повідомила, що у Старої Діви нові японські надувні бюстгальтери.

– Про інші предмети жіночого туалету я вже мовчу, – багатозначно мовила вона.

– Дама наша цвіте й пахне, – сказали ми, помітивши в неї квіти на зачісці і грудях.

Якогось дня я не витримав і сам підійшов. Але настільки розгубився, що піймав себе на думці, що хочу з нею познайомитися, та не наважуюсь. По-перше, ми багато років працюємо разом. По-друге, в одній касі одержуємо гроші. По-третє, в одному буфеті обідаємо. І тільки тепер я згадав, що забув її ім'я. Ми просто називали її Старою Дівою, і цього було достатньо. Коли ж я глянув на ту квітку, що спалахнула на її грудях і не збиралась найближчим часом обсипатися, я не витримав і запитав:

– Де ж той садівник, що зумів виростити такий квітучий бутон? – Мені хотілося ще додати: "На такому малоперспективному грунті", але своєчасно стримався. Підійшов Дон-Жуан. Я його відвів убік і сказав: – Запросіть її до ресторану. Від мого імені...

– Тепер нічого не вийде, – холодно відповів він. – На готовеньке всі ласі. А жінки – як квіти.. Їх постійно треба доглядати й вирощувати. А це не так легко... Я вже мовчу про матеріальні витрати, але скільки для цього потрібно праці, мужності і сили волі...

– У неї вже є наречений?

– І не один, – посміхнувся Дон-Жуан, ніби цим нареченим був уже він.

– І хто ж, коли не секрет?

– У мене від вас ніяких секретів. Можу назвати, але путівки доведеться подвоювати…

– ?

– Дуже просто. Я незабаром одружуюсь і свій перший медовий місяць мрію провести на водах Середземного моря. У круїз я без нареченої (самі здогадуєтесь) не поїду.

– Гаразд, – з неприхованою заздрістю здався я. – Гадаю, буде і друга путівка, але за таких умов: поясніть, як вам удалося цю засушену пустелю перетворити в квітучу оазу і хто її жених?

– Завдяки вашій анкеті, – нахабнувато посміхнувся він. – Ви знаєте, ваші погляди на жінок збіглися з моїми.

– Ну і що?

– А далі справа техніки й терпіння. Пам'ятайте: жінки люблять настирних і терплячих, Жінки – це тільки на перший погляд неприступні фортеці, але після постійних психологічних атак, пізно чи рано, вони змушені викинути білий прапор, якщо фортецю не захопить інший.

Але перейдемо до більш конкретного предмета. Спочатку я виробляв у неї характер. Коли дикий барс почав скидатися на дику кішку, я поклав собі за мету прирівняти її до кімнатної. Потім щовечора я їй видзвонював по телефону. Ці телефонні дзвінки мені нагадували вечірні серенади XX віку. Я казав, що прочитав її оголошення в газеті… "Але я ніякого оголошення на давала!" – кричала вона мені в трубку. Та я на ці окрики не звертав ніякісінької уваги. Я казав, що про таку ідеальну жінку, як вона, я все життя мріяв і йшов до неї весь свій вік. Незабаром вона перестала кидати трубку і сказала, що вона й справді бачила те безглузде оголошення, яке (вона певна) хтось із наших подав у газету.

– Яке це має значення?! – перебив я її. – Припустимо, що це оголошення дав я. Але скажіть, будь ласка, ви що, не хочете бути схожою на таку жінку, яку я описав?

Вона не встигла відповісти, і, поки приходила до тями, я їй почав наказувати… Так, так, наказувати. Жінки це люблять, коли ними трохи командують, а не потакають.

– Негайно сходіть у галантерейний магазин. Купіть кілька пар блакитнооких панчіх.. Кілька – кольору кримського загару. Пригляньтесь до ніг красунь-модниць. Спробуйте наслідувати їхню ходу. Гайніть у перукарню… Зустріньте художника, дизайнера, кращого майстра ательє (бажано чоловіка), порадьтесь з ним, яка вам до лиця зачіска. Збийте її на голові так, як гарна господиня збиває зі сметани масло і потім виробляє, що захоче. Зробіть і ви кілька кандибоберів…

– Ви з мене насміхаєтесь, – ледь чутно, але уже приборкано мовила вона.

– Ніскільки. Ви тільки прислухайтесь. Що ви від цього втрачаєте, якщо це й насмішка? Тільки виграєте. Не утюжте грудей, наче праскою, Випряміть їх, як правофланговий парадно-показової роти. Полюбіть чистоту, як професіонал-фармацевт. Не забувайте, чоловіки люблять чистоту, хоча самі… Не будемо уточняти… Мова не про

них.

Поміняйте ходу боксера-любителя на ходу моряка далекого плавання. Не ходіть по-качиному. Особливо коридором установи. У вас же стан – як капиця біля ціпка. Чому ви не вигинаєтесь? Повірте мені, я спеціаліст у цій справі…

– Ви насмі…

– Ніскільки, – так само коротко відповів я. – Я хочу всім отим чиновникам, які вас щодня бачать і звикли до вас, як до калькулятора установи, показати їм, що ви перш за все – жінка.

– А яке вам до цього діло?..

– У мене парі.. На дванадцятимісячну зарплату, – дещо гіперболізував я. – Змилуйтесь, – не підведіть мене. Я старий жокей. Я завжди вигравав, бо завжди ставив на перший погляд, чуєте, на перший погляд, на непоказну кобилку… Вибачте за це порівняння, але кращого зараз у мене під рукою нема… У вас добре жіноче серце…

Я знав, на яких струнах грати. І вона здалась. Вона була слухняна, як кожна жінка перед одруженням.

Десь ще через місяць, після того, як вона стала такою, що бери її портрет і прикрашай салон фотоательє, вона мені боязко зізналась, що їй чоловіки не дають проходу і вона не знає, що в цих випадках робити. Адже на вулиці знайомитися – це ознака поганого тону…

Згодом вона несміливо попросила і мій номер телефону.

– Я у вас закохалась, – сказала через якийсь час вона мені. – Вибачте, але я випила склянку шампанського, Інакше я б цього не вимовила. Чи не могли б ви надіслати мені своє фото?

– Я?

– Так, ви!

– Але… Ви знаєте… Я зовсім… Ну, як вам сказати…

– Та що ви, – мовила вона. – Я ж жінка… Тепер уже жінка… А у нас, жінок, зовсім інший погляд на красу, ніж у вас, чоловіків. Побачили б ви, скільки у мене листів… Від тих, кому за тридцять, і від тих, кому ще й двадцяти немає. Переважно це моряки Балтійського флоту. Що мені робити? До мене й на роботі ставляться зовсім по-іншому…

– Всяку увагу зведіть до нуля. Краще навіть до мінусової температури. Будьте як айсберг, що несподівано потрапив у тропіки; холодна, недоступна і в той же час випаровуюча… Маю на увазі надії…

Усе це вона виконувала, як учениця, котра збиралася скласти іспити на атестат зрілості з золотою медаллю.

А потім настало найнебезпечніше… для мене. Ми обмінялися з нею фотографіями.

– Фотографіями? – перепитав я.

– Так, фотографіями, – відповів він. – Вона глянула і, подзвонивши, сказала, що я перебільшую, називаючи себе блазнем… Вона вважає, що я справжній красень і що симпатичнішого в цьому світі годі й шукати. Що ж до її фотографії… то я вам повинен

сказати, що в неї з'явився ще один плюс: вона надзвичайно фотогенічна, і тепер навколо (поки що навколо її редакційної фотографії) крутиться якийсь кінорежисер, котрий хоче її запросити на головну роль. А що це означає – вам не треба пояснювати.

Я чомусь похолов. А чому? Сам не знаю.

– Днями оголошено конкурс, – вів далі він, – на кращу дикторшу телебачення, і я її фотографію надіслав туди... Її уже запрошено на телестудію. Гадаю, вона і там стане переможницею... Тепер затримка тільки за вами...

– За мною?

– Так, за вами. По-перше, ви мені повинні повернути борг за оголошення – всього двадцять карбованців. По-друге, ви програли парі. А втім, хай все це буде для вас моїм весільним подарунком.

– Але я не збираюся одружуватися!

– Не кривіть душею, – посміхнувся Дон-Жуан. – Я уже все знаю. Адже фотографію їй я вислав вашу, а не свою... Для мене вона занадто молода...

– А для мене?

– Для вас у самий раз, – докінчив він за мене. – Повірте мені: різниця у сім років – це не різниця в тридцять п'ять. А потім – найголовніше: те, що ви шукали, знайшли. Ви мріяли про дружину-ідеал, і тепер ви її маєте. А щодо сумнівів, то, я гадаю, під час медового місяця у Середземному морі вони розвіються. Адже мати ідеальну дружину – це щастя. Велике. Від нього не треба відмовлятися... Повірте мені. Я в цій справі професіонал. – Дон-Жуан підморгнув мені і міцно, по-батьківськи потис руку, благословляючи мене на ратний подвиг.

Портрет

Ви запитуєте, чому я обміняв свою затишну квартиру на це руйновище? Відповім. Та скажіть, де гарантія, що ви мені повірите? Адже всі ми подаємо чужі історії так, як самі бачимо чи хочемо бачити. А втім, якщо це вам цікаво – розповім. До дрібниць. А ви вже трактуйте, як вам заманеться.

Того пам'ятного року ми й справді одержали розчудесну квартиру в центрі міста. Вікна виходили на Матвіївську затоку, повз нас мчали "метеори" і "ракети", кокетували яхти і все те, що так тісно пов'язане з Дніпром і водою.

І ось одного погожого дня дружина принесла портрет. Власне, то був не портрет, а календар з портретом відомої нашої акторки. І чи то для насмішки, чи для якоїсь своєї самовтіхи приліпила той портрет над моїм ліжком. Ніби йому іншого місця й не було.

Я щовечора дивився на цей портрет. Мимоволі. Як тільки лягав у ліжко, мене пронизували своїм поглядом очі актриси і так усміхалися мені... Словом, від тих очей не було куди подітися. Незабаром відчув, що звикаю до цього портрета. "Невже й справді є у світі такі чарівні жінки, – вечорами, здебільшого вечорами думав я. – Невже таке чудо-диво може створити природа?"

Чи треба вам малювати портрет тієї красуні моїм скромним пером, який порівняно з малюнком природи ніщо. Якщо ви захоплюєтеся телевізором (цим злом XX століття) і

якщо у вас ще не вичерпалася фантазія уявляти, то ви без особливих труднощів уявите вродливу жінку, яка, певен, була б, та й, може, десь і є, прикрасою найбагатших падишахів землі. Саме тут і хочеться сказати двома словами оте старе і збите як світ, як любов – неземна краса.

Годинами дивився я на те божество, і чим більше дивився на нього, тим частіше ловив себе на тому, що я проймаюсь неабиякими ревнощами до негідника, який владарює отією жіночою красою й на граминочку не цінує її.

Ці голубі очі (принаймні на портреті були саме такі) і ці витончені уста, що постійно вимолюють снаги і наснаги, не давали мені спокою. Намагався не дивитися на портрет. Уникав його погляду, але те було вище мого крем'яного характеру. Вона мені щомиті усміхалася так, як і фотографу, коли той розглядав її крізь вічко апарата.

Минув якийсь місяць. Дружина відчула, що я до неї охолов. Вона часто перехоплювала мій погляд і так само часто перепитувала:

– Куди ти дивишся?

Я мовчав.

– Тобі подобається ця жінка? – якось відверто запитала вона, дивлячись на портрет-календар.

– Мені? – скорчив міну здивування.

– Не треба викручуватися. Я не сліпа.

І тоді я вкотре пересвідчився, що жінок і справді ніколи не підводить шосте чуття. А щоб переконатися в правоті сказаного, вона підійшла до портрета і… Тут я не стримався.

– Не смій зривати! – заволав. – Не я ж його тут причепив.

Вона мовчки пішла на кухню. Коли через півгодини запросила вечеряти, помітив, що її очі зволожені і рожеві.

– Ця проклята цибуля, – порушила вона мовчанку, – сама прямо в очі лізе.

Я підтакнув і почав вечеряти, ретельно вишукуючи в тому свіжому салаті цибулю, але там навіть запаху її не було.

Дні минали буденно, сіро, часом з лайкою, часом без неї. Але портрет.. Портрет-календар не давав мені спокою. Я дивився на нього, він дивився на мене. Коли ми залишалися на самоті, я відчував, що потроху впадаю в дитинність: то підморгую портретній дамі, то усміхаюсь їй. Часом ставало соромно, я спльовував і йшов геть. Але негайно повертався назад і перед портретом, власне перед нею, вибачався. Одного разу, здається (а може, це все я вигадав), став перед нею на коліна. І трапилося це саме тоді, коли дружини не було дома. Взявши до рук роман, спробував почитати на сон грядущий. Але несподівано відчув, що хтось від мене не відводить очей. Хто саме – здогадатись неважко було, але я не піддавався. Та рядки роману перетворювалися на мерехтливі значки, які нічого не означали. Я не розумів не те що змісту, а й слів. В очах туманилось. Здавалося, що заглиблююсь у дивовижно-солодкий сон. Такого зі мною ніколи не траплялося. О, вік літаючих тарілок і екстрасенсів та стресів! Насилу підвів повіки й обімлів. До мене прямо з портрета, можна сказати, крізь стіну спальні

опускалася ця чарівна жінка.

– Я відчула, як ти пристрасно мене кохаєш, і я не могла не прийти до тебе, – шепотіли її вуста. – Ти кликав мене? Правда, кликав? Не обманюй себе і не заперечуй мені, я все знаю...

Я, здається, і рота не розтулив. Вона ж мені не дала й слова сказати.

– Ну чого ти, дурненький? Для чого обманювати мене і себе? Ти ж справді хотів мене бачити? Дуже хотів! Чи не так? А втім, не кажи нічого. Я все знаю. Чому ж ви, чоловіки, такі: думаєте одне, кажете друге, а робите третє?!

– Але я... Я тільки мріяв... А потім... Потім, я одружений...

– Але ж ти хотів мене бачити... Саме мене. Чи не про це ти шепотів мені вечорами? Чи не ти мені казав, шо заради мене віддав би життя? Я не вимагаю від тебе таких жертв. Ти казав, що пішов би зі мною на край світу. І нічого оригінальнішого більше не придумав. Усе так само, як було сто, двісті чи тисячу літ назад. Ці слова і небо чуло. В усі віки і на всіх мовах. Але мова кохання – одна мова, і вона усім зрозуміла без перекладу. Навіть таким неземним істотам, як я...

Вона мило всміхнулася, ніжно огорнула мої плечі і ще довго шепотіла, заколисуючи мене, мою уяву.

– Чи не ти звертався до Бога ось так: "Господи! Допоможи мені, переконаному атеїстові, щоб ось ця богиня хоч на мить зійшла до мене на землю, опустилась біля мого ліжка 1 я, раб, упав би до її ніг". І от я прийшла. Чому ж ти відвертаєшся від мене?

Вона пригорнулася, шепотіла щось знайоме й вічне, і я відчув і її подих, і дотик ніжних уст, і тоді, як усі з крем'яним характером мужчини на цім грішнім світі, я здався на її милість і ласку. Потім назвав себе негідником, слиньком і ще цілим рядом негарних синонімічних слів. Проклинав той день, ту хвилину, коли вперше побачив цю красуню у своїй кімнаті. Намагався відмовитися від її кохання. Запевняв її, що я помилився, що то була не любов, а тільки захоплення. Але вона не вірила мені. І тепер запевняла мене, що не може без мене, і щовечора, щоночі, крізь стіну, крізь двері приходила до мене, опускалася на коліна біля мого ліжка і казала, що їй так добре зі мною. Чого я не міг уже сказати про неї.

Я не знаходив собі місця ні в хаті, ні на роботі. Якось розлючений примчав додому, зірвав зі стіни той проклятий портрет, пошматував його й викинув на смітник. Але варто було дружині лише сказати, що сьогодні вона йде на нічне чергування, як мене охоплював жах. А через годину-другу я переляканими очима дивився на стіну, на двері, крізь які приходила вона. Приходила та, яку я так жадав колись і якої так боявся тепер.

Уже не пригадую, скільки тривали наші зустрічі. Не кажу кохання – "зустрічі". І чи взагалі все це було? Але одного вечора, саме тоді, коли дружина мала бути на нічному чергуванні, моя небесна красуня опустилася на підлогу. В цей час несподівано відчинилися двері, і в кімнату зайшла дружина...

Чи варто розповідати вам про ту сцену, яка розігралася в квартирі? У тих сценах, як я переконався, навіть небесні божества втрачають свою небесну силу. Особливо тоді, коли у вас така ревнива дружина. І скільки б ви їй не доводили, що все те тільки їй

здалося, що насправді між нами нічого такого не було й не могло бути і що все їй наснилося, вона вам не повірить.

Через кілька місяців помістив я оголошення в газеті про обмін житла, і незабаром у нас були нові квартири й паспорти.

Ось і все про портрет, злощасний й такий милий моєму серцю.

Вам здається це неймовірною історією, але факти, кажуть, уперта річ. Проти фактів ми ніщо. Саме завдяки їм я й опинився ось тут, у цій скромній і затишній кімнаті, на околиці міста.

– А портрет?

– Портрет я ж порвав на дрібненькі шматки, І знаєте, сталося несподіване. Того ж дня у мене здало серце. Лікарі мені так і сказали: "Ви десь дуже надірвали його". – Десь, – посміхнувся я. А вже після чергового ковтка кави з молоком додав: – Тепер портретів я у своїй кімнаті не вивішую. Знаєте, боюся. Вік такий, вік літаючих тарілок і екстрасенсів. Боюсь неземних істот. Боюсь тепер з ними вступати в контакти. А ви ще й досі стверджуєте, що в світі не існує неземних контактів? Я цього стверджувати не можу. Контакти існують. Але вони дуже й дуже завуальовані. Ось, здається, і все, що я міг розповісти про цю загадкову історію з жіночим портретом.

Загадка Везувію

Науковий трактат

Жінки владно (підкреслюю це слово) входять у наше життя. Не секрет, що з кожним звичайним днем (за святкові не ручаюсь) чоловіки втрачають усе більше і більше своїх завойованих позицій.

А все почалося з чого? З рівності. Спочатку вони, жінки, у нас, чоловіків, відібрали штани. А ми, чоловіки, замість того, щоб перейти до наступальної самооборони, схопилися за пляшки. Вони зробили те саме й запили майже нарівні з нами. (Окремих феноменальних випадків я не беру до уваги).

Згодом вони взялися за цигарки, ми – за денатурат. Як тільки і вони перейшли на це пійло, ми почали ковтати лосьйон і розводити черевичну ваксу.

Коли жінки почали захоплювати наші, споконвічно чоловічі, посади, а відповідно й позиції, то нас уже мали за ніщо. Ні вакса, ні зубна паста, ні лосьйон уже нас не рятували,

Як тільки разом зі сферою обслуговування були захоплені й сфери науки і політики – ми уже не здатні були ні пити, ні закушувати.

Тепер вони, жінки, набираються нахабства і на весь голос (гласність і демократія) запевняють світ, що чоловіки взагалі перевелися і справжній чоловік у їхньому житті така ж рідкість, як, скажімо, паюсна ікра на вітрині нашого магазину.

Почалися розшуки нас через оголошення в газетах. Чим вони нас тільки не приваблюють! Усі вони, без винятку, не схильні до повноти. Майже не їдять (а те, що курять і п'ють, в оголошеннях не повідомляють), характери мають лагідні, як сік алое, фігури стрункі і гнучкі, як смичок перед скрипкою. Тут і ми, чоловіки, не залишаємося

в боргу. Щодо теревенів, то тепер ми рідко кому поступаємось у першості. Ми пишемо і рекламуємо себе, що кожний з нас – другий після Аполлона Бельведерського. Ні більш ні менш. Дехто набирається нахабства і повідомляє, що він має ангельський характер і таку святу душу, яка була в одного з дванадцяти апостолів. Третій додає (сам читав), що він "любить жінок і все живе на землі". При цьому чомусь соромиться конкретизувати, чи все живе, що повзає, квакає і літає. І нарешті, з горем навпіл, ми знаходимо те, що шукали. І отут починається те життя, яке ми інколи чомусь називаємо подружнім.

Подружнє життя перетворюється в дискусійний клуб, де дискутують, як правило, двоє. В цих дебатах інколи беруть участь родичі. В окремих, дуже складних випадках до сімейних дискусій допускаються сусіди і представники міліції.

Сімейне життя, як і належить, складається здебільшого з дрібниць, побутового дріб'язку, якими ніхто нікому не хоче поступатися. Для прикладу: цивілізовані люди дарують дикунам іграшку. Одну на двох. Ті, замість того, щоб нею гратися, починають несподівано ділити її між собою і ділять доти, поки хтось когось не прикінчить. Але це приклад з далекого минулого. Ми, цивілізовані, з тим нічого спільного не маємо і, головне, – не хочемо мати. Ми живемо в іншому світі – культурному світі. Часто купуємо книжки. Ще частіше збираємося їх прочитати. Беремо Канта, Кафку, Спінозу чи, приміром, Фейєрбаха. Ким уже там захоплюємося. Приносимо додому. Розгортаємо. А через кілька днів повертаємося знову до цього розгорнутого процесу і раптом бачимо, що на ній від руки жіночим почерком виведені якісь ієрогліфи та формули.

– Що це таке? – цікавимось несміло у своєї половини.

– Ти що, зовсім безграмотний?! – освічено відповідає вона. – Це рецепти і номери телефонів.

– Рецепти чого?

– Як готувати суп із торішніх сухариків по-французьки.

– О господи! – кажемо ми, бо знаємо, що супи їмо з пакетиків. Що ж до Господа Бога, то достеменно знаємо, що він не у нашій квартирі, і переходимо до чорта.

– Тихіше на поворотах! – усміхається вона, як сатана, і перед носом загрозливо покручує палець з ключем від автомобіля. Після цього підходить з вихилясом до телефонного апарата, набирає номер і каже одне іноземне слово "хеллоу". Потім додає ще двоє-троє слів рідною мовою, які розуміємо без роз'яснень: "На старому місці", – і закручує палець, як і діалог, ще одним іноземним словом – "Ол райт!", яке вже адресується нам і телефонній трубці.

Вранці ми знаходимо свій техпаспорт, точніше техпаспорт на автомашину, на чайнику, що парує.

– Як це зрозуміти? – іще дивуємось ми.

– А тобі що, повилазило? – культурно перепитує вона.

– Що це таке? – не придумавши нічого більш оригінального, повторюємо своє звичне.

– Чайник! – каже вона. – А в ньому чай для тебе.

– А це? – показуємо на відклеєну власну фотографію на шоферських правах, яка під випарами чаю скидається на шанхайський дашок. Тільки в мініатюрі.

– Ти знову через дрібниці починаєш… – що саме, вона не уточнює.

– Але ж це документи…

– У мене нічого під рукою не було. А що це таке – мені ніколи роздивлятися. Я завжди спішу, завжди запізнююсь. Сучасна жінка – це автоматичний робот. Ви нас такими створили,

– Ми?!

– Ви!

– Але ж ви самі вимагали рівності?! – стаємо білими, як болванка розпеченої сталі.

– Ти вже охолов? – дивиться вона на вас, сприймаючи вашу білизну за стопроцентний іній,

Ми на її іронію цього разу не звертаємо уваги. Ваші думки зайняті іншим. Розгадкою. І тільки тепер, саме в цю мить, нарешті все зрозуміли. Ми розгадали таємницю віків: "Чому для Помпеї настав останній день?!"

– Везувій! – кричимо ми. – Навіть Везувій вибухнув. Навіть він не витримав, хоча був справжнім спартанцем.

– Божевільний! – каже вона. – Везувій – це вулкан.

– Вулкан також не витримав! Навіть вулкан не витримав. А вулкан – не людина. Вулкан, можна сказати, цілий завод, а я жива душа!

Вона махає рукою і йде геть. Ми ж залишаємось зі своєю загадкою віків. Тепер ми знаємо, від чого загинула Помпея. Але хіба жінок це навчило? Що їм Помпеї, коли гинули цивілізації. Та й імперія загинула. Щоправда, Римська. Але ж цивілізована. Ось в чому загадка. А через що?!

Миша

Хочете, я вам розповім історію, зовсім не типову для нашого життя? Власне, не для всього життя, а для життя в будинку відпочинку.

Якось мені зателефонував приятель і похвалився, що його призначили директором будинку відпочинку.

– О, я тебе вітаю! – щиро кажу. – Коли й далі так піде, то незабаром станеш міністром, а я матиму першого міністра, з яким на "ти".

Він сердечно подякував. Бо про себе був ще зі школи високої думки, і побажання стати міністром сприймав як цілком реальне майбутнє, котре на нього чекало. Я на той час теж ходив майже в міністрах. І приятель знав: щоб зміцнити нові рубежі, не завадить закріпити давні тили.

Хоч як там було, а в гості по телефону мене запросив.

– Приїзди! – сказав.

– Ловлю тебе на слові. Я готовий. Ти ж мені, звичайно, влаштуєш люкс.

– Неодмінно. Хоч завтра, – розсипався він у виявах приязні, і це мене навело на думку, що я йому не байдужий, як до одруження – своїй дружині.

– Ну, завтра, Михайле Івановичу, я, певно, не зможу. А от через тиждень – вважай, що я твій натуральний гість власною персоною.

Після цих слів мені здалося, що його оптимізм опустився до позначки "нуль". Досвіду чоловік не мав, тож тепер подумав, що цей дзвінок йому обійшовся дорого.

– Де ти там? – гукаю. – Спазми горло затисли? Чи раптом язика надкусив? Чи, може, чекаєш від мене фрази: "Вибач, старий, я пожартував". Її не буде. Бо давно мрію знайти затишний куточок, щоб врешті-решт закінчити свою дисертацію. Отже, твій телефон, адреса? – Щоб трохи заспокоїти його, додав: – І вартість путівки. Не думай тільки захворіти, бо це може серйозно відбитися на твоїй кар'єрі, так успішно розпочатій.

Михайло Іванович справді зустрів мене, як доброго приятеля,

Страху, принаймні в очах, я не помітив. Він уже декому встиг похвалитися, що до нього приїде великий вчений. (Я тоді якраз працював над виведенням рідкісного птаха, котрий їстиме тільки колорадського жука. І цей птах, як і мій винахід, буде безсмертний, доки житимуть на нашій землі колорадські жуки). З Михайлом Івановичем одразу заприятелювало кілька голів колгоспів і два директори радгоспів, котрі спеціалізувалися на вирощуванні картоплі. Кімната й справді люкс. Там було створено всі умови для праці. Але перші дні заважали часті відвідувачі, з якими мене намагався познайомити Михайло Іванович. Кожний з них, виявляється, був його найближчий друг. Звичайно, після мене та його дружини. Мені набридло, і я йому через кілька днів сказав:

– Не такими пачками ти їх приводь. Все одно я з першого разу всіх не запам'ятаю.

Потім я його попросив створити мені ідеальні умови по лінії тиші. Він повимикав динаміки в нашому корпусі. Але відпочивальники зчинили такий галас, що йому довелося поставити ще й кілька додаткових. У тих кімнатах, де їх ніколи не було.

– Забери у мене телевізор, – сказав я.

Він виніс його, і я того ж вечора пожалкував. Тепер його вмикали на всю потужність у холі, якраз під моєю кімнатою.

– Принеси мені, як можеш, самовар, – прошу. – Мене часто на воду тягне. Побоююсь, що це діабет.

– Але чай при діабеті протипоказаний.

– Я питиму лише окріп.

Потім попросив дістати мені настільну лампу. Її принесла чергова з образою, що я такими дрібницями турбую директора.

Тоді я звернувся до неї, щоб вона в ту настільну лампу вкрутила ще й лампочку.

– Лампочок у нас нема. Ліміт вигорів ще в першому кварталі.

Я знову звернувся до Михайла Івановича. Йому це, бачу, не дуже сподобалося. Навіть трохи образило.

– Слухай, – сказав він мені сам на сам. – Я все-таки директор.

– Я пам'ятаю.

– Ти міг би до мене з такими дрібничками не звертатися.

– Я спробую.

Увечері принесла мені лампочку інша чергова і теж вилаяла.

– З такими дрібницями до директора! Що за відпочивальники пішли? Ну як діти! Неначе у лісі виросли.

Що я їй міг сказати? Попрохав:

– Як можете, то поміняйте цю лампу.

– А чим вона вам не до шмиги?

– У неї хтось вмикача відгриз.

– Не морочте голови...

Я все-таки зателефонував Михайлу Івановичу:

– Ти мені тисячу разів вибач...

– Що ти хочеш? Будь ласка, швидше. Бо в мене тут труби прорвало і пішла гаряча вода...

– Я б хотів настільну лампу із вмикачем. Як лягаєш спати і хилить на сон, тільки пальчиком натиснув...

– Буде тобі лампа, – й поклав трубку.

Лампу принесла та ж сама чергова.

– Ох ви й вередливий! Як вас тільки жінка терпить? Чи ви приїхали, щоб над нами... – І, не доказавши, так поставила лампу на підвіконня, що в жарівці обтрусилися волоски.

Я покликав її знову.

– Мені потрібна ще й лампочка.

– Ми ж вам учора дали!

– Дле ви її з тією лампою забрали, а ця не горить.

– А вона й не повинна горіти. Вона повинна світити. А ще, кажуть, грамотний чоловік...

Я хотів було зібрати речі, забрати гроші і, спакувавши валізи, спокійно виїхати додому. Але в курортній картці чітко стояло: "Грошей за куплену путівку не повертаємо".

Уночі я довго не міг заснути. Потім, коли починав уже дрімати, раптом почув шурхіт. Тоді шурхання повторилося. Хтось гортав мої папери. Сон як рукою зняло. Я увімкнув світло. Так і є. Миші!

Ні, я цього стерпіти не міг. Підвівся з ліжка й заходився їх розганяти віником. Заснув тільки на світанку.

– Таки поїду геть, – твердо вирішив я.

Хоч бери на ніч та рота марлею зав'язуй. Саме з таким наміром я зайшов до медпункту, а заодно вирішив поцікавитися у медиків, чи в них нема якоїсь отрути. Коли тут саме директор дає вказівки медперсоналу.

– Слухай, – почав я. – Ти знаєш, миша...

Але він мене не дослухав. Нічого не сказавши, негайно вийшов з кабінету.

– Для чого ви так? – докоряла мені симпатична лікарка. – Він усе-таки директор. І

скільки це можна на нього казати: Миша, Миша… Теж хлопчика знайшли! Він давно у нас Михайло Іванович.

– Але я…

– Це ви той відпочивальник, який нікому не дає спокою? Все вам у нас не до вподоби. Харчі не подобаються. Вода не подобається, повітря не подобається, обслуговування не подобається… Люди не подобаються… Я просто дивуюсь, як товариші з таким характером можуть їздити в будинки відпочинку… Ви ж тут будь-кого доведете, вибачте, до сказу… Сонце хоча вам подобається?

– Ну, знаєте… – Я вискочив з кабінету,

– А він таки божевільний, – долинуло мені вслід. – Ти в точку попала.

Того дня я обідати не пішов. Прийшли до мене.

– Ми знаємо, що ви приятель директора, але так вередувати не можна. Якщо ви хворі – викличте лікаря, а як здорові – то, будь ласка, ходіть до їдальні. У нас нікому посуд мити. Ми водночас і миємо, й подаємо, а тут ще неси. Пан-барон.

"Ні, я таки справді божевільний", – самокритично подумав. А вголос сказав:

– Але коли у мене апетиту немає, чи я починаю голодувати, то маю, врешті-решт, на це право чи ні?..

– У нас нема чого голодовку оголошувати. Це будинок відпочинку, а не американська тюрма.

Вночі я знову боявся заснути. І поклав собі спати при світлі. Миші на світло не йшли. Коли задрімав, мені приснився Михайло Іванович.

– Мишо, дорогий! – зрадів я. – Ой, вибач, Михайле Івановичу. Ти знаєш…

Він негайно ретирувався, залишивши мене з мишею сам на сам.

Мені нічого не залишалося, як сподіватися тільки на себе.

Коли багато доводиться їздити і вивчати життя, то воно завжди чогось навчить. І тобі згодом все знадобиться. Свого часу, перебуваючи в одному райцентрі, купив я коробку цукерок. Як і жінки, дуже люблю солодке. Хоча жінок дужче, ніж шоколад, Але це вже інша тема.

Одне слово, я негайно поклав собі відвідати місцевий гастроном. Цукерки лежали переді мною.

– Це свіжі? – спитав продавщицю.

– Вчора привезли, – відповіла вона, не змигнувши оком. Цілком можливо, що вона казала чистісіньку правду.

Я тих слів не брав під сумнів, але, врешті-решт, вона могла сказати, звідки їх привезли.

Принаймні ця думка спала мені тоді, коли глянув на дату випуску. Як вірити тому штампу, то за числом місяця цукерки мали тільки завтра випускати у світ, а як брати до уваги рік, то останню цифру міг розібрати лише слідчий. І то за умови, що він до цього залучить експертів.

Цукерки я купив і вирішив експериментувати. Але для цього мені потрібна була виварка літрів на сорок води.

Під сходами своєї кімнати я знайшов бачок, І він мене цілком влаштовував. Налив у нього води більш, ніж половину. На столику, якраз над бачком, поклав лінійку, а на кінець її – шматочок цукерки. Лінійка грала роль важелька. Варто було миші ступити в напрямку приманки – як вона опинялась у воді… Так я спланував. Але звечора до мене прийшли нові друзі Михайла Івановича, випили по чашці кави. Потім повторили, І я заснув, забувши навіть прибрати зі столу. Тож яке було моє здивування, коли вранці побачив, що поряд з моєю коробочкою цукерок лежав цілий виводок мишей. Очевидно, вся сім'я на чолі з дідом і бабою.

Я, звичайно, спочатку зрадів, а потім таки добре перелякався. І замість того, щоб дзвонити товаришам, про всяк випадок зателефонував до лікарні й поцікавився, чи в районі ніде не зафіксовано випадків отруєння.

– Ні, – відповів мені лікар. – А що, у вас хтось отруївся?

– Миші, – спокійно відповідаю. Сказав йому чисту правду, але він чомусь образився, і я подумав, що йому треба лікувати нервову систему.

– Це не по нашій лінії. Дзвоніть у санепідстанцію. – І навіть номера телефону не дав. Та й кинув трубку. Звідки йому знати, що я з автомата дзвоню.

Товаришеві я зателефонував згодом.

– Як ти себе почуваєш? – спитав обережно, прислухаючись до його голосу та настрою.

– Нічого, а що?

– Ну, просто… цікавлюся… Я подумав, що ми вчора трохи того, перебрали,

– Ти вважаєш, що ото перебрали? Ой, не сміши мене!.. Хіба це називається перебрали? Кинути ще б таких пару кілограмів на брата, тоді… може… а так… Тільки в роті щось зранку гірко… Ніби там коти за мишами бігали… А миші перелякані були… А так нічого. Жити можна.

Я остаточно заспокоївся. Під вечір до мене прийшов директор і почав просити вибачення. Я вдав, що здивувався:

– За що?

– Ну, знаєте, – він перейшов на "ви". Я натяк зрозумів. – Ви почали до мене так звертатись… Мишо, Мишо… А поруч підлеглі. Мені трохи стало не по собі… Знаєте, керівник – це авторитет. Втратиш його, вважай, втратив посаду.. Коли вже вам так хочеться зі мною по-дружньому, то я вас дуже прошу: сам на сам. Як французи кажуть: тет-а-тет.

– Ну що ви! – відповів я йому взаємністю.

– Для чого ця офіційність? Давай, як і раніш, на "ти", – він мене поляскав по плечу. – Я ж з простої сім'ї. Можна сказати, з сім'ї селянина-бідняка.

– Але я мав на увазі не вас, коли казав "миша"… – хотів повідомити про тих мишей, яких у мене в кімнаті цілий виводок. – Я не жінка, але коли тобі щоночі сняться одні й ті ж сни, ніби миші вуха відгризають, то, я вам скажу, відпочивати в такому будинку не зовсім того, комфортабельно, хоч номер називається – люкс…

– Невже у вас є миші? – цього разу він аж заломив брови.

– Уже нема!

– Кота в їдальні позичили?

Я заперечливо похитав головою.

– Купили мишоловки у господарському?..

Я тільки посміхнувся у відповідь.

– Тоді скажіть, чим ви їх вивели?

– Ось! – сказав я і подав йому коробку.

– Цукерки?!

– Ні, – відповів я. – Стопроцентна отрута. Але у вигляді цукерок. Нововведення. І вельми ефективне.

– Я дуже вам вдячний. А то, знаєте, останнім часом стільки пішло скарг від відпочивальників. Особливо жінок. Вони тих мишей бояться дужче, ніж собак біля їдальні. А я боюся за свій авторитет, бо втратити його...

– Це втратити посаду? Чи не так! – закінчив я За нього.

– Цікаво, і ви це знаєте?

– Та чув колись від одного розумного товариша, – мовив я, міцно потис йому руку і, побажавши успіхів у знищенні мишей, зачинив за ним двері й спокійно пішов спати.

Подумаєш, наука!

Коли мене запрошують на чай, я одразу розгублююся. Настільки розгублююсь, що просто не знаю, як мені бути. Не знаю, що мені у цих випадках, приміром, нести. Одну пачку чаю, дві, а може, цілий блок. А якщо блок, то якого чаю: індійського, цейлонського, грузинського чи краснодарського? Адже не так рідко тепер запрошують на чай.

Звичайно, ви у цьому випадку звертаєтесь до своїх знайомих і приятелів. І, звичайно, ваші знайомі, єхидно посміхаючись, посилають вас у крамницю. Принаймні після крамниці ви якось певніше себе почуваєте.

Саме так вчинив і я. Але коли переступив поріг господи і зустрів на порозі господарку дому та ще побачив за столом гостей, несподівано для себе, очевидно і для хазяйки, прошепотів:

– Перед тим, як сісти за стіл, я обов'язково повинен поговорити з вашим чоловіком. – І майже по-змовницьки додав: – Один на один...

Господиня, глянувши на мене, перейнялася моєю тривогою і ще більше захвилювалася, ніж я.

– Нічого страшного. Будьте спокійні, – поклав я їй руку на плече, А щоб надати своїм словам ще більшої ваги і таємничості, наблизився до самого вуха:

– Ви не дуже лякайтеся, але...

Для чого я випалив оте "але", і досі, убийте, не знаю. Обличчя господарки набрало кольору білого фартушка. Вона схопила мене за рукав і для чогось проштовхнула на кухню.

– Скажіть, щось трапилось? Тільки...

– Я хотів би поговорити з вашим чоловіком наодинці, – мовив я тоном, що не вимагав заперечень, і для більшої впевненості взяв у руки великий кухонний ніж.

– Колю! – вигукнула раптом вона таким голосом, від якого відкриваються кришки трун. – Ти чуєш, Колю!

Микола Андрійович буквально зірвався з місця, вилетів з-за столу. Це я зрозумів по тому, як швидко він опинився на кухні й по дорозі сюди під ним упали підкошеними кілька стільців.

– Що тут сталося? – вирячився він на мене.

– Спокійно! – підняв я руку. – Чоловіча розмова, Юліє Петрівно, прошу вас залишити нас самих.

Вона глянула на мене такими великими, як два чайних блюдечка, очима і справді вийшла.

– Розумієш, я взяв пляшку, – повідомив я господаря.

– О господи, – він упав на табуретку.

– Пляшку вірменського коньяку, – уточнив я, щоб хоч цим його заспокоїти.

– Ну і що? – здається, заспокоївся він.

– Але ти мене запросив на чай. Я вперше на чай запрошений. Як бути?

Він раптом ледь не упав на підлогу і схопився за живіт. Відчинилися двері, і на порозі з'явилася, уже як накрохмалений фартушок, Юлія Петрівна:

– Колю, що з тобою? Чого ти корчишся? – кинулася вона до нього.

Він продовжував захлинатися. Захлинався від сміху.

– Розумієш, його вперше запросили на чай!

– І що ж тут смішного? – розгнівалася вона. – Ми справді зібралися випити чаю. Чаю! – приголомшила вона мене.

Тоді я остаточно розгубився. Переді мною і справді поставили склянку, наповнену окропом. Я сів і від незвички буквально перелякався. За цим столом мене лякало все: тарілочки, формочки, чашечки, ножі, ножики, якісь щипачки, ложки, ложечки, великі і малі виделки, цукор-пісок, цукор-рафінад, лимон нарізаний, лимон цілий, мед, варення, джеми, горіхи, горішки, печиво, халва, тістечка.

"Смерть діабетику", – подумав я і мимоволі схопився за серце, яке в мене до цього не боліло жодного разу. Тістечка в пудрі, продовжував я оглядати майбутнє поле бою, тістечка без пудри, тістечка кремові, заварні, тістечка листкові. Мені на мить стало моторошно. Мені здалося, що в очах присутніх я маю вигляд стовідсоткового бевзя. Мені захотілося завити вовком, вистрибнути у найближче вікно. До цієї хвилини я свято гадав, що пити чай так само просто, як надрізати скибку хліба чи переламати сірника. Але коли я опустився за чайний стіл, я з бевзя перетворився на ідіота. Спочатку я схопився за склянку і намагався налити окріп у блюдечко. Мені зауважили, що те блюдечко йде під торт. Я його залишив у спокої і почав розмішувати щойно налитий з електросамовара окріп. Мені делікатно підказали, що туди слід додати чаю та цукру за смаком.

Я кинув шматочок цукру, підхопивши його ложечкою, але мені подали якогось

пінцета і запевнили, що ним користуватися набагато зручніше. Я їм щиро вірив, але не знав, що саме зручніше: чи тим пінцетом треба розмішувати чай, брати тістечка чи надколупувати горішки. Несподівано виникла і проблема чайної ложечки. Я не знав, куди її діти. Покласти на скатерку, віддати сусідці, віднести на кухню чи залишити її в склянці.

Від того всього я так розхвилювався, що помітив, як у мене почали тремтіти руки. На додаток перехопив чийсь на собі погляд і зрозумів, що саме думає власник того погляду про мене, мало того, що я йому ввижаюсь ідіотом, він ще думає, що я алкоголік.

Зопалу ковтаючи гарячий чай, обпікаю собі губи, язик, піднебіння, горло. Для чогось підстрибую на стільці і, звичайно, підбиваю склянку у руці сусіда, чай з якої вихлюпується на вечірню сукню сусідки.

З-за столу майже всі підхоплюються. Хтось навіть зі скатертиною на колінах. Разом з нею тягне за собою самовар. Одна верещить, інший хапає голими руками електросамовар. Спочатку щось вигукує, тоді лається.

Коли все це втихомирюється, хтось мене пошепки заспокоює: "Нічого. З ким не буває. От я одного разу була в гостях, то там ще не таке трапилося… І що ви думаєте, ми пили… звичайнісінький чай. Ви хочете послухати цю історію?" Кажу, що хочу, але, звичайно, її не слухаю. Печу ще більше раків. Я беру іншу, ще більшу тарілку і спокійно наливаю туди окропу, перед цим уже не забувши зафарбувати чаєм. Потім кілька разів на нього дмухнув – перший раз так, що в сусідки напроти вилетіла з рук серветка, – і почав апетитно сьорбати. Чай був помірковано теплий і смачний. Це мене настільки заспокоїло, що я на хвилину забувся про все і почав його сьорбати якимось особливим присвистом. Якщо ви коли-небудь були запрошені на чай, то, безперечно, таке не раз бачили.

– Вам налити ще? – відірвала мене від тарілки хазяйка.

– Із задоволенням, – бадьоро відповів я, бо тепер уже почувався як у рідній тарілці. Я фасонно відкопилив мізинець і відчув, що нарешті і я на коні й що не святі горшки ліплять.

Щоб приборкати температуру і другої порції чаю, я наколов якесь кремове тістечко (булочки, на жаль, не було) і занурив його у рідину.

Саме в цю хвилину мені здалося, що над столом повисла неймовірна тиша. Тиша, яка настає перед якимось цікавим повідомленням. Це повідомлення не забарилося.

– Полікарпе Юхимовичу, – звернувся до мене Микола Андрійович. – Ви часто буваєте в Парижі…

– В Парижі?! – від несподіванки я бризнув чаєм на стіл, забувши перед цим прикрити рукою рота.

– Так, у Парижі, – повторив він.

Я про всяк випадок оглянувся, чи не зайшов на чай ще хтось з таким іменем, як у мене. Позаду нікого не було, і я зрозумів, що ті слова адресуються мені. Ага, подумав я, Коля з мене хоче покепкувати.

– Скажіть, будь ласка, – вів далі приятель, – коли ви були в Парижі на одному солідному прийомі…

Я вдав, що справді там був, і, грайливо похитуючись на стільці, у такт його словам кивав головою. Поки все це звучало реально, я посміхався. Але як тільки почали сміятися за столом і хтось при мені розкусив шматочок цукру, та так голосно, що у мене по тілу пробігли мурахи, підвівся, як телеграфіст[6], і сказав:

– Все, досить! Дякую!

– Як, – підхопилося одразу кілька осіб, – ви нас полишаєте?

– Полишаю! – перекрив я їх.

– А як же чай? Ми тільки почали пити чай.

– Ви тільки почали, а я свій уже давно випив. Між іншим, дві великі порції з великої тарілки.

Для переконаності я поляскав себе по животу і цим самим підтвердив, що їхнім чаєм ситий по самісіньке горло.

– Але ви могли б з нами просто посидіти. З вами так весело. А потім…

– Потім буде пізно. – Що саме пізно – я не уточнював, бо й сам не знав, що воно мало означати.

– Надіюсь, ви нас ощасливите наступного разу, – кивнув хтось із гостей. Я глянув на малоприємного типа і скорчив щось на зразок посмішки.

– Ніколи в житті, – вилетіло мимо моєї волі.

– Так ви не любите чаю? – запитав хтось.

– Такого не люблю, – чесно признався я. – Це не чай, а насміх. Я люблю чай з коньяком. У крайньому разі, з лікером, але щоб чай з тістечками.. – Мене раптом прорвало: – Чай з тортом. Чай з горіхами… Ви мені вибачте. – Я різко повернувся і вже по дорозі до дверей, здається, сказав: – Такого я ніколи не пив і, присягаюсь, ніколи не питиму.

Я рвучко відчинив двері і опинився на… кухні.

– Пробачте, не сюди, – лагідно, як жодного разу за вечір, мовила хазяйка і показала мені на інші двері.

– Я так і думав, – закінчив я і переступив поріг. Коли двері за мною зачинилися, у кімнаті, де сиділи гості, раптом щось вибухнуло. Мабуть, самовар, майнула у мене думка. Я зупинився і приклав вухо до дверей. Несподівано у двері вдарила така сильна хвиля гомеричного сміху, від якого, здається, гарячий чай миттєво перетворюється на лід.

З того часу я більше ні до кого ніколи не ходжу на чай. Тепер я його п'ю тільки дома і то лише тоді, коли поруч нема моїх домочадців з їхніми нікому не потрібними делікатними зауваженнями. Зауваженнями і репліками. Мовляв, чай пити теж треба вміти. А що там його уміти? Сьорбай собі, і квит. Подумаєш, наука!

На дачу

Хто скаже про дачу, що це не відпочинок? Хто скаже про дачу, що це не свіже

повітря, море озону і безпосередній контакт з природою? Хай хтось коли-небудь мені скаже, що це не так. Адже кожний, хто має дачу, знає, з яким нетерпінням чекає він вихідного дня чи свят. З однією-єдиною метою – виїхати пошвидше на дачу, покопатися в землі, відчути себе сином чи то правнуком природи, запалити вогнище, зварити юшку і взагалі – отримати на цілий тиждень естетичної насолоди і, звичайно, набратися (це найголовніше) здоров'я!

Словом, ви поспішаєте на дачу. Як завжди, усі збуджені, кожен метушиться, хапається не за те, за що потрібно. Враження таке, що відходить остання електричка чи автобус.

Дружина звично покрикує на вас, ви на дружину, діти не менш знервовані.

– І куди це ми завжди поспішаємо? – запитує щоразу ваша половина.

– На дачу! На свіже повітря! На озон! – вигукуєте радісно ви.

Прибувши на дачу (хто вже як там добирається: електричкою, автобусом, "ракетою" – є й такий вид транспорту, річковий) чи власним легковиком, ви полегшено зітхаєте. Потім розминаєте плечі, руки, ноги і кажете, вдихаючи повні легені отого самого озону:

– Нарешті! Хоч тут відпочинемо! Від клопотів! Від побутових турбот! Від телефонних дзвінків! Від телевізора, від гучномовця! Від крику сусідів по той бік стіни.

Готуючи вечерю, ви несподівано помічаєте: те, що мали взяти, не взяли. Хліб залишився на столі. Спеції – у буфеті. Про цукор взагалі ніхто не згадав.

– Але я гадав, що кулінарія... – починаєте несміливо ви.

– Він гадав, – починає аж надто агресивно настроєна половина. – Він думав... Індик теж думав...

– Я не казав, що думав... – захищаєтесь ви.

– Він не казав! Але ж думав?

– Звідки? Двадцять років живу з тобою, уже не один пуд солі...

– До речі, сіль ти взяв?..

– А чому сіль повинен був брати я?

– Досить, – втручається хтось із ваших нащадків, – ви хоч тут, на природі, не лайтесь. Приїдете додому... То вже там...

– А й справді, – переноситесь ви на природу, – давай хоч тут відпочинемо. – Ви присідаєте на старий пеньок. Піднімаєте очі до неба і бачите, як по колишньому голубому небу – тепер попелястосірому і холодному ще сіріші й холодніші снують хмари.

– Ось і вір після цього прогнозу!

– Так то ж прогноз для Києва.

– "Для Києва", – передражнюєте ви. – Все для Києва. Нема того, щоб і для тих, хто збирається на дачу, передавати.

З-під кущів повіяло чимось холодним і вологим. Вітер, що тиждень лежав у тіні, мовби вичікував, щоб виповзти із тієї вологості саме в п'ятницю під вечір і саме тоді, коли ви уже роззулися і зібралися босими ногами збити вечірню теплу росу (кажуть,

від ревматизму допомагає), лизнув ваші п'яти холодним язиком і піднявся трохи вище. Верховій, наче по команді, зашумів у цю мить у кронах дерев.

– Ще один прокинувся, – зі злістю кидаєте ви і, звертаючись до дружини, питаєте: – А ти хоч щось тепле прихопила з собою?

– Я? – кладе вона собі кулаки на те місце, яке двадцять років тому називалося осиною талією. – Ти ж на мене обов'язки кулінара поклав!

– Та я не за себе, я за дітей турбуюся.

– Він за дітей турбується, а коли я казала – візьми теплу ковдру, що ти про себе сказав? Що ти не осел. Чи не так?

– Так, – уточнюєте ви. – Я сказав, що не ішак перти на своїх плечах у розпал літа теплі ковдри. Не перекручуй, будь ласка...

Сутеніє. Хмари уже вишикувалися у свої небесні ескадрони і тільки чекають сигналу. Зевс, чи хто там уже в них на сьогодні командує, не примусив себе довго чекати. Натис там на щось, і тільки в очах зблиснуло. Ніби вогненними ножицями хтось розпоров навпіл небо – і почалося!

– От і надихалися! Сусіди не дурні. Ніхто з них, бач, не приїхав. Тільки ми з тобою. "На дачу, подихати свіжим повітрям!" Відтепер ти мене бачитимеш на цій дачі!

Ви намагаєтесь увімкнути світло, але дружина раптом хапає вас за зап'ястя.

– Цього ще бракувало! Тільки при свічці! Електросвітло притягує грім! Тільки через мій труп! У мене двоє дітей!

– У неї двоє дітей! А у мене? – перепитуєте ви.

– Скільки у тебе – я не знаю. І знати не хочу. Не вмикай світла. Коли б у тебе було двоє, то ти б ними дорожив...

– Ну, знаєш!

– Я все знаю... Не будемо у такі хвилини про це... Давай посидимо у темряві, помовчимо. Хоч тут помовчимо.

– А де свічка?

Звичайно, цього питання вам не слід було ставити, якщо дружина пропонує посидіти в темряві. Але ви його уже поставили і відчули, як раптом грім і блискавки над вашою головою подвоїлись.

Затуливши вуха руками, ви мовчки залазите під ковдру. Але саме в той час, коли почали зігріватися, виявляється, що ваші бісові діти разом спати не можуть, бо, бачте, вони до цього дому не звикли, – дай їм кожному по ковдрі.

Ви накриваєтесь простирадлом. У небі поступово затихає канонада, але в цей час з'являються, як штурмовики, і починають гудіти над вашим вухом найпротивніші істоти, що, як на ваш погляд, створила природа і поселила на дачах.

– "Месершміти"[7], – кажете ви, ляпаючи себе то по одному, то по іншому місцю.

– Які ще там "месершміти"? – прокидається ваша дружина.

– Комарі!

– О господи! Ти не можеш висловитися по-людськи, А я вже подумала бозна-що! Спи.

– Але я не можу заснути, коли вони опускаються мені прямо на обличчя. Увімкни світло, я їх повбиваю.

– Ніякого світла. Хай краще ці "месершміти", ніж грім і блискавка у мене над головою.

Ви накриваєтеся з головою, але чуєте, що з-під подушки виповзає щось живе і холодне і пробує залізти у ваше вухо. Водночас зі стелі падає щось важке і теж починає рухатися по вас. Потім якась чортівня пікірує вам прямо у перенісся…

– Чорт забирай, – кажете ви, – якого я біса приїхав у таку погоду на цю дачу!

Як тільки темніє, вони усі, наче змовилися, вилізають зі своїх схованок, розмірковуєте ви. Що в них за очі? Кожний третій з них – граф Монте-Крісто.

– О господи, Ще один! – вигукуєте ви, підводитеся і лупите себе по потилиці. – Я більше не можу, – і прямуєте до виходу.

– Ти куди? – стривожено і водночас застережливо-наказово гримає на вас дружина. Отже, вона не спить. – Не здумай вмикати світло.

– Я надвір!

– Можеш потерпіти. Не маленький!

– Я курити хочу!

– З якого часу ти почав курити?

Виходите надвір. Місяць висипав на нічному небі зорі і усміхається їм так, ніби в цьому світі нічого не трапилося. Ніби нема комарів, ударів у перенісся і нічних повзань по спині. Вас аж злість бере. У нього там, на небі, чисто і спокійно.

Місяцеві раптом стає соромно. Він ховається за вершечок груші.

– Доктор Люціус, – кажете ви. – Гарна груша.

Місяць тим часом прокрався і заховався у верхів'ї черешні.

– Михайло Громовий, – повторюєте ви, називаючи так черешню. – І цю сам садив. І Люціуса, і Громового! Цікаво, чого ж вони так рідко родять?

"Месершміти" в'ються навколо вас. Мабуть, завтра чудова погода буде. Але кому вона у понеділок потрібна? Босим ногам стає холодно. То тут, то там на них вискакують сверблячі пухирці від комариних укусів.

По Дніпру-Славутичу, немов зірвалися з прив'язі, мчать "мустанги". "Мустангами" ви називаєте рибалок на моторних човнах, які своїми потужними двигунами розривають тишу і, як божевільні, мчать із ночі назустріч світанку.

"Повітря свіже! Повітря прохолодне!" – розмірковуєте вголос ви, намагаючись вдихнути його собі в легені хоч однією ніздрею. Другу уже заклало. Відчуваєте, що трохи починає боліти в попереку, висипає щось на губі.

– Герпіус, – по-вченому називаєте ви. – Як тільки простуджусь, обов'язково проклятий герпіус тут як тут.

Засинаєте ви лише під ранок. І тільки входите у смак, як вас штовхає дружина.

– Ти глянь, він спить! Боже, як він спить! А вночі щось дитину покусало. Подивись, як у нього спухла верхня губа. Ти тільки подивись…

Ви розплющуєте очі і бачите, що над вами схилилась і нахабно торсає за плечі

якась розпатлана жінка з одним оком. Друге закриває здоровезний пухир.

– Що ти на мене витріщився? – подає голос жінка. – Вперше бачиш?

– Вперше, – чесно зізнаєтеся ви. – Я тебе ніколи ще такою не бачив.

– Вперше, кажеш? А коли ти мене раніше міг бачити? Коли я ледь світ спочатку мчу на базар, потім по магазинах, тоді вам готую снідати, а ти ще в цей час хропеш? Коли ти мене такою міг бачити?!

– Ніколи, – кладете ви руку на серце і дивитесь на сина, який тепер, з опухлою губою, став як дві краплі води схожий на вашого сусіда, якого ви називаєте губошльопом...

Під вечір ви збираєтесь додому. У вас усе болить. Поперек болить, голова болить, руки болять, груди болять, губи болять, очі болять!

Господи, думаєте ви. Швидше б на роботу! Швидше б до теплого ліжка без "месершмітів", без стоніжок і мокриць, гусениць і мурашок та сотні (якщо не тисячі), Бог зна, ще іншої тварі, що літає, повзає, смокче, кусається і падає саме тоді, коли ви, повернувшись на спину, починаєте похропувати.

І все ж, зустрічаючи знайомих, ви кажете:

– Як, ви досі не завели дачі? Ну що ви! Дача – це чудово! Дача – це відпочинок! Дача – це море озону! Океан зелені і всесвіт над вами! Дача облагороджує! Дача нас робить земнішими, і, головне, не забувайте: дача – це здоров'я! – Отак кажете ви у понеділок уранці, з перев'язаним оком і пофарбованою зеленкою губою у коридорі поліклініки, мріючи, щоб лікар хоч на три дні виписав бюлетень.

Після кожного вихідного дня дача вам дає право на такий відпочинок. Принаймні ви думаєте саме так. І не інакше.

Дитинство

Дитинство моє минало на селі. Ото коли вже сусіди були твердо переконані, що з мене виросте злодій, а мати казала: "Якийсь бусурман росте", то купили мені козу Маньку (для мого "виховання", розуміється).

– Як буде пасти, то може людиною стане, а то росте чортзна-що.

Пас я вранці у лісосмузі. У нас тоді була лісосмуга (тепер нема, кози поїли), а в обід приганяв додому. Сідав за стіл, а мати брала за вуха й питала:

– Знову по яблука лазив, а Манька сама була?

– Не лазив, їй-богу, не лазив. Вчора ще був, а сьогодні не встиг.

– Їж. Після обіду я тобі покажу садок.

– Не буду їсти. Чого за вуха тягнете?

– Їж, кажу, сухота суха. Бач яке сухе, цілими днями ганяє ще й не їсть! Їж, щоб тебе роздуло!

Я їв, але мене не "дуло". А коли вже набридало ложкою у мисці копирсатися, то казав:

– Наївся, борщу не хочу.

– І коли вже я тебе навчу спершу борщ їсти, а тоді вторе?

"Вторе" щезало з тарілки, а Манька подавала сигнал: я вискакував на горище, з-під сіна набирав яблук і біг з Манькою до річки. Після обіду я пас її коло річки. Там все-таки капуста, помідори, огірки. Я любив помідори й огірки, а Манька – капусту свіжу, в головках.

– Маню, сьогодні в город не залазь. Пасись ось тут, а я трохи покупаюсь, а потім і додому побіжимо.

Манька хитала борідкою і йшла собі, скубаючи траву, а я скидав штанці і плигав з трампліна в Сниводу. Купався довго. Потім приходили хлопці, і ми пірнали. Найкраще пірнав Мишко "Сокира" (у нього була така голова гостра).

– Гей, хлопці? Чия це коза?

– Моя, ащо?

– Ах ти шибенику! Знову на капусту пустив. Вилазь!

– Не вилізу, будете бити.

– Не буду, вилазь.

– А забожіться.

– Їй-богу.

– Дайте слово честі!

– Слово честі, не буду, вилазь!

– А як вдарите?

– Вилазь, кажу, а то я сам зараз до тебе доберусь.

– Добирайтесь, а я без штанів у село, а ви?

– Вилазь, а то одежу заберу.

– Беріть, то не моя, то Мишкова. Правда, Мишку? О, бачте, він плаче. А в нього є брат вищий за вас. Спробуйте, заберіть!

Мишко в цей час плакав і хлипав: "Братові скажу-у".

У Мишка брата не було, то він брехав.

– Ну що ж, я козу заберу.

– Дядьку, вилазю. А бити не будете?

І знову те саме. Дядько божиться, я вилажу, він бере мене міцно за руку.

– Але ви дали слово честі, дядьку, слово – закон.

– Я тобі дам закон, я тобі дам закон – козу в капусту пускати!

– Це ж вона сама. Я їй казав: "Не йди, а то мені перепаде". А вона, думаєте, послухала? А-а! Чого ж ви б'єтеся? А де ж слово честі?

– Забирай козу, а то я тобі покажу "слово честі"!

Я забирав козу і біг до Бугу без штанів. Штани Мишко ніс, а Манька мекала.

А потім захворіла наша Манька. На чужій капусті, напевне. І довелося Маньку збути. Переді мною і досі її благальні, розумні очі. Як вона дивилась на мене, коли вели її на ярмарок!

Продала мати козу, і на цьому мій "перелом у вихованні" закінчився. І знову мати казала:

– Як залізеш на чужу яблуню і вб'єшся, то додому не приходь!

А я лазив, не вбивався і приходив. Отаке було моє дитинство в ті перші післявоєнні роки.

На прийомі

Голова сільради села Вареникові Хутори Сергій Якович Саленко зобов'язав медпрацівників місцевої амбулаторії приймати хворих тільки в тому випадку, якщо вони здадуть курячі яйця.

(З листа до редакції).

Кабінет. Головний лікар і медперсонал сидять і роблять розкладку: хронічний тонзиліт – 9 яєць, стоматит – 8, запалення кишечника – 12, аскаридоз – 11, гіпофізарна кахексія – 19, бронзова хвороба – 23, гіменолепідоз – 18, вібраційна хвороба – 3 яєць (може побити), гігантизм і дивертикул Мекеля – по 24 яєць і т. д. і т. п.

– Доброго ранку вам!

– Доброго... Що у вас?

– Щось у попереку штрикає і смокче під ложечкою.

– Я питаю, що у вас у вузлику?

– А-а, у вузлику, то, знаєте, паляниця. До куми йшла...

– Ідіть далі. Нам не паляниця потрібна – нам яйця потрібні. Хто там наступний?

– Здрасті!

– Здрасті! Що скажете?

– А-а! О-о! Так язика обклало.

– Нічого страшного, хронічний тонзиліт. Яйця п'єте?

– П'ю.

– А інші повинні пити, як ви думаєте?..

– Зрозуміла. Принесу...

– От і добре. Заходьте...

– Добридень!

– Добр! Сідайте. Ага! У вас амелодійний перикардит... Півтора десятка яєць...

– І все пройде?..

– Здасте півтора десятка, тоді й говорити будемо...

– Та я вам хоч три десятки, ви тільки рецепт випишіть.

– По-перше, не мені, по-друге, це для сільради, по-третє, тоді випишемо, як яйця здасте...

– Здра!...

– Здра! Оголошення на дверях читали?

– Не можу...

– Що "не можу"?

– Розігнутися не можу, голови підняти...

– Нічого дивного. Звичайний радикуліт... Яйця є?

– Будуть...

– Коли будуть?

– Навесні. У мене такі прокляті кури, що тільки навесні несуться.
– От навесні й прийдете лікуватися.
– Тоді я на сонці вигріюсь…
– Добривечір!
– Добривечір! Принесли?
– Принесла!
– Скільки?
– П'ять.
– Мало.
– Але свіжі. Сьогоднішні.
– Зберете ще й завтрашні і – до мене. У вас же аскаридоз…
– О господи!… Хоч не лякайте такими словами…
– Привіт!
– Привіт!
– Слухай, голова болить. На частини розривається…
– Яйця?
– Які яйця?
– Курячі яйця.
– Ти що, смієшся з мене?
– А-а, це ви, Сергію Яковичу. Ніколи й вгору глянути: яйця ж заготовляю.
– Молодець! Дай якусь таблетку.
– Оголошення на дверях читали: поки яєць не здасте – ліків ніяких.
– Та я ж голова.
– Тут ви пацієнт.
– Я ж сам цю вказівку дав.
– Чому ж ви її самі порушуєте?

Кішечка

Гадаю, колись кимось кинуте гасло "Жінки, оберігайте мужчин" списувати в запасники ще рано. Як на мене, то чудесне і дуже потрібне, і дуже актуальне, і дуже необхідне гасло. Не знаю, як ви, а я без нього ні на крок. Я його замовив кращому художнику нашої столиці, взяв у золоту рамочку й вивісив у найпочеснішому куточку своєї квартири. Як тільки дружина раптом, м'яко скажемо, заартачиться, я їй одразу на гасло показую.

– Бачила, – кажу. – А це – дурний придумав? Це придумав наш геніальний сучасник. У вік нейтронів і прогонів, якщо хочеш нормально жити – оберігай мене, як мужчину, інакше… Інакше…

Далі я не договорив – дві скупі, але чоловічі сльози самі по собі витекли з моїх очей… Я їх, не соромлячись, витер і сказав:

– Інакше пошлю тебе зараз, – і ще раз витер сльозу, – не в хімчистку, не в побутово-пральний комбінат, а на кладовище… Ти пройдися по його сумних алеях, прочитай

написи лише на пам'ятниках, де написано не "Дорогому Івану від Держплану", а "Івану від Богдани", "Дорогому Феді від Наді", "Колі від Олі", "Васі від Касі"... Так скажи, хто з нас раніше вмирає? Чоловіки чи жінки?..

– Буває, і жінки раніше, але чоловіки ледачі, одразу після смерті дружин одружуються, і їм уже не до пам'ятника. А жінки не такі...

– Ще одне слово, і пошлю ще далі... не в хімчистку, а в радіоательє або бюро по ремонту холодильників.

Дружина одразу прикусила язика. Навантажила на себе мішок і, вибачте на слові, поперла той лантух у пральню.

Ні, таки сильнющі ці жінки у вік атома. У мене, приміром, жіночка маленька, мініатюрна (її тільки виставляти на конкурсі мод), а витривала, як кінь Пржевальського. Сумки носить, кошики носить, лантухи, як заправський биндюжник, на плечі однією рукою закидає. Бо в другій тримає коляску, в якій сидить малюк, а з коляски ще звисає авоська, переповнена порожніми пляшками. Пляшки з-під чого – я вже не уточнюю, Бо тема нашого фейлетону дещо інша – як зберегти мужчин.

– Мене не мішки лякають, не сумки, – буває, схлипує дружина. – Мене наша сфера обслуговування лякає. У мене від тієї сфери уже ноги тремтять і вії сіпаються. Хоча б ти раз туди сходив...

– Ти хочеш, щоб тремтіли ноги у мене? Чого ж ти за мене виходила заміж? Щоб я тобі по хімчистках бігав?..

– Боже, які ви деспоти, чоловіки...

– Одну хвилину, – починаю філософствувати я. – Але ж я тобі нічого не забороняю. Ти ж у мене вільна, як птаха. Хочеш помити підлогу – будь-ласка. Хочеш попилососити кімнату – ласкаво просимо, усією сім'єю. Вибити килимки на парканах біля швидкісного трамвая – ось тобі в руки найкраща вибивачка республіки. Останнє слово техніки з чорного поліетилену, – гнеться, а не ламається. Словом, як ти...

А якщо без іронії... якось розчулився я. Та дружина – це ж твій друг! Хай там хто що не каже, але якщо вона тебе любить, носить сітки, мішки й корзини після роботи, бере штурмом автобуси й трамваї і при цьому намагається зберегти ще й красу та не відстати від моди, то її таки варто любити. Жінка – це незамінна в наш вік істота.

Саме за це я й свою люблю, Я вам чесно скажу, аби не дружина – не писати мені б цих рядків. З моїм характером у мене уже давно не те що брови сіпалися, а очі випромінювали б такі кола райдуги, що світ би мені став сіро-буро-малиновим. І все ж одного разу наважився. Я таки вийшов з дому і попрямував у хімчистку. Зайняв чергу за жінками, дочекався, здаю костюм, а товаришка зі сфери обслуговування глянула на мене й одразу в мені інтелігента визначила, словом, здогадалася, що я ще не знаю, що таке "смалений вовк".

– Ти що, вперше у хімчистці? – питає.

– Уперше!

– Воно й видно. Ти хоча б гудзики на штанях пообрізав, – і тиче мені в руки лезо. Взяв. Не встиг двічі чиркнути, як один раз по пальцях, другий раз по штанях.

– Таких не приймаємо!

– Яких "таких"?

– Порізаних і з цими ось плямами…

– Так я ж..

– Нічого не знаю… Он завідуюча сидить. Насіння лузає. Ідіть до неї.

Я до дами з гарбузовим насінням. Вона слухає мене, як монумент. Аби час від часу не поплювувала, сприйняв би її за манекен.

– Приймальниця каже… – підтверджую.

– Правильно каже, – перебиває вона мене. – А якщо ви ножем когось пирнули? А тоді з когось ті штани зняли? А тепер хочете, щоб чиюсь кров на ваших штанях наша хімчистка вимивала?! Нічото не вийде, громадянине. Бачили ми таких…

– Та ви що?!

– І котися звідси, поки я міліцію не викликала. Принесеш довідку з міліції, тоді й говорити будемо, – піднялася й повернулася до мене усім своїм антифасадом, якого не те що ножем – гаубицею з першого разу не візьмеш.

Потім пішов я пляшки з-під "Фієсти" здавати.

– Таких не приймаємо! – заявив приймальник.

– Чому?

– Ти про це в міністра спитай, а не мене! Калькуляції ще не зробили, прейскуранта не спустили, – заговорив він віршами.

Ходив я, ходив, поки підметки не відлетіли. Забіг у шевську майстерню "Сьогодні на сьогодні". Сідаю на стілець, скидаю чобіток.

– Айн момент, – каже той, що шилом щось штрикав. – Одна нога тут, друга там.

– Не зрозумів! – кажу,

– А я не до вас. Я сам собі командую. Робочий же час. А в гастроном тараню і пиво привезли. У нас інформація точна. Галі ж чобітки за це безплатно лагодимо. Хочете, біжіть за мною. Не хочете, сидіть босі.

Сам побіг, сам – примчав. Розгорнув пакунок. Взяв ту тараню за хвоста. Роздер її навпіл. Запах – умерти можна. Я навіть згадав, що зранку, крім чаю, нічого в роті не було.

Потім за пляшку взявся. Ковирнув корок металевою лапкою, тільки піна бризнула. Витяг гранчак з-під столу. Його колега теж молоток з цвяхами залишив у спокої.

– Товариші, – не витримав я, ковтаючи слинку. – Бога в животі майте. Я ж босий сиджу вже добру годину.

– А вас ніхто з нас не роззував. Самі роззулися, самі й взуйтеся.

А я їм на табличку показую: "Сьогодні на сьогодні", свято вірячи, що цим я уже їх пришпилю до стінки. А вони мені:

– А ще не вечір! Куди нам спішити, написано на сьогодні, сьогодні й зробимо.

– Ви ж на державній службі, – починаю їх соромити. – Ви ж для клієнта, а не клієнт для в…

– Стоп, стоп, папашо, – поставив склянку з пивом. – Бачу, нерви здають. А у нас не

нейрохірургія, а звичайнісінька шевська майстерня імені дратви і дерев'яного кілка. Показуй підошви...

Показав.

– Ф'ю!. – присвиснув він. – Імпортна. Ні, не підходить. Ми спеціалісти по вітчизняних виробах. Тюпай, папашо, далі. Все за імпортом ганяєтесь. А хто свої, вітчизняні, купуватиме? – кричав він мені услід.

Додому я прибіг взутий на одну ногу.

– Що таке? – питає дружина.

– Рибонько, на роботу спішу. Дай мені інші черевики, а ці віднеси, будь ласка, в майстерню. Я тебе дуже прошу... Ах ти ж моя кішечка! Дай я тебе хоч поцілую. А то вже й забув, коли цілував.

– Що це з тобою? – глянула вона підозріло на мене.

А що я їй міг відповісти? Я ж то знав, у яке пекло її посилаю. Дай, гадаю собі, хоч поцілую жінку перед яким-небудь черговим стресом віку. Словом, побігла моя кішечка, мурликаючи якусь пісеньку, у прально-банний комбінат. Через кілька годин повернулася тигрицею. Якби не чергова порція поцілунків і пілюль, певно, скальп зняла б. А що буде завтра, після шевської майстерні і хімчистки?

Отже, з мужчинами ми проблему розв'язали. Принаймні з одруженими. Їм є кого посилати на передові позиції нашої сфери обслуговування. А от як бути з жінками? Хто їх вбереже від такого обслуговування? Оце питання.

Анафема

На святого Спаса отець Амбросій зібрав усіх парафіян, щоб привселюдно викрити підступи Люципера.

– Діти мої, – пророк отець Амбросій, – дехто з вас впадає у гріх і запитує, чому штучні супутники безкарно порушують твердь небесну, чому до цих пір ніхто не бачив Господа Бога. Знайте одне: Всевишній, хоч і незримий, але є скрізь і всюди як дух. А тепер він перебрався ще вище.

До церкви, захекавшись, вбіг церковний староста Іоанн:

– Святий отче, супутник з'явився...

Святий отець підняв перст і прошепотів:

– Огради нас, Владико небесний. Скинь його з небесі на нашу грішну землю!

– Отче, супутник не в небесах неприкосновенних. Це книжка "Супутник атеїста", або, як ви зволили виразитись, "супутник антихриста". У нашу крамницю її привезли.

Отець Амбросій полегшено зітхнув. Під вечір всевидиці Меланії і церковному старості Ісанну він глаголив:

– Брате і сестро мої во Христі, тепер люди на світі – не вівці заблудші, знають, що до чого. Лицем до книжки повернулись, а до Бога – спиною. Не легко нам, але якось жити треба. То боріться ж, раби божі, бо кожен мусить що-небудь робити. От ти, Меланіє, речи, що ти можеш, крім співів?

– Нічого, отче.

– От бачиш, Тому, браття, всю безбожницьку літературу потрібно закуповувати, щоб вона не діставалась парафіянам, які почали втрачати віру в Бога.

Наступного дня, з благословенням отця Амвросія, підсліпуватому старості Ісанну було доручено зібрати на храм гроші з парафіян і закупити всю богохульну літературу.

Привіз староста Іоанн цілу тачку "супутників" і розповів попові, що він чув, як люди просять у магазині Біблію.

– Свят! Свят! Да воскресне Бог, да розточаться вразі його, перехрестився отець Амвросій. – Купуй Біблії на церковні гроші та роздавай віруючим.

Перед молебнем отець Амвросій вручив Іоанну до Біблій віповідну кількість записочок такого змісту:

"Читайте книгу цю – святу із святих – та знайте істинну правду про Бога і релігію, бо це єдина книга, яка є втіленням не лжі, а кришталевої правди".

... У неділю дзвонили дзвони. Хвилювався отець Амвросій. А Іоанн каявся у гріхах своїх – розповідав преподобному, що сатана його поплутав: Біблія, як виявилося, була зовсім не та.

Того дня отець Амвросій оголосив анафему авторові "Біблії для віруючих і невіруючих" Ом. Ярославському.

Кажуть, анафема силу мала – "Біблію" Ярославського[8] видали ще раз багатотисячним тиражем.

1967 р.

Убивця лежав поруч

Бабуся, в якої я користував кімнатку, страждала на склероз. Вона мені щовечора розповідала одні й ті ж історії про вбивства та пограбування. До цієї теми бабця просто тяжіла. Всі пригоди, про які вона розповідала, чомусь відбувалися недалеко від Києва і обов'язково закінчувалися жахливими вбивствами. Щоправда, в одному випадку родичі вбивали сім'ю за гроші, виручені за корову. В іншому – сусіди, котрі якимось чином дізналися, що в їхніх сусідів є лотерейний білет, на який випав чималенький виграш. Але всі ці розповіді завжди мали одну і ту ж кінцівку:

– Ви двері добре зачинили? На засув? А ключ покрутили двічі? Мабуть, раз... Сходіть ще раз, перевірте... І про клямку не забудьте...

Я незадоволено вилазив з-під теплої ковдри, всував ноги в холодні гумові капці і йшов у коридор. Це переважно траплялося о 23-й годині, коли я тільки-но засинав.

– Обережного й Бог береже, – бубніла бабуся. – У наш час все може статися.

Коли ж я намагався доводити бабусі, що зачинив і на засув, і на клямку та двічі ключ обернув, то бабуся підсувала до себе стілець і починала: "А що на тому тижні трапилося в Боярці, ви чули?.. Так от послухайте..."

Я слухав тисяча перший раз. Як чергову казку Шехерезади.

– А все з-за чого? З-за дрібниці загинули.. Полінувалися перевірити, чи зачинені двері.

Мені це досить-таки набридло. Від розповідей моєї старенької Шехерезади

занудило. Тому мені щодня по роботі доводилося обдивлятися телеграфні стовпи з оголошеннями "Здаємо кімнату"...

Але все це закінчувалося повною безнадією. Та одного разу я почув у трамваї: "Ворога б'ють його ж зброєю". Для мене ж баба – ворог № 1. А що коли розповідати їй про вбивства та пограбування?

У бібліотеці я взяв підручник по судовій медицині і почав ретельно вивчати його. Тепер у моєму власному арсеналі були факти про вбивства утинком[9] з рушниці зразка 1891 року, саморобним пістолетом "Зроби сам", тупим кухонним ножем заводу "Дитяча цяцька", сокирою та макогоном об'єднаної артілі "Рупминтопкрепсхембумбач". А також, як задушити простирадлом швейної фабрики "Киянка", краваткою одеського виробництва "Маяк", паском фірми "Синтетика" та саморобним очкуром[10] "Козак Мамай та його молодиця".

Цих фактів мені вистачило на увесь тиждень. Я бабусі про кожне вбивство розповідав добросовісно і ніколи не спекулював на її склерозі. Щовечора подавав їй все нові й нові факти. Один жахливіший іншого. Фантазія навіть справжньої Шехерезади не могла нічого більш страхітливого вигадати. Бабця зробилася як приручена.

Все йшло гаразд. І коли я, здається, був близький до мети (бо тепер не я, а бабця перевіряла після мене засуви й клямку), господарка несподівано виявила бажання перенести свій тапчан до моєї кімнати.

– Так буде зручніше, – сказала вона. – Ви тепер можете мені

лежачи розповідати...

Я похолов, коли повернувся з роботи, – бабусин тапчан був до мого ліжка навіть ближче, ніж я уявляв. Того ж дня я заприсягся нікого не запрошувати до себе в гості. Бабусин тапчан наче злився з моїм ліжком під широким зеленим покривалом в горошок...

Мій мозок працював з швидкістю реактивного двигуна. Потрібно було негайно щось вживати. Але що? Як вижити з своєї кімнатки бабцю? Тепер я готовий був тричі на ніч перевіряти засуви, аби лише стару хтось забрав від мене.

І тут я згадав. Це було років п'ять тому... Я тоді мешкав в однієї бабусі. Напередодні від'їзду вона мені подарувала золоту монету з профілем царя Миколи. Вона, подумав я, і повинна мене врятувати. Саме про це і зважився розповісти бабусі, але дещо домисливши.

– Одного разу стара хазяйка своєму молодому квартирантові подарувала золоту монету. За годину, – підкреслив я, – бабця була мертва. Квартирант її задушив...

Подібного я ще бабці не розповідав. Досі до квартири вривалися вбивці тільки у двері. Цього разу вбивця лежав поруч. За моїми підрахунками, бабуся тут же мала перетягти тапчан до себе в кімнату... Вона явно не чекала такого закрученого сюжету і, як я сподівався, негайно підвелася і опустила з тапчана ноги.

– Крізь морок темряви, – продовжував я, – квартирант простяг до горла хазяйки свої кістляві руки...

Бабуся зіскочила з тапчана і ввімкнула світло...

– Він стис її за горло. Але бабуся, на диво, виявилося, мала надзвичайно дужу шию. Тоді він стяг капронову мотузку (на ній господарка вивішувала білизну) і зашморгнув петлю.

Моя бабуся взяла для чогось в руки сікача і пересіла на табуретку.

– Тоді, – вів я далі, – він забив у сволок вухналя. Такого великого цвяха...

Це була моя остання розповідь. Цього разу я, здається, згустив фарби. Всю ніч ми просиділи з бабцею при світлі, не спускаючи один з одного очей. Я дивився на бабусин сікач, вона на подушку, яку я тримав у руках.

Наступного дня бабця перевірила всі свої клямки, замки і засуви ще до того, як я прийшов з роботи. Це я зрозумів, коли спробував увійти до хати.

– Ваша валізка стоїть біля хвіртки, – повідомила бабця з-за дверей, і ще раз виразно дзенькнула клямкою.

1967 р.

●

Літературні пародії

Причина смерті – щастя

Модерна повість

РОЗДІЛ І

Діда, здається, до цих подій у селі ніхто не знав. Чували, що живе такий, але й то непевно. А може, вже й помер, хто його зна. Насправді дід жив. Сам. У нього ні внуків, ні правнуків.

Жив дід у селі Полягайло. Колись ще в давнину осіла тут сім'я Полягайлів. Від них і пішли всі прізвища. Проте, щоб не було плутанини (як село розрослося), дехто змінив своє прізвище. Аскольд Іванович – голова сільради став Поганяйлом, голова колгоспу Сидір Харитонович – Небувайлом, секретар сільради Харлампій Свиридович – Придибайлом, Максим Галушович, лісничий, – Посягайлом, Петро Семенович, головлікар, – Простягайлом, начальник філії зв'язку Іван Кирилович – Побігайлом, голова споживчого товариства Кирик Тодосович – Напувайлом. От тільки достоту ніхто не знав, як дідове прізвище.

РОЗДІЛ ІІ

Голова колгоспу пригадує: колись дід не раз заходив до контори і, здається, просив пенсію. А голова відповідав:

– Мій батько у ваші літа, діду, хури сіна перевертав, а ви пенсії хочете. Ідіть і працюйте, діду.

РОЗДІЛ ІІІ

Пригадує й голова сільради діда навіть краще, ніж голова колгоспу. Бо він пам'ятав: діда по-вуличному звали Каленик. От тільки забув, як дідове прізвище. А що приходив

дід, пам'ятає точно. Просив, аби вплинув на голову колгоспу, бо хату й досі не підремонтували.

– Вплину, Каленику, вплину, – так і звав, не соромлячись, Поганяйло.

РОЗДІЛ IV

Згадує його і лісничий. Дід колись просив у нього обаполів.

РОЗДІЛ V

Нещасливий був дід. Не везло йому. Та найщасливіший день у діда все ж настав – у день його смерті. Бачив би він, що робилося в селі! Хто тільки не був на його похороні?! Чи міг будь-коли навіть мріяти про таке старий? Ніколи!

РОЗДІЛ VI

Крім усіх смертних села, таких як дід, на похороні були присутні особисто голова сільради, голова колгоспу, голова сільського споживчого товариства, завмаг. Навіть піп, і той прийшов, хоч дід був безбожником з безбожників і просив сусіда Прокопа замість хреста поставити на його могилі коцюбу.

РОЗДІЛ VII

Прибув і лісничий. Привіз дідові на домовину найкращих дощок. Колись той просив обаполів. То на тобі, та не згадуй мене лихом. Це ж ти, здається, до мене приходив по дерево. Ну, звичайно, ти. По бороді впізнаю. Це ж ти, дотепнику, тоді й казав мені: "А дощок на мою смерть ви хоч випишете? Всього чотири штуки, та й не довгих, бо, на ваше щастя, короткий вродився".

– Випишу, діду, випишу. Не хвилюйтесь, ідіть спокійно.

І пішов дід. І ось діждався. Лісничий йому сам привіз не чотири дошки, як просив дід, а п'ять.

РОЗДІЛ VIII

Приїхав на похорон і працівник райцентру. Він теж тепер пригадав старого по бороді. Дід приходив до нього, скаржився, здається, що соломи не виписали, підводи не дали. І він тоді запевнив діда:

– Порадимось, обговоримо.

РОЗДІЛ IX

Знає діда "в лице" і начальник філії зв'язку. Точніше не все лице знає, а тільки половину (у віконечку на пошті бачив). Просив старий написати за нього кудись супліку, бо за царату не навчився грамоти. Часи були не ті.

– Допоможемо, діду, обов'язково допоможемо. Тільки паперу глянцевого дістаньте. Бо на такому папері писати незручно.

РОЗДІЛ X

Шукав дід глянцевого паперу у сільраді, в секретаря. (Він теж на похорон прийшов). Просив, бо вельми треба. Відмовив секретар.

– Не вистачало, – сказав, – щоб на нашому папері ще й ти скарги на нас писав. Йди, діду, бо ми тебе, мабуть, впишемо!

РОЗДІЛ XI

Нема вже діда. Нікому тепер не завдаватиме він клопоту.

Помер дід від щастя. Дали йому в районі пенсію, а так, як дрібних не знайшлось, то загітували старого взяти лотерейну картку. І треба ж такому статися! Ніколи дідові не таланило, а тут на тобі – виграв!

РОЗДІЛ XII

Дід не хвалився. Про виграш не казав нікому. Бо й сам не знав. Але Прокопова Зінька – сусідка дідова, приносила газету, то геть усі цифри в газеті і ті, що у дідовій книжечці, сходяться. І номер, і серія, і навіть зірочка. А проти отого номера надруковано: автомашина "Москвич". І ще Зінька сказала, ніби їй так у школі вчителька пояснювала (Зінька до третього класу ходила), коли не хочете "Москвича", діду, то візьміть гроші. Це аж цілих… І назвала дідові величезну суму. Як почув таке дід, то в ту ж мить і помер. Від щастя.

РОЗДІЛ XIII

Перелякана Зінька вибігла з хати.

– Дід Каленик помер, – на все село заголосила.

– Нарешті дочекався дід щасливого дня, – говорили чи то всерйоз, чи то жартома люди.

РОЗДІЛ XIV

Лежав дід, як і жив, один як палець. Не було поруч нього ні голови сільради, ні його секретаря, ні голови колгоспу, ні членів правління, ні начальників, ні представників, і, звичайно, піп не приходив, що тишком інколи в селі хрестив ще немовлят і ховав старців, у яких були родичі.

РОЗДІЛ XV

Відійшла Прокопишина Зінька від переляку і шепнула на вухо Ванькові – синові Аскольда Івановича:

– А дід Каленик на лотерею машину виграв і помер. Смішний…

РОЗДІЛ XVI

Того ж вечора до Зіньки прийшов сам голова.

– А що це ти, дівко, язиком про машину плещеш?

– Бо правда. Виграли дід і померли. Можете самі пересвідчитись.

– Ну, то показуй, де той дід живе.

РОЗДІЛ XVII

Повела Зінька Аскольда Івановича до дідової хати. Дід лежав задубілий на табуретці біля столу. Поруч нього валялася газета (Зінька забула) з таблицею розіграшу і книжечкою діда з номером лотереї. Дід лежав. Очі були розплющені, а губи сміялися. І Зіньці стало страшно. Голова заглянув у книжечку, потім в газету і, остаточно пересвідчившись, що й номер і серія сходяться, сказав, щоб Зінька про це нікому ні слова. Та вже було пізно.

РОЗДІЛ XVIII

Про дідову смерть і лотерею все село знало. Того ж вечора сюди завітали і голова колгоспу, і секретар сільради, і начальник філії зв'язку, і головлікар, і лісничий, і члени правління, і… і… і…

РОЗДІЛ XIX

Тієї ж ночі майже в усіх світилося в вікнах. Навколо дідової смерті точилися мрійливі розмови.

– Коли тобі вдасться вирвати того квитка, – казала головиха перша, – то тоді я зможу на базари їздити на власному "Москвичеві", і ніяка автоінспекція мене не зупинить.

РОЗДІЛ XX

Голова сільради думав про інше: "Для повної гармонії на його обійсті бракує тільки гаража з голубим автомобілем".

РОЗДІЛ XXI

Менш егоїстичні думки свердлили голову секретаря, сільради. Він ладен був "Москвича" подарувати тому, хто одружиться на його 29-річній Дуньці.

РОЗДІЛ XXII

Радився і начальник філії зв'язку зі своєю половиною: – чим доставляти тепер пошту – на власній машині, а конюха звільнити і на цю посаду взяти свою дружину, чи й далі возити кореспонденцію кіньми.

РОЗДІЛ XXIII

Сільський піп допитувався в попаді, чи не розбіжаться останні парафіяни, коли він їздитиме на нечистій силі – автомашині.

РОЗДІЛ XXIV

І тільки журився лісничий. Чи зможе він цим "Москвичем" пересуватися в лісі!

РОЗДІЛ XXV

Потім згадані товариші села посхоплювалися, залишаючи теплі постелі. А що, коли хтось у цю мить викраде дідову картку?

Вперше в дідовій хаті було сумно. Дід лежав, як король, а над ним, схлипуючи, сиділи згадані товариші.

РОЗДІЛ XXVI

Вранці діда ще не ховали. Голови розпорядилися негайно відремонтувати хату, особливо дах (на випадок дощу) і сволок. Чого доброго, ще впаде комусь на голову і вб'є. Дідові все одно, а тут живі люди ходитимуть. Секретар сільради разом із лісничим надумали поголити діда, головлікар дільничної лікарні – переодягти в штани й сорочку, що принесли голова споживчого товариства і завідувач сільмагу, а начальник філії пообіцяв написати промову.

РОЗДІЛ XXVII

Ховали діда по обіді. Біля його труни в п'ятихвилинному мовчанні стояли голови, їх зміняли представники та інші почесні люди. Потім діда винесли і поставили його труну на машину (голова колгоспу виділив). Попереду йшла молодь з вінками із зворушливими написами на чорних стрічках.

РОЗДІЛ XXVIII

Такого похорону у селі не пам'ятали навіть старі люди. Музики грали траурні марші, колгоспний шофер Марко вів машину дорогою, засипаною напередодні

похорону жорствою. Позаду кузова, час від часу поправляючи кімнатні квіти і втираючи скупі чоловічі сльози, йшли керівники села. Дехто з членів правління озброївся мисливськими рушницями, збиралися салютувати. Та представник райцентру відраяв – дід, кажуть, ніколи в партизанах не був.

РОЗДІЛ XXIX

На цвинтарі біля свіжовикопаної ями читалися промови. Найкращу промову виголосив начальник філії зв'язку. Вона розпочиналась так: "Дорогі товариші, гості, шановні представники району! Сьогодні нас спіткало ще одне непоправне горе – від нас назавжди пішов усіма поважаний і люблячий, незабутній і мудрий, веселий жартівник і життєлюб – дід Каленик".

РОЗДІЛ XXX

У лавах чується голосне схлипування: плаче жінка голови колгоспу; почувши промову, ще голосніше заводить жінка голови сільради. За ними обережно, щоб не перекричати: лісничиха, попадя, жінки членів правління.

РОЗДІЛ XXXI

"Ми кажемо, – продовжує начальник філії, – дід пішов від нас назавжди. Та чи можна так сказати про цього діда? Не можна, товариші!" Знову ридання. "Цей дід, не як всі діди, 55 літ самовідданої праці, всі як один день, віддав на здобуток колгоспові, віддав все, не беручи натомість нічого. Будучи навіть на заслуженій пенсії, можна сказати, на відпочинку, я особисто пригадую, як він не раз приходив до мене і просив, з слізьми на очах просив дати йому можливість розповсюджувати пресу на громадських засадах. В діда є псалтир. Та, якщо він ним і користувався коли-небудь, то тільки для того, щоб вщент рознести носіїв опіуму народу – попів. Скільки разів дід, а тепер небіжчик, пропонував свої послуги голові сільради. Хай не ображається на мене всіма поважаний у нашому селі батюшка Євлампій, але дід Каленик не визнавав його, тому й просив поховати його з музикою. Що ми й робимо".

РОЗДІЛ XXXII

Над могилами журно висне траурна мелодія похоронного маршу. "Ви знаєте, що дід Каленик заповів нам замість хреста поставити на його могилі ступу… Кахи, кхи… Вибачайте, коцюбу. Але ми не пожаліємо своєї зарплати і скинемось на пам'ятник. Слава справжньому атеїстові – активному борцеві з дурманом і релігією в усій її сектантській суті. Дід був атеїстом, як і ми. Тільки дід помер, а ми живемо. Але прийде час, і ми підемо його шляхом, і тому, не порушуючи народної традиції, проводжаючи в останню путь діда Каленика, ми кажемо: "Вічна пам'ять тобі, діду.. Спи спокійно, наш любий. Хай земля буде тобі ліжком. Амінь!"

РОЗДІЛ XXXIII

Вже діда було поховано, прочитано всі промови, програно похоронні марші, а хату дідову ніяк не могли залишити ні голова сільради, ні голова колгоспу, ні інші представники. Навіть переночувати всі надумали в цю ніч у дідовій хаті. Сюди ж перенесли засідання виконкому, а вдосвіта написали ухвалу: речі дідові продати.

РОЗДІЛ XXXIV

У діда було три книги: псалтир, Біблія і книжка про смачну і гарну їжу. Кажуть, найбільше дід любив заглядати до останньої. Книги оцінювались найдорожче (найбільш вірогідно, що лотерея була в них). Потім йшли образи́: Миколи Угодника і Варвари Великомучениці. За ними дід тримав квитанції по страховці, самообкладанню, бездітності і ще якісь дуже важливі папірці. (Поміж них теж могла бути лотерея).

РОЗДІЛ XXXV

На ранок продавали все. Один з образів вдалося купити голові сільради, а другий – представникові району по атеїстичній пропаганді. В діда був ще патефон з платівкою "Вихри враждебные..." Його придбав піп. Лісничому дісталися дві старі табуретки і стіл з однією шухлядою. Начальник філії зв'язку дістав оббиту залізними обручами трухляву скриню (у ній також могла бути схована лотерея). Залишилась тільки стара ступа. В ній колись баба дідові товкла мак до коржів. Вона випала головлікарю. Та він від неї відмовився (у ній не могло бути лотереї). Секретаря примусили купити надщерблену макітру, голові споживчого товариства продали старі штани, завмагу – піджака, кишені яких були в ту ж мить вивернуті. Домовилися хатину без копійки передати колгоспові і зробити з неї тимчасовий курник. А ступу віддати на вічне користування Прокопові – дідовому сусідові.

РОЗДІЛ XXXVI

Та ні в старих дідових штанях, ні в піджаку, ні в скрині, ні в Біблії, ні в псалтирі, ні в шухляді стола, ні за образами Миколи Угодника, ні Варвари Великомучениці лотерейної картки не було.

РОЗДІЛ XXXVII

І тоді надумали послати до району делегацію. Чи правда, що дідові у соцзабезі на додачу лотерею дали? І ось що виявилось. Дід справді у соцзабезі був. Одержував пенсію. А по радіо на той час передавали: "Машина "Москвич" випала на долю власника картки"... І назвали номер та серію. От тоді дід і попросив записати ці цифри до його книжечки.

– А для чого вам, діду? Що, у вас лотереї є? – запитали у соцзабезі.

– Нема. Але, може, колись і буде, то, чого доброго, і на мою долю випаде щастя...

РОЗДІЛ XXXVIII І ОСТАННІЙ

Така історія трапилася по дідовій смерті. Для чого все це він вигадав, і досі ніхто не знає. От тільки керівники села впевнені, що дід по смерті надумав покепкувати над ними. І тоді вперше вони щиро пошкодували, що дід помер.

Репортаж

Американське оповідання

Джеймсу Люсу страшенно хотілося потрапити до в'язниці. Гаррі і Джо – його друзі, запевняли, що таку нагоду незабаром Джеймс матиме. Йому ж хотілося потрапити туди негайно. Редакція газети, в якій працював Джеймс Люс, до дня в'язня якраз готувала святкову сторінку. До цієї сторінки він і повинен був здати репортаж під назвою "Вуркагани в години дозвілля". Звичайно, Джеймс міг би зайти просто до

начальника в'язниці, розпитати про життя і побут ув'язнених, взяти пару цікавих фактів, пару вигадати, і репортаж готовий. Але йому заманулося чинити по-своєму: все, про що пише, відчути на собі. Тому квапно й почимчикував до прокурора, постукав до його кабінету і сказав:

– Хелло, сер! Мені хочеться сісти до в'язниці!

– Ви що, когось вбили, підрізали, пограбували?

– Ні те, ні друге, ні третє, сер.

– Берете чи даєте хабарі?

– Не беру і не даю, сер.

– Маєте досвід за долі секунди відчиняти найсекретніші державні сейфи?

– Ні, сер. Я хочу просто сісти ненадовго, сер.

– Ненадовго всі просяться, а ми вас посадимо рівно на стільки, на скільки треба.

– Але я добровільно, сер. За власним бажанням.

Прокурор підвів голову, довго й уважно дивився на Джеймса, потім дістав цигарку й запитав:

– Ви безробітний, гангстер?

– Ні перше, ні друге, сер.

– А ви знаєте, що ви мене штовхаєте на злочин, – несподівано розгнівався прокурор. – Ви хочете, щоб я вас посадив, не маючи на те ніяких підстав?

– Але мені необхідно, сер. Коли ви цього не зробите… – Джеймс Люс хотів додати, що у нього зривається репортаж.

Та прокурор його перебив:

– Так от що, любий, якщо вже тобі так приспічило, то біжи підпали пожежне депо чи пограбуй державний банк, обкради Форда чи Рокфеллера, або хоч затопи в писок судді чи прокурору і тоді приходь. Іншого виходу в цій ситуації я не бачу.

Джеймс Люс щиро подякував і хотів було залишити кабінет, але тут в коридорі його осяйнула думка. А чи не почати з нього? Він повернувся. Сміливо відчинив двері, переступив поріг і щосили заїхав прокуророві у вухо. Прокурор аж підскочив. Потім кинувся до дверей, міцно причинив їх і тоді, обхопивши Джеймса за плечі, промовив:

– Так от чого ти приходив. Значить, ти і є той самий брат. То ти вважаєш, що я посадив його за нізащо. Факт, безперечно, не доведений. Можливо, й він не винен. Але, любий мій, куди ж ти?..

Джеймс вилетів з кабінету як очманілий. В цьому приміщенні містився і суддя. Люс Джеймс підбіг до дверей, смикнув їх так, що табличка, пригвинчена до дерматину, відлетіла, і з вигуком: "О'кей!" навідліт заїхав судді в лице.

– Ви що? Перш ніж бити, вислухайте мене. Я десять тисяч доларів не просив. Мені достатньо було п'яти. Ось вони всі лежать. Причиніть, будь ласка, двері, – випльовуючи два зуби, благав він. – Можете забрати хоч усі…

Джеймс більше не слухав. Через дорогу знаходився кабінет комісара поліції. У кабінеті його не було. Шкодуючи, що йому й тут не поталанило, Джеймс хотів було йти. Але. в цю мить розчинилися навстіж двері, і дебелий чоловік басом запитав:

– Ви до мене?

– А ти хто?

– Я комісар поліції Генрі Робінсон…

– Тоді до тебе, – гаркнув Джеймс і врізав комісара в сонячне сплетіння. Комісар лише похитнувся і, розпростерши обійми, кинувся до репортера:

– Так от ви який. Ви ж справжній чоловік, чорт забирай. Я, безперечно, зробив би з вас відбивну по-американському, але я шаную в людях хоробрість. Ану, вріж іще раз. Бий, не бійся. Витримаю. – І він підставив Джеймсові щоку.

Джеймс, зрозуміло, не міг образити людину і зважився задовольнити її прохання, вліпивши з усього маху в масивний ніс. Юшка потекла тут же.

– Так у тебе чудовий удар, хлопчику, – комісар сів, витираючись хустинкою. – А тепер поговоримо. Так от слухай, як все це було. Вона сама прийшла до мене. Розумієш, сама. Прийшла раз, другий, третій… А потім почала тебе гудити. Мовляв, який ти чоловік. А ти он який. Тепер я пересвідчився, даремно ганила.

Сплюнувши, Джеймс Люс вискочив на вулицю. Чи не спробувати щастя в начальника в'язниці, подумав він. Але нараз помітив, як вулицю переходив мер міста. Ну, цьому дати по морді йому давно хотілося. А тут іще така нагода. Пришвидшивши ходу, Джеймс пішов йому навперейми. Бити, так бити тут, бо до нього на прийом все одно не доможешся. Довго не думаючи, він дав мерові доброго носака. Мер від несподіванки впав, але тієї ж миті підвівся. Джеймса тут же схопив полісмен. "Ну, подумав Люс, нарешті щастя посміхнулося". Та як він здивувався, коли мер міста підійшов до капрала і, лагідно усміхаючись, сказав:

– Капрале, все гаразд. Це мій друг. Ми все життя так вітаємось. О'кей!

Капрал козирнув і пішов геть.

– Ви збожеволіли, сер. Отак у білий день на вулиці носаком? Не могли це в кабінеті зробити?

– До вас же не доб'єшся!

– Подзвонили б, додому прийшли, – розгнівався мер. – Ну, гаразд. У чому справа, сер, я вже здогадуюся. Можете мені не розповідати, але вислухайте мене. Я нічого не міг зробити. Так вийшло. Був дзвінок… Від Боббі… Гадаю, вам усе ясно…

Джеймс належав до тих людей, котрим жувальну гумку до рота не клади. Він спересердя сплюнув і нещасний поплентався у бік в'язниці.

Невдача спіткала його й там. Більш того, вдаривши по тім'ї начальника в'язниці, Джеймс вивихнув собі руку, до редакції повертався без репортажу і зліг. Його відвідували Гаррі і Джо, які весь час іронічно посміхалися.

За три дні, після видужання, Джеймс вимушений був залишити редакцію. Кращий репортер газети Джеймс Люс вперше не виконав свого завдання – не написав репортажу. І як сказав шеф: з-за своєї неоперативності. А Джеймс так старався, сер.

Рожева фантазія

Фантастичне оповідання

Це, звичайно, був єдиний ресторан на всю республіку. Я чув про нього багато дивовижних речей, проте мало в те вірив. Може, саме тому мені захотілося одного разу відвідати "Рожеву фантазію". Таку ліричну назву мав цей ресторан.

Не встиг я переступити поріг, як назустріч мені під'їхала автоматична вішалка, надзвичайно ввічливий робот-швейцар допоміг зняти пальто й капелюх і, подаючи рожевого кольору папірець, сказав:

– Прочитайте, будь ласка!

"Відвідуйте наш ресторан! – закликала рекламка. – Ви тут зможете замовити обід, на який тільки здатна ваша фантазія. За п'ять хвилин вас обслужать, за десять – приготують будь-які страви з фауни чи флори. Якщо чогось не зможемо виконати, адміністрація негайно виплачує вам неустойку. 10 карбованців – середня вартість наших обідів. Відвідуйте наш ресторан! Не пожалкуєте!"

"Мабуть, зараз поженуть за столик для двох осіб", – подумав я, сідаючи за столик на шістьох і не спускаючи очей з робота-офіціанта, що наближався до мене.

– Добрий день! – привітався він. – Я до ваших послуг, товаришу. Що ви бажаєте?

– Меню!

– Будь ласка, – робот подав мені фоліант завтовшки з потрійний том УРЕ[11]. – Ви можете замовити будь-яку страву з цієї книги. Але це у вас забере багато часу. Тому я раджу вам назвати все те, на що здатна ваша фантазія. Продукти – в межах нашої планети.

– В такому разі принесіть мені холодних акридів на китовій оливі з липовим медом та морськими коралами.

– Дуже прошу вас, свіженькі акриди, – за дві хвилини промовив робот, ставлячи переді мною закусочку.

– На перше, – продовжував я, – мозок живої мавпи з оцтом і наливочку "Дракон по-сайгонському" з живих анаконд, марабу та гірських орлів.

– З орлів стерв'ятників чи голошийок?

– Голошийок.

– Пробачте, а мозок яких мавп найбільше вам до вподоби: шимпанзе, орангутанга чи макаки?

– Молодої горили.

За п'ять хвилин переді мною красувалась фіолетова карафка, наповнена наливкою "Дракон по-сайгонському", і верещала молода горила, голова якої, міцно затиснута у лещатах, стирчала з невеличкого верстата, схожого на герметично закупорену тумбочку. На моїх очах робот поголив горилі голову, легенько зняв верхню частину черепа і, поливши оцтом, підсунув мені теплий мавпячий мозок.

– На третє, – голосом розчарованого скептика, який, одначе, ще не втратив надії на обіцяних 10 карбованців, сказав я, – хрустики з слонячого вуха з полтавськими пампушками на часнику.

– Пробачте, з вуха якого слона: індійського чи африканського? – за хвилину примчав робот.

– Африканського.

– Але з вуха самця чи самки?

– Самки.

– Не сердьтесь, будьте ласкаві, я забув вас запитати, з якого саме вуха: лівого чи правого?

– Правого, – лагідно відповів я, впевнений, що десять карбованців у моїй правій кишені.

За п'ять хвилин переді мною виріс шеф-повар. Цього разу не робот.

– Слухай, ти! Візьми свої десять карбованців і котися звідси, щоб я й духу твого не чув, – по-моєму, трохи брутально почав він. – Часнику і полтавських пампушок у нашому ресторані не було і немає.

Вона була ніжна, ніжна...

Новела

Я вперше її зустрів на узбережжі моря. Вона лежала на розпеченому піску майже гола і плакала. Я не міг відірвати своїх очей від її тендітного тіла. Вона була ніжна, прозора і така м'яка, як тісто в діжі. Я несміливо торкнувся її своїм мозолистим пальчиком. Вона здригнулася, як в передсмертній агонії.

– Хто цей негідник? – запитав я. – Хто в наш час так підло вчинив з тобою? – кричав я на все узбережжя, і від того крику чайки падали в море. Без пам'яті.

А вона мовчала, не відриваючи очей від пінястих бурунів, які, здається, як і я, бачила востаннє. Тоді я не витримав, сміливо взяв її на руки, ніжно заглянув в її прозорі, як чорноморська вода, очі і викинув у море.

Медуза не ворухнулась. Вона була мертва.

Твори пережили автора

Некролог

Жахлива смерть передчасно вирвала з наших лав одного з найвідоміших письменників епохи. Багато є письменників, які ще за життя вважаються покійниками. Але є й такі, які живуть і після своєї смерті. Саме до таких письменників належить той, кого сьогодні оплакує вся Україна і світ. Це справді був великий сатирик нашого часу. Єдиний, який мав державні премії.

З-під його невмирущого пера вийшло понад тисячу фейлетонів, гуморесок, сатиресок, десятки сатиричних повістей і романів. Останні ще не надруковані, але чекають на свого дослідника і безсмертя по смерті, як всякого генія.

Його межи нас немає. Він помер. І ми сумуємо, що більше не зможемо побачити цього вічно радісного, з добрими і лагідними очима, майже з дівочим обличчям, дотепника за нашим столом.

Він помер. І тепер ми твердо впевнені: він більше не повернеться. Але його вічно пам'ятатимуть ті, кому він був дорогий і незабутній. Дізнавшись про його смерть, не

одна посивіла голова. Він пішов від нас великим боржником. Так і не віддав людям того, що заборгував. Ще більше сліз проллється завтра, коли вийде цей некролог. Плакатимуть друзі, плакатимуть знайомі, плакатимуть читачі, які ніколи не пробачать йому цієї передчасної смерті. Море сліз заллє вулиці, провулки, майдани. Ручаї виллються в одну вселюдську ріку горя і печалі.

Автор помер. Але твори його живуть. Їх і досі ви можете побачити на полицях будь-якого книжкового магазину. І можна вже зараз сказати: вони пережили автора. Він пішов від нас повний сил, енергії і задумів. Пішов у розквіті творчих сил. На зорі свого другого полудня. Спи вічним сном, чарівник веселого слова, влучного жарту і дотепу.

●

Примітки

Як я пишу. Побачило світ у книжці "Морський порядок" (1986) та авторській збірці "Я хочу до моря" (1991). Тут публікується за виданням: Олег Чорногуз. Я хочу до моря. Видавництво "Молодь", Київ, 1991.

Портрет ідеалу. Написано на початку 60-х років минулого століття і вийшло з друку 1964 року в однойменній збірці творів. Тут публікується за виданням: Олег Чорногуз. Портрет ідеалу. Видавництво "Молодь". Київ, 1964.

Янічка. Входить до циклу "Іронічні оповіді за чашкою кави" і вперше надруковано в книжечці "Морський порядок" (Бібліотека "Перця" № 312, 1986 р.). Друкувалося вдруге в книзі "Я хочу до моря" (1991). Тут подається за виданням: Олег Чорногуз. Я хочу до моря. Видавництво "Радянський письменник", Київ, 1991.

Алконавти. Оповідання із циклу "Іронічні оповіді за чашкою кави". Вперше з'явилося в збірнику оповідань українських письменників у 1984 р. Також виходило в книжках "Морський порядок" (1986) та "Я хочу до моря" (1991). Тут друкується за виданням: Олег Чорногуз. Я хочу до моря. Видавництво "Радянський письменник", Київ, 1991.

"А от японці!" Із циклу "Іронічні оповіді за чашкою кави". Побачило світ у книзі "Я хочу до моря" (1991). Тут публікація за виданням: Олег Чорногуз. Я хочу до моря. Видавництво "Радянський письменник", Київ, 1991.

Кошик з цибулею. Оповідка з циклу "Іронічні оповіді за чашкою кави". Вперше надруковано 1991 р. Тут подається за виданням: Олег Чорногуз. Я хочу до моря. Видавництво "Радянський письменник", Київ, 1991.

Морський порядок. Із циклу "Іронічні оповіді за чашкою кави". Надруковано в однойменній книжечці (Бібліотека "Перця" № 312, 1986 р.). Перевидавалося в 1991 р. Тут друкується: Олег Чорногуз. Я хочу до моря. Видавництво "Радянський письменник", Київ, 1991.

Стара діва і Дон-Жуан. Ця дотепна оповідка з циклу "Не тільки гумор" з'явилася вперше у книзі "Я хочу до моря" (1991). Тут подається за виданням: Олег Чорногуз. Я хочу до моря. Видавництво "Радянський письменник", Київ, 1991.

Портрет. Оповідка з циклу "Не тільки гумор". Побачило світ у книзі "Я хочу до моря" в 1991 р. Тут публікується за виданням: Олег Чорногуз. Я хочу до моря. Видавництво "Радянський письменник", Київ, 1991.

Загадка Везувію. Оповідання з циклу "Не тільки гумор" ввійшло до книги "Я хочу до моря" (1991). Тут публікація за виданням: Олег Чорногуз. Я хочу до моря. Видавництво "Радянський письменник", Київ, 1991.

Миша. Входить до циклу "Не тільки гумор" і вперше надруковано в книжці "Морський порядок" (1986). Тут друкується за виданням: Олег Чорногуз. Я хочу до моря. Видавництво "Радянський письменник", Київ, 1991.

Подумаєш, наука! Оповідання з циклу "Не тільки гумор". Виходило в книзі "Я хочу до моря" (1991). Тут подається за виданням: Олег Чорногуз. Я хочу до моря. Видавництво "Радянський письменник", Київ, 1991.

На дачу. Входить до циклу "Не тільки гумор" з книжок "Морський порядок" (1986) та "Я хочу до моря" (1991). Тут публікація за виданням: Олег Чорногуз. Я хочу до моря. Видавництво "Радянський письменник", Київ, 1991.

Дитинство. Веселу оповідку, присвячену світлій пам'яті Остапа Вишні, написано 1959 року і вперше надруковано в періодиці. Входила в авторські збірки "Моральна підтримка" (1962), "Між нами кажучи" (1972) та двотомник автора (1986). Тут публікується за виданням: Олег Чорногуз. Твори в двох томах. Том перший. Видавництво "Дніпро". Київ, 1986.

Кішечка. Ввійшло до циклу "Не тільки гумор" і побачило світ у книзі "Я хочу до моря" (1991). Тут друкується за виданням: Олег Чорногуз. Я хочу до моря. Видавництво "Радянський письменник", Київ, 1991.

Анафема. Іронічна оповідка виходила в збірці оповідань українських письменників "Діла твої, Господи!.." (1965), книзі "Помаранчева Одіссея" (1968), та двотомнику творів О. Чорногуза (1986). Тут подається за виданням: Олег Чорногуз. Помаранчева Одіссея. Видавництво "Молодь". Київ, 1968.

Убивця лежав поруч. Написано 1967 р. і надруковано в книжках "Помаранчева Одіссея" (1968), "Між нами кажучи" (1972) та двотомнику творів О. Чорногуза (1986). Тут подається за виданням: Олег Чорногуз. Помаранчева Одіссея. Видавництво "Молодь". Київ, 1968.

Причина смерті – щастя. Повість-пародія другої половини шістдесятих років минулого століття. Вперше надруковано під назвою "Повість про неписьменного діда" в книзі "Помаранчева Одіссея" (1968). Увійшла до двотомника творів письменника (1986). Тут подається за виданням: Олег Чорногуз. Твори в двох томах. Том перший. "Дніпро". Київ, 1986.

Репортаж. Оповідання написано автором у 1967 р. Надруковано в книзі "Помаранчева Одіссея" (1968). Увійшло до двотомника творів автора (1986). Тут друк за виданням: Олег Чорногуз. Твори в двох томах. Том перший. "Дніпро". Київ, 1986.

Рожева фантазія. Оповідання у фантастичному стилі другої половини 60-х років XX ст. Друкувалося вперше в книзі "Помаранчева Одіссея" (1968). Увійшло до

двотомника творів (1986). Тут публікація за виданням: Олег Чорногуз. Твори в двох томах. Том перший. "Дніпро". Київ, 1986.

Вона була ніжна, ніжна... Написано в 1968 році. "Новела" друкувалася в книжці "Помаранчева Одіссея" (1968). Увійшла до двотомника творів (1986). Тут друкується за виданням: Олег Чорногуз. Твори в двох томах. Том перший. "Дніпро". Київ, 1986.

Твори пережили автора. Пародію написано в 1967 р. і надруковано в книжці "Помаранчева Одіссея" (1968). Увійшла до двотомника творів автора (1986). Тут подається за виданням: Олег Чорногуз. Твори в двох томах. Том перший. "Дніпро". Київ, 1986.

Примітки

[1] Гумор цієї фрази у тому, що габа — турецька біла вовняна тканина — аж ніяк не ніжна і не прозора, а навпаки — груба та щільна. В Україні з неї раніш шили жупани та інший верхній одяг. *(Тут і далі у виносках примітки упорядника збірки).*

[2] "Кава по-сідалковськи" – тобто зварена за рецептом Євграфа Сідалковського, одного з головних героїв іронічних романів Олега Чорногуза ""Аристократ" із Вапнярки" та "Претенденти на папаху".

[3] Обапіл – необроблена дерев'яна дошка.

[4] Джонатан – сорт яблук червоного кольору.

[5] Монітор — невеликий військовий корабель, призначений переважно для внутрішніх та прибережних вод.

[6] Мається на увазі сцена з комедії Антона Чехова "Весілля".

[7] Messerschmitt Bf 109 (також Me 109) — німецький літак-винищувач часів Другої світової війни, наймасовіший винищувач в історії людства.

[8] "Біблія для віруючих і невіруючих" – атеїстична книга Омеляна Ярославського. Уперше біла видана у СРСР частинами російською мовою в першій половині 20-х років XX сторіччя, і з тих пір неодноразово перевидавалася, зокрема в українському перекладі.

[9] Утинок – рушниця з укороченим стволом та прикладом (обріз).

[10] Очкур – це шнурок, тасьма або ремінець, який протягують у верхній край штанів, шароварів чи іншого одягу, щоб затягувати його на поясі.

[11] Українська радянська енциклопедія. Є два видання: 1959-1065 років, у 17 томах, та 1976-1985 років у 12 томах. *(Примітка упорядника).*